

TARINOITA YKSINASUVIEN NAISTEN KÖYHYDESTÄ

Koettu köyhyys marginalisaation kautta tulkittuna

CARLSON MATILDA
Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos
Sosiaalipolitiikan Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2009

Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos

CARLSON, MATILDA: Tarinoita yksinasuvien naisten köyhyydestä. Koettu köyhyys marginalisaation kautta tulkittuna.

Pro gradu -tutkielma, 107 s., + 1 liites.
Sosiaalipolitiikka
Ohjaaja: Anneli Anttonen
Joulukuu 2009

Tutkimustehtävänäni on selvittää, millaisia ovat yksinasuvien naisten kokemukset köyhyydestä. Tutkimusaineisto koostuu 32:sta köyhyyttä käsittelevästä yksinasuvan naisen kirjoituksesta, jotka on kerätty osana vuonna 2006 järjestettyä kirjoituskilpailua Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Aineiston analyysi perustuu narratiivisiin lähtökohtiin ja menetelmänä on hyödynnetty jaottelua progressiiviseen, regressiiviseen ja stabiiliin kerrontaan. Tarkastelen tutkimuksessa koettua köyhyyttä marginalisaation näkökulmasta. Tämän teoreettisen lähtökohdan myötä kiinnitän huomiota toiseuden ja toimijuuden kuvauksiin, jotka ovat kuin tienviittoja köyhyyden tuottamien marginaalisuuskokemusten äärelle. Köyhyyskokemuksia on tutkittu Suomessa erittäin vähän ja yksinasuvia naisia sen kokijoina ei ole tutkittu lainkaan. Tutkimuksen avulla on mahdollista paremmin ymmärtää, mitä köyhyys merkitsee sitä kokevien yksinasuvien naisten näkökulmasta.

Narratiivisen analyysin perusteella muodostin kolme tarinatyyppiä, joista kussakin rakentuu erilainen köyhyyden myötä olennaiseksi tuleva jännite. Ensimmäinen on tarina itsenäisyyden ihanteista, jossa jännite rakentuu riippuvuuden ja itsenäisyyden välille. Tämä tarinatyyppi tuo esiin, kuinka kertomuksissa rakentuu vahva itsenäisen pärjäämisen ja riippumattomuuden ihanne. Köyhyyden myötä vaikutusmahdollisuudet omaan elämään saattoivat kuitenkin hankaloitua. Toinen tarinatyyppi on tarina luopumisesta ja saamisesta, jossa jännite rakentuu nimensä mukaisesti luopumisen ja saamisen välille. Tämä tarina tuo esiin, kuinka köyhyyden myötä monista asioista jouduttiin pakon edessä luopumaan, mutta kuinka köyhyydestä huolimatta elämässä oli hyviä asioita, ja kuinka köyhyyden ansiosta asioita myös saatiin. Kolmas tarinatyyppi on tarina kuulumisen haasteista, jossa jännite rakentuu reunoilla olon ja kuulumisen välille. Tämän tarinatyyppin kautta tulee esiin, kuinka köyhyyden myötä kertojat joutuivat tasapainoilemaan ulkopuolisuuden ja kuulumisen kokemisen välillä.

Tutkimukseni kertoo, millaisia jännitteitä köyhyyden kokeminen voi elämään tuottaa ja siten tutkimuksen avulla voi paremmin ymmärtää köyhyyttä ilmiönä. Tutkimukseni avulla tuotettu tieto on tärkeää ensinnäkin sosiaalipoliittisesta näkökulmasta, koska se täydentää hallitsevasti määrällisin menetelmin tuotettua köyhyydestä tehtyä tutkimustietoa. Lisäksi tutkimuksella on annettavaa myös sosiaalityön näkökulmasta, sillä köyhyyden kokeminen on olennaisessa roolissa monilla sosiaalityön osa-alueilla.

Asiasanat: köyhyys, kokemus, naiset, yksinasuva, narratiivisuus, marginalisaatio, toiseus, toimijuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKOHTENA KÖYHYYS	3
2.1 HYVINVOINTIVALTIOKONTEKSTI	3
2.2 KÖYHYHDEN MÄÄRITTELEMISESTÄ	7
2.3 KÖYHYYS KOKEMUKSENA	9
2.4 KOHTENA YKSINASUVAT NAISET	11
3 MARGINALISAATIO TEOREETTISENA LÄHTÖKOHTANA	15
3.1 MARGINALISAATIONÄKÖKULMAN TAUSTAA	16
3.2 IKKUNA TOISEUTEEN.....	18
3.3 IKKUNA TOIMIJUUTEEN.....	20
3.4. POHDINTAA.....	23
4 NARRATIIVINEN AINEISTON ANALYYSI	24
4.1 NARRATIIVINEN LÄHESTYMISTAPA.....	24
4.2 NARRATIIVINEN KÄYTÄNTÖ: PROGRESSIIVINEN, STABIILI JA REGRESSIIVINEN KERRONTA	27
4.3 AINEISTO	29
4.3.1 Kirjoituskilpailu	29
4.3.2 Kirjoituskilpailutekstit aineistona.....	30
4.3.3 Aineiston kuvaus	33
4.4 TUTKIJAPOSITIO JA TUTKIMUSETIIKKA	35
4.5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSESTA TULOKSIIN	37
5 TARINA ITSENÄISYYDEN IHANTEISTA	40
5.1 RIIPPUVUUS	40
5.2 ITSENÄISYYS	49
5.3 TARINATYYPIN JOHTOPÄÄTÖKSET	55
6 TARINA LUOPUMISESTA JA SAAMISESTA	58
6.1 LUOPUMINEN	58
6.2 SAAMINEN	65
6.3 TARINATYYPIN JOHTOPÄÄTÖKSET	71
7 TARINA KUULUMISEN HAASTEISTA	73
7.1 REUNOILLA OLEMISTA	74
7.2 KUULUMISTA	83
7.3 TARINATYYPIN JOHTOPÄÄTÖKSET	87
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	89
8.1 KESKUSTELUA TULOKSISTA.....	89
8.2 LOPUKSI.....	94
LÄHTEET	97
LIITTEET	108

1 JOHDANTO

Kun lehdet olivat autossa niin eteenpäin, onneksi jakelualueeni oli rauhallista omakotialuetta jonka pystyin jakamaan osittain autolla ja osittain kävellen, mutta tällaisina öinä olisin mieluiten nukkunut jossakin niistä kauniista omakotitaloista, joiden ikkunoita peitti sälekaihtimet tai rullaverhot merkinä siitä, että sisällä nukuttiin rauhallista unta, vain jostakin saattoi paistaa himmeä valon kajo. Toisinaan nousivat kyynelleet silmiini ja mietin, millaista olisi elää oikeaa perhe-elämää. (Tuulia, 36v)

Sitaatti on eräästä yksinasuvan naisen kirjoituksesta, kuvaus hetkestä elämässä, jossa hän jakaa aamuyöllä lehtiä saadakseen lisäansioita ja selvitäkseen taloudellisesti. Kuvauksessa on kyse kuitenkin paljon muustakin kuin vain rahan puutteesta. Siinä kerrotaan elämästä yhteiskunnassa, jossa on meneillään ennennäkemätön nousukausi. Tuota elämää eletään, koetaan ja merkityksellistetään suhteessa ympärillä tapahtuviin asioihin, ympärillä eläviin ihmisiin sekä käsityksiin hyvästä elämästä. Sitaatissa kerrotaan siten köyhyydestä niin materiaalisella kuin symbolisellakin tasolla. Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tuoda esiin näitä köyhyyden merkityksiä ja kokemuksia yksinasuvien naisten näkökulmasta.

Köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen kamppailu on eräs sosiaalipolitiikan keskeisimpiä haasteita. Köyhimpien elinoloissa tapahtuneiden muutosten voidaan katsoa kertovan paljon yhteiskunnan tilasta ja sen kyvystä taata oikeudenmukaisuutta (Saari 2005, 7). 1990-luvun lama toi tullessaan uudenlaisia näköaloja ja säröjä suomalaisen yhteiskunnan oletettuun tasa-arvoisuuteen. Huono-osaisuus sai uusia kasvoja, ja köyhyys nousi päivänpolitiikkaan sekä tutkimukseen melkoisella intensiteetillä. Laman seurauksena köyhyydestä onkin tullut entistä laajempi ja syvempi ongelma (Kangas & Ritakallio 2003, 86). Koettua lamaa seurasi vuosituhannen vaihteeseen sijoittunut nousukausi, jonka hedelmät ovat kuitenkin jakautuneet epätasaisesti (Julkunen 2006, 219). Eriarvoistuvan yhteiskunnan toisessa päässä on paljon ihmisiä, jotka elävät köyhyysrajan tuntumassa tai sen alapuolella, ja joiden elämää määrittää, varjostaa tai kuvaa köyhyys.

Tätä köyhyyttä on kyllä tutkittu, mutta tutkimus on pääasiassa määrällisin menetelmin toteutettua. Anneli Pohjolan (1994, 191–192) mukaan köyhyyttä tarkastellaankin hallitsevasti makrotasolla, jossa köyhästä tulee ikään kuin abstraktio: yksilö on kiinnostava vain hallinnollisesta tai palvelujärjestelmien näkökulmasta. Tätä sinänsä arvokasta tietoa on aiheellista täydentää toisenlaisesta näkökulmasta. Tilastoilla ei nimittäin voida tavoittaa yksittäistä köyhää, vaikka ilmiö laajassa mittakaavassa tulisikin tarkastelluksi. On siis tärkeää suunnata tutkiva katse myös tilastojen

taakse eli köyhyyden arkeen, ja tutkia sille annettavia merkityksiä (vrt. Heikkilä 2000, 179–180). Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on tuo köyhyydessä eletty elämä. Tutkimukseni sijoittuu sellaiseen laadulliseen köyhyystutkimuksen perinteeseen, jossa köyhyyttä tarkastellaan suhteellisena ja koettuna ilmiönä. Tutkimani kokemukset köyhyydestä materialisoituvat tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa, minkä vuoksi köyhyyden tarkastelu yksilönäkökulmasta pitää väistämättä sisällään myös yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tason.

On kiinnostavaa, että Suomessa on naisten asemasta kirjoitettu paljon, mutta naisten köyhyyden tarkastelu on silti ollut melko vähäistä (Repo 1994, 62). Lisäksi laadullista köyhyystutkimusta on tehty Suomessa huomattavan vähän, eikä yksinasuvien naisten kokemaa köyhyyttä ole tutkittu lainkaan. Onkin aiheellista kiinnittää huomiota nimenomaan naisten ja erityisesti yksinasuvien naisten kokemaan köyhyyteen. Yksinhuoltajien ohella nimittäin juuri yksinasuvat muodostavat ryhmän, joka on toimeentulon suhteen erityisen haavoittuvainen kahden tulonsaajan talouksiin verrattuna (Kauppinen & Karvonen 2008, 77). Aihe on siten tärkeä sosiaalipoliittisen ja sosiaalityöhön liittyvän tiedon tuottamisen kannalta. Ennen kaikkea se on kuitenkin merkityksellinen köyhyyttä kokevien näkökulmasta, koska kyse on todellisista ihmisistä, jotka joutuvat kohtaamaan ja elämään todeksi näitä tutkimuksen kohteena olevia sosiaalisia ongelmia ja ilmiöitä.

Tutkimuksen aineisto koostuu köyhyyttä käsittelevistä kirjoituksista, jotka on kerätty vuonna 2006 järjestetyssä kirjoituskilpailussa. Pro gradu -tutkielmassani haen vastausta kysymykseen *millaisia ovat yksinasuvien naisten kokemukset köyhyydestä marginalisaation kautta tulkittuna*. Marginalisaation kautta kiinnostavaksi nousevat kuvaukset toiseudesta ja toimijuudesta, jotka ovat kuin tienviittoa köyhyyden tuottamien marginaalisuuskokemusten äärelle. Tämän vuoksi kiinnitän huomiota siihen, *miten kirjoituksissa kerrotaan toiseudesta ja toimijuudesta*. Näihin toisiinsa liittyviin kysymyksiin pyrin vastaamaan narratiivisen analyysin avulla, jossa kysyn, *miten tutkimani köyhyyskokemukset jäsentyvät narratiivisesti*. Analyysissäni tuotan jäsennyksen kolmesta tarinatyyppistä, joista kussakin kokemukset köyhyydestä rakentuvat omanlaisensa jännitteen varaan. Aineiston analyysi perustuu narratiivisiin lähtökohtiin ja menetelmänä on hyödynnetty Kenneth ja Mary Gergenin (1983) tekemää jaottelua progressiiviseen, regressiiviseen ja stabiiliin kerrontaan.

Tutkimukseni rakentuu seuraavasti. Ensin käsittelen köyhyyttä yhteiskunnallisena ilmiönä ja tutkimuskohteena. Näin kontekstoin tutkittavan ilmiön sekä selvennän tutkimuksen yhteiskunnallista relevanssia. Tämän jälkeen paneudun marginalisaatioon, joka muodostaa

tutkimuksen teoreettisen tarkastelukehyyksen. Marginalisaationäkökulma sisältää toiseuden ja toimijuuden tarkemman käsittelyn. Tämän jälkeen esittelen narratiivisen tutkimusotteeni sekä siihen liittyviä metodologisia pohdintoja. Aineiston esittelyn kautta siirryn analyysin käsittelyyn. Tutkimuksen analyysiosuus koostuu kolmesta luvusta, joista kussakin käsitellään yhtä aineiston perusteella muodostamaani tarinatyyppejä. Lopuksi kokoaan yhteen keskeisimmät johtopäätökset ja pohdin niiden merkitystä yleisemmällä tasolla.

2 TUTKIMUSKOHTENA KÖYHYYS

Tämän luvun tehtävänä on tutustuttaa lukija niihin keskeisiin kysymyksiin, jotka liittyvät yksinasuvien naisten kokemaan köyhyyteen Suomessa. Koska on tärkeää ymmärtää tutkimusaiheen yhteiskunnallinen konteksti sekä sosiaalipoliittinen relevanssi, aloitan luvun tekemällä lyhyen katsauksen hyvinvointivaltioon köyhyden näkökulmasta tarkasteltuna. Lisäksi esittelen tutkimusaiheeni kannalta olennaisia tilastotietoja. Tämän jälkeen esittelen köyhyden määritelmiä ja paikannan oman tutkimukseni koetun köyhyden tutkimukseen. Tarkennan myös, mitä erityismerkitystä on sillä, että tutkin nimenomaan yksinasuvia naisia.

Tutkin köyhyyttä, jota eletään ja koetaan suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa, ja nimenomaan yksinasuvia naisia sen kokijoina. Aiempi suomalainen köyhyystutkimus on pääasiassa kvantitatiivisin menetelmin ja kyselyiden avulla hankittua tietoa, köyhyden kokemiseen liittyvän tutkimuksen rajoituksessa pro gradu -tason opinnäytetöihin. Koettua köyhyttä ja nimenomaan yksinasuvia naisia sen kokijoina ei ole tietääkseni tutkittu lainkaan. Koska aiempaa laadullista köyhyystutkimusta on tehty Suomessa hämmästyttävän vähän, olen joutunut pitkälti tukeutumaan määrällisiin menetelmin toteutettuihin tutkimuksiin suomalaista köyhyttä kartoittaessani.

2.1 Hyvinvointivaltiokonteksti

Tasainen tulonjako ja vähäinen köyhyys ovat eräitä pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan ominaispiirteitä (Anttonen & Sipilä 2000, 14–15). Köyhän Suomen modernisoituminen ja kasvu hyvinvointivaltioksi on ollut olennainen osa suomalaisen sosiaalipolitiikan ”suurta kertomusta” (Kuivalainen & Airio & Hiilamo & Niemelä 2005, 63), jonka kaari muodostuu köyhimpien ihmisten aseman parantamisesta koko kansaa koskevaksi hyvinvointipolitiikaksi (Helne & Laatu 2007, 32). Sosiaalipolitiikan eräs keskeinen tavoite on ollut elämän ennustettavuuden lisääminen,

johon liittyy esimerkiksi sairastumisen, työttömyyden ja köyhyyden aiheuttamien tilanteiden ylitse auttaminen (Karisto 1998, 54).

Pohjoismainen hyvinvointivaltio pitää sisällään verrattain laajan julkisen sektorin, johon liittyy kattavat sosiaalietuudet ja -palvelut. Keskeinen hyvinvoinnin jakamisen periaate on nimetty universalismiksi, jonka mukaan nämä sosiaalietuudet ja -palvelut ovat suunnattu kaikille kansalaisille tarveharkintaisuuden sijaan (Esping-Andersen 1990, 28)¹. Suomalaisen universalismin juuret ulottuvat Pekka Kuusen teokseen *60-luvun sosiaalipolitiikka* (1961, 40), jossa todettiin, että ”sosiaalipolitiikan tehtävänä on [...] lähinnä [...] epäaktiivin, tuotantotoiminnan ulkopuolella olevan väestön kulutusmahdollisuuksien jatkuva turvaaminen”. (Myös Anttonen & Sipilä 2000, 150.) Tässä tavoitteessa päästiin eteenpäin, ja Suomessa saavutettiin hyvinvointivaltion kasvukauden aikana kansainvälisesti vertaillen jatkuvasti tasaisempi tulonjako. Tämä kehitys kuitenkin taittui 1990-luvun aikana, jolloin Suomi kohtasi laman ja sen taloudelliset sekä yhteiskunnalliset seuraukset. Eräs näistä oli köyhyyden kasvu ja nousu suomalaiseen keskusteluun. (Kautto, Parpo & Sallila 2006, 238; Kuivalainen ym. 2005, 68.)

1990-luvun lama kääntyi nousukauteen jo saman vuosikymmenen puolivälin tienoilla, ja talouskasvu oli lisäksi verrattain nopeaa (Julkunen 2001, 13). Kansantalouden kasvu ei kuitenkaan automaattisesti estä köyhyyttä ja eriarvoisuutta vaan olennaiseksi muodostuu se, miten tuota lisääntyvää vaurautta jaetaan. Esimerkiksi sosiaalimenojen verrattain korkean osuuden bruttokansantuotteesta on katsottu selittävän eri maiden välisiä eroja köyhyyden yleisyydessä. Olennaista köyhyyden ja köyhien kannalta on kuitenkin myös se, miten ja kenelle näitä sosiaalimenoja kohdennetaan. (Anttonen & Sipilä 2000, 240–241; Ritakallio 1994a, 89.) Anttonen ja Sipilä (2000, 95) katsovat, että laman aikana vauhdittui uusliberalismiin pohjaava sosiaalipolitiikan minimaalistaminen, ja sosiaalipolitiikan toimintaedellytysten voikin sanoa kiristyneen (Helne & Laatu 2007, 9). Eräänä seurauksena on ollut se, että lamaa seuranneen nousukauden hedelmät ovat jakautuneet yhä epätasaisemmin. Tämän yhteiskunnallisen eriarvoistumiskehityksen paljastaa muun muassa erot eri tulonsaajaryhmien tulokehityksessä: suurituloiset saavuttivat lamaa edeltävän reaalitytulotason jo vuonna 1997, keskituloiset pari vuotta myöhemmin, mutta pienituloiset vasta vuonna 2002. (Moisio 2008, 268.)

¹ Gösta Esping-Andersenin (1990) kehittämässä hyvinvointivaltioiden tyypittelyssä suomalainen malli liitetään pohjoismaiseen, sosiaalidemokraattiseen ryppäseen, erotuksena konservatiivisesta (esim. Saksa) ja liberaalista mallista (esim. Iso-Britannia ja Yhdysvallat). Jaottelu edustaa ideaalityyppejä, jossa keskeiset erot liittyvät hyvinvoinnin jakamisen periaatteisiin.

Taloukasvun hyötyjät löytyvät pääasiassa työssäkäyvistä ja pääomatulojen saajista. Keskeisiä syitä tälle ovat ansio- ja pääomatulojen kasvu sekä niiden verotuksen keventäminen (Kautto ym. 2006, 243). Pitkäaikaistyöttömien ja vähimmäistoimeentuloturvalle elävien tulokehitys on puolestaan ollut yleisesti muuta väestöä heikompaa, sillä vähimmäisturvan taso on jäänyt olennaisesti jälkeen yleisestä ansiokehityksestä (Kuivalainen ym. 2005, 66–67; Moisio 2008, 269–270). Suhteellisesti mitattuna tuloerot ovatkin kasvaneet, mitä voidaan pitää hyvinvointivaltion tavoitteena olevan hyvinvointierojen tasoittamisen epäonnistumisena (Kauppinen & Karvonen 2008, 76). Eriarvoistumiskehityksen taustalla on ollut eniten ansaitsevien tulokehitys ja uudet verotusratkaisut, mutta keskeisesti myös sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset (Kautto ym. 2006, 238).

Suomessa ei ole virallista köyhyysrajaa, mutta vakiintuneen käytännön mukaan köyhiksi tai tilastokeskuksen mukaan pienituloisiksi määritellään sellaisissa kotitalouksissa asuvat, joiden tulot ovat alle 60 prosenttia koko väestön mediaanituloista.² Vuonna 2006, jolloin aineistoni on kerätty, tämä suhteellinen köyhyysraja oli yksinasuvalla noin tuhat euroa nettona kuukaudessa, sisältäen ansiotulot ja tulonsiirrot. (Moisio 2008, 259; Tulonjakotilasto 2006.) Pienituloisia oli koko väestöstä näin mitattuna yhteensä 12,5 prosenttia (651 800 henkilöä). Tästä pienituloisten joukosta suurimman ryhmän muodostavat yksinasuvat henkilöt 43 prosentin osuudellaan. Kaikista yksinasuvista puolestaan lähes kolmasosa on pienituloisia. (Tulonjakotilasto 2006.) Suurin köyhyysriski onkin yksinhuoltajien ja yli kolmilapsisten perheiden lisäksi juuri yksinasuvilla henkilöillä.³ Myös pitkäaikaisköyhyyden kohdalla suurimmassa riskiryhmässä näyttäisivät olevan lapsettomien lisäksi juuri yksinasuvat henkilöt (Penttilä, Kangas, Nordberg & Ritakallio 2003, 93). 2000-luvulla köyhyysaste on kasvanut erityisesti yksinasuvien nuorten sekä iäkkäiden, ja nimenomaan iäkkäiden naisten keskuudessa. Yksinasuvien naisten suhteellinen köyhyysaste oli vuonna 2005 seuraavanlainen: 18–34 vuotiailla 46 %, 35–64 vuotiailla 17 %, 65– ja sitä vanhemmilla 27 %. Nuorten köyhyysriski on siis muita ikävaiheita huomattavasti suurempi. (Moisio 2008, 260–262.) Yksinasuminen ja köyhyys näyttäisivät tilastojen perusteella siis usein liittyvän toisiinsa.

² Kyseessä on Euroopan Unionin Eurostatin käyttämä suhteellinen köyhyysmittari, jota kutsutaan EU:ssa virallisesti köyhyysriskirajaksi (Moisio 2008). Tämä raja perustuu oletukselle, että mediaanituloilla eläminen edustaa yleisesti tavoiteltavaa elämisen tasoa. Suhteellisessa köyhyysrajassa on myös omat ongelmansa (joista tarkemmin esim. Moisio 2008, 258).

³ Tarkasteluaikaväli on 1990–2005.

Kansainvälisesti tarkasteltuna Suomen voidaan katsoa kuitenkin olevan edelleen pienten tuloerojen maa. Lisäksi tulonsiirtojärjestelmien on katsottu toimivan suhteellisen hyvin valtaväestön keskuudessa. (Moisio 2008, 270; Penttilä ym. 2003, 92–94.) 1990-laman jälkeisinä vuosina on kuitenkin Raija Julkusen (2001, 13) mukaan ”entinen hyvä Suomi menetetty”. Köyhyys ja eriarvoisuus ovat kasvaneet, hyvinvointivaltiota on karsittu ja hyvinvointivaltio on olennaisesti etäännytynyt pohjoismaisesta mallista (emt.). Julkiseen sektoriin kohdistuneet leikkaukset sekä tuoremmat pyrkimykset yksityistämiseen ja tarveharkintaisuuteen ovat olennainen osa tätä etäännytmistä. Nämä muutokset vaikuttavat herkästi myös naisten yhteiskunnalliseen asemaan. Laaja julkinen sektori on nimittäin paitsi ”vapauttanut” naisia yksityisestä hoivavastuusta työmarkkinoille niin ollut myös merkittävä naisten työllistäjä. (Esim. Anttonen 1994.)

Pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia on usein luonnehdittu naisystävälliseksi. Tämä naisystävällisyys viittaa ennen kaikkea universaaliin sosiaaliturvaan, etuuskien yksilöllisyyteen sekä hoivapalveluoikeuksiin (esim. julkiseen päivähoidonjärjestelmään ja vanhustenhuoltoon). Nämä sosiaalipoliittiset ratkaisut ovat helpottaneet naisten osallistumista työmarkkinoille. Tavoitteena on ollut, etteivät naiset joutuisi miehiä huonompaan asemaan vain siksi, että he ovat naisia ja äitejä. Naiset ovat näin voineet yhdistää ansiotyön, hoivan ja vanhemmuuden paremmin kuin kanssasisaret niissä maissa, joissa vallitsee vahva mieselättäjämalli. (Anttonen 1997, 199–201 ja 203.) Pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan on lisäksi katsottu johtavan naisten vähäisempään köyhyyteen, kun puolestaan liberaalin hyvinvointivaltiomallin ja siihen liittyvän tarveharkintaisuuden on todettu olevan epäedullisia naisten taloudelliselle asemalle (Repo 1996, 74–75). Mikäli lähtökohdaksi otetaan suomalaisen hyvinvointivaltiomallin etäänntyminen pohjoismaisesta kohti liberaalia ja konservatiivista mallia (Anttonen & Sipilä 2000, 94), on syytä huolestua sen vaikutuksista naisten köyhyyteen. Tämän tutkimuksen kautta avautuu yksi ikkuna tuohon kehityskulkuun. Suurten linjojen sijaan tutkimuksessa tarkastellaan kuvatussa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja hyvinvointivaltiollisessa kontekstissa elävien yksinasuvien naisten omia kokemuksia köyhyydestä. Tutkimuksessani köyhyyttä tarkastellaan siten ikään kuin sisältä päin, ja tavoitteenani on ymmärtää köyhyyttä sitä kokevien näkökulmasta. Tällaisessa ruohonjuuritasolta saatavassa ”toisessa tiedossa” yhteiskunnalliset ongelmat kiinnittyvät niihin konkreettisiin tilanteisiin, joissa ihmiset elävät (Helne & Laatu 2007, 33).

2.2 Köyhyden määrittelemisestä

Köyhyys, sen määritteleminen ja sen kokeminen ovat sidoksissa niihin rakenteellisiin ja kulttuurisiin konteksteihin, joissa sitä esiintyy ja jotka sitä myös tuottavat. Köyhyys on lisäksi yhteiskuntapoliittisesti latautunut käsite, joka sisältää moraalisen ulottuvuuden: se pyritään yleensä hävittämään ja poistamaan. (Alcock 1997, 3–4; Kangas & Ritakallio 2005, 28; Lister 2004, 3.) Lisäksi määritelmät viittaavat usein implisiittisesti köyhyiden syihin ja selityksiin, minkä vuoksi ei ole yhdentekevää miten köyhyys määritellään - eri tavat määritellä antavat erilaisen kuvan köyhyydestä (Lister 2004, 3; Repo 1996, 16).

Yksinkertaisimmillaan köyhyys jaetaan absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttinen köyhyys viittaa suoranaiseen nälkään, janoon, asumisen puutteisiin ja ylipäätään fyysisen toimintakyvyn rajoitteisiin (Kangas & Ritakallio 1996, 11). Absoluuttinen köyhyysmääritelmä perustuu ajatukseen siitä, että on olemassa jokin minimitulo, jolla ihminen kykenee turvaamaan fyysisen olemassaolonsa. Tällaista määritelmää edustavat esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien ja Maailmanpankin köyhyysmittarit, joissa köyhyysrajaksi määritellään jokin tietty summa, kuten yksi tai kaksi dollaria päivässä. (Kangas & Ritakallio 2005, 28; Moisio 2008, 257.) Absoluuttisen köyhyiden käsitettä on kuitenkin kritisoitu voimakkaasti, ja sen on katsottu olevan käyttökelpoinen lähinnä kehitysmaiden köyhyiden kuvaamisessa (Repo 1996, 17; Ritakallio 1991, 4).

Suhteellisella köyhyydellä viitataan puolestaan siihen, että elintaso poikkeaa merkittävästi yhteiskunnassa vallitsevasta tasosta. Tämä pitää sisällään, englantilaisen sosiaalipoliitikon ja köyhyystutkijan Peter Townsendin määritelmää mukailleen paitsi kulutusmahdollisuudet, myös osallistumisen ja tarpeentyydytyksen suhteutettuna ympäröivän yhteiskunnan tasoon (Townsend 1979; Kangas & Ritakallio 1996, 11). Tämän määritelmän mukaan köyhyydessä on kyse laajemmasta kuin vain välittömien tarpeiden tyydyttämiseen tai minimituloentulon turvaamiseen liittyvästä ilmiöstä. Kyse voi olla puutteellisista tuloista, mutta yhtä lailla myös muista resursseista. Pitkälti ollaankin sitä mieltä, että teollistuneissa yhteiskunnissa, kuten Suomessa, köyhyydessä on ennen kaikkea kyse sosiaalisen toimintakyvyn rajoittumisesta, joka puolestaan johtuu paljolti taloudellisten resurssien puutteesta. Köyhyiden poistamisen näkökulmasta ei siten riitä, että ihmisen fyysinen toimintakyky on taattu, vaan tulee taata myös mahdollisuudet elää ja kuluttaa siten, että se vastaa ympäröivän yhteiskunnan yleistä tasoa. Näin ollen kyse on pitkälti siitä, että

”ihmisellä tulee olla sosiaalisen toimintakyvyn edellytykset” (Kangas & Ritakallio 2005, 28), jolloin ihminen tulee huomioiduksi myös sosiaalisena ja kulttuurisena olentona (Ritakallio 1991, 1).

Yhteiskunnan muuttuessa vauraammaksi ja monimutkaisemmaksi muuttuu myös se, mitä tuossa yhteiskunnassa selviytyminen yksilöltä edellyttää. Vauraampi yhteiskunta on näin monella tapaa vaativa, oli kyse sitten koulutusvaatimuksista, teknologian kehittymisestä tai tuottavuusvaatimuksista. (Simpura, Moisio, Karvonen & Heikkilä 2008, 250.) Lisäksi yhteiskunnan kaupallistuesssa taloudellisen niukkuuden vaikutukset toimintamahdollisuuksiin tulevat merkityksellisemmiksi erityisesti kulutuksen kautta (Ritakallio 1991, 1). Tämä näkyy usein keskeisimmin rahan puutteen aiheuttamana arkielämän rajoittuneisuutena, joka ilmenee tyypillisesti ruoan, vaatteiden, liikkumisen ja vapaa-ajan kohdalla (Kangas & Ritakallio 2005, 49). Kuluttaminen ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan elämisen edellytykset täyttävien hyödykkeiden hankintaan tai rationaaliseen hyödykkeiden ja palveluiden hankkimiseen. Kyse on myös vapaa-ajan toiminnoista, mielikuvista ja nautinnoista eli tarpeiden tyydyttämisestä kokonaisvaltaisemmin ajateltuna. (Falk 1992; Kiili 1999, 116.) Kulutuksella on ajassamme niin keskeinen rooli, että sen voidaan katsoa jopa korvanneen perinteisen yhteisöllisyyden, kuten Zygmunt Bauman (1998) esittää. Kulutus ei ole tämän tulkinnan mukaan enää ainoastaan yksilöllistä toimintaa vaan jotain, joka toimii jälkiteollisen yhteiskunnan siteenä (Kiili 1999, 118–120).

Absoluuttisen ja suhteellisen köyhyysmääritelmän avulla pyritään vastaamaan siihen, mitä köyhyys nyky-yhteiskunnassa on. Silloin kun tutkimuksessa on tavoitteena tarkemmin määritellä ketkä itse asiassa ovat köyhiä, hyödynnetään erilaisia köyhyyden operationalisointeja (Repo 1996, 19). Näitä köyhyyden rajoja on tehty niin asiantuntijoiden, poliittisen päätöksenteon kuin väestön mielipiteen avulla. Empiiristen määritelmien avulla köyhyyden rajaksi on määritelty muun muassa suhteellinen tuloraja, vähimmäistarvebudjetti, subjektiivinen tuloraja, konsensusmenetelmällä määritelty tuloraja, deprivaatiostandardi, elinolojen kasvava deprivaatio tai toimeentulotukiasiakkuus (esim. Kangas & Ritakallio 1996, 15; Kangas & Ritakallio 2005).⁴ Näiden määritelmien avulla on mahdollisuus selvittää köyhyyden yleisyyttä sekä sen kehitystä eri väestöryhmissä. Näin on mahdollista saada käsitys köyhyyden kehityksestä kokonaisuutena, oli kyse sitten sen laajuudesta, hyvinvointivaltion vaikutuksista tai köyhyyden profiilista (Ritakallio 1994b, 169).⁵ On kuitenkin

⁴ Näitä erilaisia lähestymistapoja ovat eritelleet tarkemmin esimerkiksi Repo (1996), Moisio (2004) sekä Kangas ja Ritakallio (1996).

⁵ Kvantitatiivisin menetelmin on selvitetty esimerkiksi köyhyyden laajuutta ja profiilia (esim. Kangas & Ritakallio 2003; Moisio 2004 ja 2008; Penttilä ym. 2003), riskiryhmiä (esim. Kangas & Ritakallio 1996), hyvinvointivaltion köyhyysvaikutuksia (esim. Kuivalainen 2004; Ritakallio 1994a) tai toisaalta myös köyhien elinoloja (Ritakallio 1991).

huomattava, että näin tuotetut tilastot eivät ole vain faktoja ja todellisuuden peilejä. Tilastoja tuotetaan erilaisiin tarkoituksiin ja tulokset sekä arviot köyhyydestä ovat vaihtelevia menetelmästä riippuen (Kangas & Ritakallio 1996; Lister 2004, 38).

Tulojen perusteella määritelty köyhyysraja on yleisesti käytetyin tapa mitata köyhyyttä ja erotella köyhät ei-köyhistä, vaikka siihen liittyy myös omat ongelmansa (esim. Ritakallio 1991). Köyhyyden määrittelemisellä jonkin absoluuttisen rajan avulla on se etu, että tuon rajan alle jäävillä katsotaan olevan ikään kuin kansalaisyhteiskunta parempaan toimeentuloon. Tällä on myös vaikutusta erityisesti naisten köyhyyteen, sillä mikäli painotetaan *yksilöllistä* oikeutta tiettyyn minimoitointuloon tai taloudelliseen itsenäisyyteen, on mahdollista tehdä näkyväksi esimerkiksi puolisoistaan taloudellisesti riippuvaisten naisten haavoittuvuutta köyhyyden suhteen. (Lister 2004, 14–15.)

Jotta köyhyyden käsite olisi erottelukykyinen myös laajemmassa kuin vain tuloihin perustuvassa tarkastelussa, tulisi sen avulla silti voida erottaa köyhyyden tila siitä, mikä ei ole köyhyyttä. Köyhyys ei ole nimittäin mitä tahansa sosiaalisen toimintakyvyn rajoittumista, vaan nimenomaan sellaista, joka liittyy taloudellisten resurssien puutteeseen (Kangas & Ritakallio 2005, 49). Laaja-alaisessa köyhyyden tarkastelussa otetaan kuitenkin huomioon ulottuvuuksia, jotka voivat sellaisenaan liittyä myös muihin kuin köyhyytenä kuvattuun ilmiöön. Näistä ulottuvuuksista esimerkkinä ovat häpeä tai vähäinen osallistuminen päätöksenteossa, jotka osa-alueina voidaan liittää yhtä hyvin esimerkiksi seksuaalisten tai etnisten vähemmistöjen kohtaamiin ongelmiin. Köyhyyden ohella ja siihen liittyen onkin puhuttu paljon myös huono-osaisuudesta, deprivatiosta ja syrjäytymisestä (esim. Raunio 2006, 24–43). Huolimatta siitä määritelläänkö köyhyys tutkimuksessa suppeasti tai laaja-alaisesti, ei sitä tulisi erottaa sen vaikutuksista, jotka usein ulottuvat laajasti monelle eri elämän osa-alueelle (Lister 2004, 13). Tässä tutkimuksessa tarkoituksena on syventyä näihin köyhyyden vaikutuksiin tutkimalla köyhyyden kokemiseen liittyviä merkityksiä.

2.3 Köyhyys kokemuksena

On hyvä pitää mielessä esittelemieni määritelmien rakentuneisuus. On nimittäin sopimuksenvaraista, kenet määritellään köyhiksi (Helne 2002, 28–29). Tässä tutkimuksessa lähdetään siitä, että tutkimiani kirjoituksia kirjoittaneet naiset itse määrittelevät itsensä köyhiksi.

Katson näin ollen, että heillä on kokemusperäistä tietoa siitä, mistä köyhydessä on kyse. Köyhyden kokemisen huomioiminen köyhyystutkimuksessa tuo uudenlaisen näkökulman perinteiseen asetelmaan, jossa tutkimuskohde on herkästi passiivisessa asemassa ja jossa köyhyyttä elämässään kokevat saavat äänensä kuuluville vain harvoin (Lister 2004, 2). Köyhän kategoria saattaa myös yleistää ja yksinkertaistaa kuvaamansa ilmiön ja ryhmän, jolloin voi olla vaikeaa nähdä yksittäistä köyhää tai erilaisuutta kuvatun kategorian sisällä (Pohjola 1994, 191–193). Tässä tutkimuksessa avaan tuota köyhän kategoriaa köyhyyttä kokevien omien kirjoitusten avulla, pyrkimyksenäni paremmin ymmärtää köyhyyttä ilmiönä. Oleellista ei tällöin ole se, ovatko kirjoituksia kirjoittaneet naiset ”tosiasiallisesti” köyhiä eli täyttävätkö he jonkin köyhyyskriteeristön vai eivät vaan se, millaisina heidän köyhyyskokemuksensa näyttäytyvät ja miten he niistä kertovat.

Kuten tutkimukseni osoittaa, koetusta köyhydestä kerrotaan asiana, joka vaikuttaa elämään monella eri tavalla. Se on asia, joka tuottaa erilaisia jännitteitä ja saa naiset pohtimaan omaa paikkaansa tässä yhteiskunnassa. Kokemukset köyhydestä ovat siten tiiviissä yhteydessä muuhun yhteiskuntaan, jossa köyhistä puhutaan tietyllä tavalla niin mediassa kuin politiikassakin. Köyhyys saakin merkityksensä sosiaalisissa suhteissa, ja ennen kaikkea suhteessa köyhyden ja ei-köyhyden ja sitä kautta köyhien ja ei-köyhien välillä. Se on suhde, joka toimii kyllä kahteen suuntaan, mutta on kuitenkin pitkälti määrittynyt nimenomaan ei-köyhien näkökulmasta. Jo itsessään käsite ”köyhät” voidaan kokea nöyryyttävänä tai toiseuttavana, eikä varmasti vähiten sen vuoksi, millaisia historiaan sidottuja konnotaatioita sana pitää sisällään. (Lister 2004, 7 ja 113.) Köyhyden kokeminen nöyryyttävänä tai häpeällisenä on goffmannilaisittain tulkittuna yhteydessä köyhyyteen liittyvään stigmaan: kun köyhyyteen liittyvä stigma sisäistetään, on todennäköisenä seurauksena häpeän tunne. Tämä häpeä ja nöyryytys ovat puolestaan olennainen osa eriarvoisuuden sekä sosiaalisten hierarkioiden rakentumista ja säilymistä, koska ne määrittävät ihmisille asemia, jotka voivat olla paikoin hyvinkin pysyviä. (Goffmann 1968; Lister 2004, 118–119.)

Lisäksi köyhyysdiskurssit ja köyhyyteen liittyvät mallitarinat määrittelevät vahvasti sitä, millaisia mielikuvia köyhyyteen liitetään. Tämän vuoksi ne vaikuttavat myös siihen, miten köyhydessä eläville määrittyy identiteettejä, jotka voivat olla negatiivisia, ja joita köyhyyttä kokevat näin ollen myös vastustavat (Williams & Popay 1999, 173). Vastustamisen lisäksi kyse voi olla tyytymisestä köyhiin tai köyhyyteen liitettäviin määreisiin ja oletuksiin tai sitten niiden hyväksymisestä, hyödyntämisestä, epäilemisestä tai kannattamisesta (Ronkainen 1999, 22 ja 36–37). Näin ollen subjektiviteetin ja sitä kautta kerrotun kokemuksen rakentumiseen liittyy olennaisesti myös toimijuutta (emt., 42). Kirjoituksia kirjoittaneet naiset osallistuvatkin köyhydestä käytävään

määrittelykamppailuun. Köyhyyteen liittyvät diskurssit, kulttuuriset mallitarinat, sekä asennoitumiset ja oletukset vaikuttavat siihen, miten köyhyys koetaan. Näin ollen ne tulevat näkyviin myös köyhyyden kokemisesta kerrottaessa. Tämän vuoksi köyhyydestä kirjoitetut tekstit eivät kerro ainoastaan siitä, millaista on olla köyhä nykyajan Suomessa, vaan ne kertovat myös yhteiskunnasta yleisemminkin – millainen on se ”keskus” tai ne keskuksat, joista köyhyys mahdollisesti syrjäyttää? (Vrt. Helne 2002.)

2.4 Kohteena yksinasuvat naiset

Tutkimuskohteenani ovat yksinasuvien naisten kirjoitukset. Yksinasuminen tarkoittaa tässä sitä, että kirjoittajilla ei ole kotona asuvia lapsia tai puolisoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei heillä olisi voinut olla kotona asuvia lapsia tai puolisoa joskus aiemmin tai etteikö kirjoituksissa esiintyisi näihin elämänvaiheisiin liittyviä pohdintoja. Moni kertoja oli esimerkiksi ollut yksinhuoltaja tai kokenut eron, jotka vaikuttavat myös siihen, millaisia merkityksiä tämänhetkinen elämä saa (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 27). Vaikka tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan yksinasuvien naisten kokemuksiin, liittyvät ne siis naisten kokemaan köyhyyteen myös yleisemmin. Tämän vuoksi huomiot myös muista kuin yksinelävistä naisista ovat tärkeitä.

Yksinasumisesta on tullut Suomessa yhä yleisempi elämäsmuoto viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana. Nykyään jo noin 40 % kotitalouksista on yhden hengen talouksia, joista naisten muodostama osuus on hieman yli puolet (Asunnot ja asuinolot 2008). Yksinasuvien taloudelliset ongelmat ja riskit ovat osin toisenlaisia kuin kahden tulonsaajan kotitalouksilla. Suuremman köyhyysriskin lisäksi ja osittain sitä selittämässä on muun muassa seuraavanlaisia asioita. Asumiskustannukset ovat yleensä suuremmat henkilöä kohden eikä suuria taloushankintoja (kuten pesukone) tai juoksevia kuluja (sähkö, Tv-lupa) ole mahdollista jakaa. Selvitettäessä toimeentulon kehitystä subjektiivisilla mittareilla eli kotitalouksien itsensä kertomana, ovatkin nimenomaan yksinasuvat raportoineet yksinhuoltajien ohella eniten toimeentulo-ongelmistaan. Myös kulutuksesta tinkimisen on havaittu olevan kotitaloustyypeistä yleisintä yksinhuoltajien lisäksi juuri yksinasuvilla, ja erityisesti yksinasuvilla naisilla. (Moisio 2008, 263 ja 267.) Yksinasumiseen liittyy lisäksi muitakin kuin taloudellisia seikkoja. Yksi näistä on kulttuurisesti vahva perheellistymisen oletus, joka on Eeva Jokisen (2005, 142) mukaan ”julman normaaliuden” näkyvimpiä muotoja. ”Normaali” aikuinen nainen määrittyy nimittäin yleensä miehensä puolisoiksi ja lastensa äidiksi. Moni yksinasuva nainen ei täytä näitä määreitä, mutta niihin liittyvät kulttuuriset

odotukset kohdistuvat silti myös heihin. (Mäkinen 2008, 32.)⁶ Vaikka ”sinkkuudesta” on kenties tullut hyväksyttävämpi elämismuoto, ei se silti ole välttämättä aina kaikkein houkuttelevin (Gordon 1994, 21).

Tutkimuskohteenani on nimenomaan naisten kokemus köyhyys. Se on aiheena herättänyt keskustelua erityisesti brittiläisessä ja yhdysvaltalaisessa tutkimuskirjallisuudessa, jossa on muun muassa esitetty, että naisten köyhyysriski on miesten vastaavaa korkeampi (Hanmer & Hearn 1999, 119; Repo 1996, 9). Olennainen osa tätä keskustelua on Diane Pearcen jo vuonna 1978 esittämä teesi köyhyyden naisistumisesta (*feminization of poverty*) (Repo 1996, 9). Tämän tärkeän, joskin myös kritiikkiä saaneen⁷ teesin mukaan, köyhyys koskettaa yhä useammin juuri naisia niin perhemallien muuttumisen kuin heikon työmarkkina-aseman vuoksi. Feministisen köyhyystutkimuksen parissa onkin nostettu esiin tarve naisnäkökulman huomioimiselle köyhyyttä tutkittaessa. Tällöin köyhyyttä tulisi tarkastella sukupuolittuneena ilmiönä, jossa köyhyys koskettaa naisia ja miehiä eri tavoin. (Emt., 75.) Naisten köyhyyttä olisi siten mahdollista ymmärtää paremmin huomioimalla naisten yhteiskunnallinen asema.

Keskeisiä osa-alueita, joiden voidaan katsoa vaikuttavan naisten köyhyyteen suomalaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa, ovat aiemminkin mainitsemani hyvinvointivaltiomalli, sekä asema työmarkkinoilla, naisten rooli hoivaajana, yhteiskunnan demografiset muutokset ja perheen sisäinen tulonjako (Repo 1996). Naisten työmarkkina-aseman huomioiminen on tärkeää, sillä heikko asema työmarkkinoilla johtaa suurempaan köyhyysriskiin (emt., 35). Tuo asema vaikuttaa myös siihen, miten pitkäkestoista tai toistuvaa köyhyys on. Pätkätyöt saattavat esimerkiksi nostaa vain hetkellisesti ylös köyhyydestä. Tämän ”kuminauhaefektin” on katsottu liittyvän erityisesti naisten köyhyyteen (Ruspini 1998; ref. Lister 2004, 145). Työmarkkina-asema liittyy myös niihin rooleihin, joita naiset pitkälti yhteiskunnassa kantavat. Näistä eräs keskeisimpiä on rooli hoivaajana. Esimerkiksi naisten jääminen kotiin lapsia ja/tai kotia hoitamaan (myös osa- tai väliaikaisesti) aiheuttaa väistämättä katkoksia työuralla ja vaikuttaa lisäksi ansaittavaan eläkkeeseen. (Esim. Anttonen & Sipilä 2000; Repo 1996, 34.) Köyhyyden naisistumisesta on viitteitä myös pohjoismaissa ja Suomessa, missä erityisesti yksinhuoltajilla (jotka ovat edelleen pääosin naisia) ja ikääntyneillä naisilla on yhä suurempi köyhyysriski. Tämä liittyy puolestaan yhteiskunnan demografisiin muutoksiin. (Moisio 2008; Repo 1996, 31.)

⁶ Myöskään moni parisuhteessa elävä ei täytä tätä heteronormatiivista ja familistista normiodotusta.

⁷ Teesin on katsottu olevan totalisoiva, koska siinä ei huomioida eroja naisten välillä. Käsitettä on myös moitittu epätarkaksi. Lisäksi useat tutkimukset osoittavat, että köyhyyden naisistumisen paikkansapitävyys vaihtelee suurestikin eri maiden välillä. (kts. tarkemmin Repo 1996, 30–33; myös European Commission 2006.)

Lisäksi perheen sisäisen tulonjaon tarkempi tutkiminen voisi tuoda lisäymmärrystä naisten kokemaan köyhyteen. Ongelmana on nimittäin ollut se, että naisten köyhyys voi jäädä näkymättömäksi, koska usein köyhyyttä mitataan ja tutkitaan kotitalouksittain. Tällöin ei tule näkyviin miten toimeentulo jakautuu perheen sisällä. Piiloon jää myös se, kuinka perheissä on usein sukupuolittuneita vastuita ja käytäntöjä, jotka vaikuttavat eri tavoin perheenjäsenten kokemaan köyhyteen (Repo 2003, 67; myös Hanmer & Hearn 1999, 119–120). Tästä hyvä esimerkki on ajankäytön jakautuminen. Kun paremmin toimeentulevat voivat ostaa aikaa säästäviä tuotteita tai palveluita, joutuu pienituloisen usein tekemään enemmän itse. Nämä itse tehtävät asiat ovat puolestaan usein sellaisia, joita perheen naiset tekevät, kuten kodista huolehtiminen, vaatteiden puhtaanapito ja ruoanlaitto, mitkä sitten ikään kuin muuntuvat hyvinvointia edistäviksi asioiksi muille perheenjäsenille. Kyse on siis aikaköyhyydestä, asiasta joka voi toki esiintyä myös ilman taloudellista niukkuutta ja myös ilman perhettä. (Lister 2004, 59.) Lisäksi on esitetty, että pienituloisissa perheissä naiset usein tinkivät omasta kulutuksestaan ja näin suojaavat muuta perhettä köyhyydeltä (Repo 2003, 67). Sukupuolinäkökulman huomioonottaminen on jo näistäkin syistä tärkeää ja köyhyyden kokemisen tutkiminen erikseen miesten ja naisten osalta on sosiaalipoliittisen tutkimuksen ja ymmärryksen kerryttämisen kannalta olennaista.

Puhuttaessa naisten köyhyydestä on kuitenkin huomioitava, että köyhät naiset ei ole suinkaan homogeeninen joukko. Köyhyyden ilmenemiseen ja sen kokemiseen vaikuttavat oleellisesti perhesuhteiden lisäksi myös esimerkiksi luokkatausta, koulutus, ikä tai kuuluminen johonkin etniseen vähemmistöön (Repo 1996, 33). Ei ole siis olemassa jotain jaettua naisista köyhyyskokemusta tai naisista subjektiviteettia, jonka kautta köyhyys merkityksellistyy, vaan samoin kuin naisten ja miesten välillä on eroja, on eroja yhtäläillä myös naisten välillä. (Esim. Anttonen 1997; Ronkainen 1999, 21–22.) Koska köyhyyden merkityksellistämistä ja kokemista on tutkittu vähän, on tarpeellista kysyä köyhyydessä eläviltä itseltään, kuinka he kokevat köyhyyden – oli kyse sitten naisista tai miehistä, yksinasuvista tai perheellisistä (Repo 1996, 29; myös Pohjola 1994).

Ennen kuin siirryn tarkemmin kuvaamaan niitä teoreettisia lähtökohtia, joiden kautta olen saanut heijastuspintaa koetun köyhyyden tutkimiseen, selvitän lyhyesti miten yksinasuvien köyhyyttä ja köyhyyttä kokemuksena on aiemmin tarkasteltu. Kuten jo luvun alussa totesin, on koettua köyhyyttä tutkittu pääasiassa vain pro gradu -tason opinnäytteissä. Lähimmäs tämän tutkimuksen kysymyksenasettelua tulee Inka Lindroosin (2008) pro gradu -tutkielma, jossa hän tutki

yksinasuvien selviytymistä. Hän muodosti tutkimiansa köyhyyskirjoitusten perusteella neljä erilaista selviytyjätyyppiä, jotka erosivat toisistaan tulevaisuuteen orientoitumisessa sekä elämän merkityksellisyyden kokemisessa.⁸ Myös Juhana Hietaluoma (2007) on tutkielmassaan ollut kiinnostunut yksinasuvien köyhyydestä, joskin kyseessä on kvantitatiivisin menetelmin toteutettu opinnäyte.⁹ Näiden tutkielmien lisäksi, ei yksinasuvien köyhyyttä ole tietääkseni tarkasteltu Suomessa lainkaan. Yksinasuvia on kaikkiaan tutkittu hyvin vähän. Yksi syy tähän voi olla se, että he muodostavat melko heterogeenisen tutkimuskohteen niin iän kuin esimerkiksi työmarkkina-asemansa suhteen. Onko kuitenkin niin, että yksinasuvien ongelmat ovat osin näkymättömiä sen vuoksi, että he eivät lukeudu sellaiseen ”kunnollisten” köyhien joukkoon, joiden puolesta olisi helppo puhua (Penttilä ym. 2003, 93)? Köyhyydestä puhuttaessa nousevat nimittäin huomattavasti useammin esiin esimerkiksi yksinhuoltajien tai lapsiperheiden ongelmat.

Lisäksi on aiheellista huomioda, että vaikka köyhyyskokemuksia ei ole välttämättä tutkittu juuri köyhyystutkimuksen viitekehysessä, ovat ne olleet esillä köyhyyttä sivuavissa tutkimuksissa. Esimerkiksi työttömyystutkimuksen parissa on tutkittu elämäkertoja ja kokemuksia, jotka sivuavat köyhyyteen liittyviä teemoja. Tutkimukseni kannalta kiinnostavin on Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken (1998) tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä 1990-luvun jälkeisinä vuosina, jossa kyselytutkimuksella kerätty tieto yhdistettiin työttömien omien kirjoitusten analyysiin.¹⁰ Tutkimuksen mukaan työttömänä voi selvitä pitkäänkin, jos vain yhteisyysuhteet ja talous pysyvät kunnossa. Ongelmallista on kuitenkin se, että selviämisen kannalta tärkeä yhteisöllinen kannattelu ei välttämättä kestä ilman riittävää taloudellista pohjaa, ja työttömyyden myötä juuri tämä taloudellinen pohja usein pettää. (Emt., 169 ja 178.)

Työttömyystutkimuksen lisäksi nälästä tehdyssä tutkimuksessa on sivuttu koetun köyhyyden teemoja. Nälän näkemisen yleistyminen 1990-luvun laman yhteydessä oli eräs hyvin konkreettinen

⁸ Köyhyyskokemuksia on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan myös Eija Stark (2001 ja 2002), joka tutki miten agraariköyhyyden kokemisesta kerrottiin omaelämäkertoissa, ja miten koettu köyhyys hahmottui nykyisyyden näkökulmasta käsin. Reetta Ruokonen (2008) on tutkinut perheitä kokemuksellisesta näkökulmasta ja yksinhuoltajia puolestaan Hanna-Kaisa Nihti (2008). Lisäksi Pekka Taipale (2008) on tutkinut miesten tarinoita köyhyydestä vertailemalla pula-ajan ja nykypäivän köyhyyskokemuksia. Lindroosin, Ruokosen, Nihdin ja Taipaleen aineistona on ollut sama kirjoituskilpailuaineisto kuin tässä tutkimuksessa. Tämän kirjoituskilpailuaineiston myötä tulee varmasti lisää laadullista tutkimusta suomalaisesta koetusta köyhyydestä. Tämänkaltaisen tiedon lisääminen olikin eräs keskeinen aineistonkeruuta motivoinut tekijä (sähköpostikeskustelu aineistoa keränneen Juha Mikkosen kanssa 20.11.2009).

⁹ Hietaluoma tutki yksinasuvien hyvinvointia elintason, itsensä toteuttamisen ja yhteisyysuhteiden näkökulmasta. Tutkielman perusteella yhden aikuisen taloudet olivat muita kotitaloustyyppejä heikommassa asemassa kaikilla mitatuilla hyvinvoinnin ulottuvuuksilla.

¹⁰ Kirjoitukset olivat osa mittavaa 1990-luvulla kerättyä *Työttömän tarina*-aineistoa, joka koostuu kirjoituskilpailuun lähetetyistä työttömien omista kertomuksista.

osoitus köyhyydestä, joka työttömyyden ja velkaongelmien kasvaessa kosketti yhä useampaa suomalaista. Nälän näkemisen yleisyyden selvittämisen (Kontula & Koskela 1994) lisäksi kerättiin nälkää kokevien omia kirjoituksia.¹¹ Nälkä liittyi tutkituissa kirjoituksissa poikkeuksetta taloudelliseen ahdinkoon. Kirjoituksissa tuli esiin, kuinka köyhyyden myötä tulevaisuuden suunnitteleminen ja elämän ulkoinen hallinta tuli hankalammaksi, sekä se miten köyhyyden ja nälän kokemiseen liittyi usein ihmisarvon menettämisen tunne. Kirjoituksissa kerrottiin myös, että monista asioista jouduttiin luopumaan ja erilaisista mahdollisuuksista kieltäytymään rahan puutteen vuoksi. (Heikkilä, Hänninen & Karjalainen 1994, 64–67.) Eräs hyvin kiinnostava havainto tuosta noin 200 kirjeen aineistosta on se, miten yksinasuvat muodostivat eniten edustetun ryhmän. Heidän kirjoituksiaan oli jopa kaksi kertaa enemmän kuin perheellisten. (Heikkilä ym. 1994, 62–63; Hänninen & Karjalainen toim. 1994, 273.)

3 MARGINALISAATIO TEOREETTISENA LÄHTÖKOHTANA

Tutkiessani köyhyyden kokemuksia tarkennan huomioni toiseuteen ja toimijuuteen liittyviin teemoihin, koska köyhyyttä on tärkeää tarkastella osana yhteiskunnan eriarvoistavia prosesseja (vrt. Repo, 1996, 18–19). Tavoittelen ymmärrystä siitä, kuinka naiset tutkimissani kirjoituksissa luovat elämään mielekkyyttä saatavilla olevista kulttuurisista aineksista (Honkasalo 2008, 15). Marja-Liisa Honkasaloa (2008, 15) mukaillen katson, että pahimmillaan köyhyys työntää näitä naisia ”reunoille, joilla elämä voi olla vajaampaa ja epävarmaa, ja joilla voi joutua erityisen alttiiksi esimerkiksi riippuvuudelle, häpeälle tai syyllisyydelle”. Tämän vuoksi teoreettinen tarkastelukulmani rakentuu marginalisaatiosta käydyn keskustelun varaan. Puhe köyhyydestä kiinnittyy helposti pelkästään yhteiskunnalliseen tulojakaumaan. Tuodessani tarkasteluun mukaan marginalisaationäkökulman, huomio kiinnittyy lisäksi ihmisten välisiin suhteisiin (Heikkilä 2000, 170). Tässä luvussa selvitän ensin tarkemmin, mihin marginalisaationäkökulma viittaa. Tämä teoreettinen tarkastelukulma köyhyyteen tuo mukanaan kaksi tärkeää asiaa, joihin kiinnitän tutkimuksessani huomiota. Ensimmäinen näistä liittyy toiseuteen ja toinen toimijuuteen, joita molempia tarkennan luvun edetessä.

¹¹ Näitä kirjoituksia on koottu teokseen *Kirjeitä nälästä* (Hänninen & Karjalainen toim. 1994).

3.1 Marginalisaationäkökulman taustaa

Marginalisaatiotutkimuksen juuret kietoutuvat yhteen syrjäytymiseen liittyvän tutkimuksen kanssa. Tämän vuoksi tarkennan teoreettista lähtökohtaani syrjäytymiskäsitteen avulla, johon on viitattu niin marginalisaation suomennoksena (Helne 2002, 170) kuin toisaalta sen alkuperäisenä muotona (Granfelt 1998, 80). Marginalisaatio viittaa samaan ilmiöön kuin syrjäytyminen, mutta sen myötä korostuu hieman erilaisia asioita. Ne ovat molemmat tilallisia vertauskuvia, joissa tila hahmottuu etäisyytenä keskukselta tai keskuksista, usein myös etäisyytenä normaalista ja toivottavasta (Jokinen 2004, 76). Ne viittaavat yhteisyyteen, sen hajoamiseen ja erilaistumiskehitykseen. Taustalla on ajatus, että yhteiskunta rakentuu tietyn moraalisen järjestyksen varaan, josta juontuvat yhteiskunnan erilaisia yhteisöjä koossa pitävät oikeudet ja velvollisuudet. Käsitteet viittaavat irrottautumiseen tästä yhteiskunnan moraalista ja sosiaalisesta järjestyksestä ja siten huoleen sosiaalisen hajoamisesta tai pirstaloitumisesta (Abrahamsson 1996; ref. Heikkilä 2000, 168–169; Raunio 2006, 9–10). Kyse onkin postmodernille ominaisesta hajaantumisen problematiikasta (Helne 1994, 28; 2002, 2). Tutkimukseni kannalta olennaista on, kuinka tätä hajaantumista lähestytään.

Tuula Helne (2002, 169–197) on eritellyt syrjäytymiskäsitteen kahta merkitystä, joiden välille on suomalaisessa keskustelussa¹² tehty eroa vain harvoin. Nämä kaksi erilaista merkitystä tulevat esiin käsitteen vierasperäisiä muotoja tarkasteltaessa. Englannin- ja ranskankielisessä tutkimuksessa syrjäytymiseen viitataan pääasiassa kahdella eri termillä: joko (*social*) *exclusion* tai *marginalization*. Suomessa on pitkälti puhuttu syrjäytymisestä yhtenä ilmiönä tarkentamatta viitataan itse asiassa eksklusioon vai marginalisaatioon. (Emt.) Syrjäytyminen hahmottuu niissä kuitenkin eri tavoin tavalla, joka on oleellista oman marginalisaatioteoreettisen lähtökohtani ymmärtämisen kannalta.

Helneen (2002) mukaan eksklusio viittaa ulossulkemiseen ja ulkopuolella pitämiseen, kun taas marginalisaatio viittaa puolestaan reunalle ajamiseen ja ajautumiseen. Ero liittyy siis ennen kaikkea rajoihin. Eksklusiossa yhteisyyden saavuttaminen on vaikeampaa, koska ulko- ja sisäpuolen välille rakentuvat selvät rajanvedot, jolloin syrjäytyminen näyttäytyy ikään kuin absoluuttisena. Tämän

¹² Suomalaiseen yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun ja sosiaalipoliittiseen tutkimukseen syrjäytymiskäsite rantautui 1970-luvun lopulla. Käsite omaksuttiin ruotsalaista esimerkkiä seuraten, erityisesti ruotsalaisesta työttömyystutkimuksesta. Suomalaisen syrjäytymistutkimuksen ydinalueeksi on pitkälti määrittynyt köyhyys, joskin työttömyystutkimuksella on ollut myös oma vahva asemansa. (Heikkilä 2000, 167–170; Helne 1994, 32–41.)

vuoksi eksklusion merkitystä kantava syrjäytymispuhe saattaakin viitata pysyvään tilaan eikä liikkeeseen ja prosessiin. Tällöin rajat sisä- ja ulkopuolen välillä piirtyvät paitsi selkeinä ja vahvoina myös melko pysyvinä. (Emt., 170–172.) Syrjäytymiskeskustelussa syrjäytyneiden ryhmä näyttäytyy tämän vuoksi usein ”negatiivisesti arvotettuna autettavien joukkona”, minkä vuoksi syrjäytymispuhe on helposti sävyiltään holhoavaa. Siinä syrjäytyneet määrittyvät usein muista riippuvaisiksi, passiivisiksi, epäonnistuneiksi, haavoittuvaisiksi ja reunoille ajautuneiksi. Ilmaus on lisäksi pitkälti sidottu viittaamaan syrjäytyneiden ryhmään, jolloin huomio siirtyy prosessista syrjäytyneisyyden tilaan, jossa liikkeen kääntymisen toiseen suuntaan vaikuttaa epätodennäköiseltä. (Helne 1994, 38; 2002, 7 ja 117.)

Marginalisaation merkitys (*marginalization*) viittaa sen sijaan rajojen sisäpuolelle, vaikkakin siellä reunoille ja syrjään. Marginaalisuutta voisikin kuvata ”ulkopuolisuudeksi sisäpuolella” (Helne 2002, 174). Se voi edelleen pitää sisällään pakkoa, vastentahtoisuutta ja jopa huonommuutta, sekä näihin liittyvää sivullisuutta, erilaisuutta ja toiseutta. Marginalisaationäkökulmassa korostuu kuitenkin lisäksi meidän ja muiden eli keskusten ja reunojen välisten rajojen häilyvyys, joustavuus sekä päällekkäisyys, minkä vuoksi se luo enemmän tilaa myös vaihtoehtoisille tulkinnoille sekä toimijuudelle. Näkökulmaan sisältyy yksilön kannalta siten myös mahdollisuuksia. Marginaalin voi tulkita jopa näköalapaikaksi niin omaan elämään kuin yhteiskuntaankin. (Granfelt 1998, 80–82; Raunio 2006, 19.)

Marginalisaatiotutkimuksessa huomiota tulee kiinnittää siihen, kuinka yksi ihminen voi olla samaan aikaan sekä marginaalissa että toisesta näkökulmasta myös keskustassa. Klassinen avaus marginalisaatioon onkin Richard Parkin käsite *marginal-man*, jonka hän kehitti viime vuosisadan alkupuolella Chicagon koulukunnan piirissä. Se viittaa ihmiseen, usein maahanmuuttajaan, joka pysyy kulttuurisesti ulkopuolisena ja muukalaisena, vaikka täyttäisikin viralliset yhteenkuulumisen kriteerit (esim. kansalaisuus, kieli). (Helne 2002, 174–175.) Köyhyyden voi sijoittaa tähän ajatukseen kahdesta kulttuurista siten, että yksilö elää tiettyssä yhteiskunnassa, jossa vallitsee käsitys normaalista kulutustasosta. Köyhyyden värittämä elämä saattaa sijoittua tältä osin sivuun tai marginaaliin. Samaan aikaan hän voi kuitenkin elää myös osana toista kulttuuria, jossa hän sijoittuu normaaliuden piiriin, eikä poikkeavaksi tai reunalle. Hän voi siis samaan aikaan olla sekä reunalla että keskellä, ulkona ja sisällä. Marginalisaationäkökulman myötä tutkimuksessa korostuu näin ollen se, että on olemassa erilaisia normaaliuden piirejä, joista syrjään joutumista tai joihin kuulumista tarkastellaan (Raunio 2006, 19).

Marginalisaatiotutkimuksessa kyse on siitä, millaisia merkityksiä oma asema ja paikka saavat, mistä näkökulmasta asemaa tarkastellaan ja kuka sitä tarkastelee. Kahden kulttuurin ajatusta voi siten jatkaa siihen, kuinka yksilön elämää määrittävät monet suhteet, eivät vain köyhyyteen liittyvät. Köyhyys voi aiheuttaa ristiriitoja joillakin elämän osa-alueilla, mutta se ei tarkoita, että koko elämää välttämättä merkityksellistettäisiin köyhyyden kautta (Pohjola 1994, 193). Marginalisaatiotutkimuksessa kiinnitetään huomiota tähän päällekkäisyyteen ja kompleksisuuteen, eikä oleteta, että köyhyyden kokemisen myötä köyhän asema sijoittuisi kokonaisvaltaisesti jonkin yhteisyyden ulkopuolelle. Mikäli näin kuitenkin kävisi, on muistettava että myös ulossuljetuilla on aina jokin suhde yhteiskuntaan, vaikka se olisikin nöyryyttävä tai kipeä. Tämän vuoksi voidaan sanoa, että marginalisaatio on kokonaisuudessaan relationaalinen ilmiö (Helne 2002, 169–197), eli on tärkeää suunnata katse siihen millainen on tutkittavien suhde muuhun yhteiskuntaan sen sijaan, että tarkastelisi köyhiä itsessään (Helne 2002, 9 ja 176). Tutkiessani koettua köyhyyttä marginalisaatioteoreettisessa viitekehyksessä, on tarkoitukseni siten tarkastella näkyviin tulevia yhteiskunnallisia suhteita, niiden merkityksiä sekä muotoutumista (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 12–13).

3.2 Ikkuna toiseuteen

Köyhyys liittyy resurssien puutteeseen, mikä asettaa ihmisiä vaihtelevasti marginaalisiin asemiin ja saa hyvin erilaisia merkityksiä arjessa. Tutkiessani köyhyyttä juuri marginalisaation näkökulmasta, tulee materiaalistien ja konkreettisten oikeuksien lisäksi olennaiseksi kysymys jäsenyydestä yhteiskunnassa – siis suhteiden, toiseuden ja toimijuuden problematiikka (Jokinen ym. 2004, 15). Suhdetta, jossa köyhyydelle ja köyhille tuotetaan marginaalisia paikkoja ja merkityksiä, voi kutsua myös toiseuttavaksi prosessiksi (Lister 2004, 100.) Toiseuttamisessa (*othering*) on kyse meidän ja muiden/heidän välisestä rajanvedosta, jossa vahvistetaan omaa identiteettiä tai meisyyttä. Kääntöpuolena on kuitenkin toisten stereotypisointi, jossa heiltä ikään kuin riisutaan subjektiviteetti ja inhimillisyys sen monimutkaisuudessaan (Pickering 2001, 48 ja 73; ref. Lister 2004, 102).¹³ Tutkimukseeni kirjoituksillaan osallistuneet naiset kirjoittavat siis potentiaalisesti tällaisesta toisen asemasta käsin. Toiseuttamisessa tuolta toiselta on viety oikeus nimetä ja määritellä itse itseään (Pickering 2001, 73; ref. Lister 2004, 102). Köyhien nimeäminen ja kuvaaminen on siten vallankäyttöä, koska se miten toisia nimetään ja kuvataan vaikuttaa siihen miten heitä kohtaan myös

¹³ Toiseus ja toiseuttaminen ovat läheistä sukua Goffmanin (1968) ajatuksille stigmatisaatiosta.

käyttäytyään. Se millaisia mielikuvia herätellään vaikuttaa puolestaan asenteisiin ja toimintaan, niin arkisessa kanssakäymisessä kuin institutionaalisellakin tasolla (Lister 2004, 103).

Toiseuttamisessa kyse on rajanvedosta, jossa toisen paikka arvottuu huonompana, alempiarvoisena ja puutteellisena. Kulttuuriset merkitykset myös muotoutuvat yleensä keskuksista käsin, koska kaikilla ei ole samanlaista määrittelyvaltaa (Jokinen ym. 2004, 12). Köyhyyden tutkiminen marginalisaation kautta liittyy näin ollen olennaisesti toiseuteen. Toiseuttamisen prosessissa tuolta toiselta ikään kuin riistetään toimijuus. Näin ollen toisen asema määrittyy pitkälti passiiviseksi, ja toiselle tarjoutuu asema objektina, joka on usein negatiivisesti määrittynyt tai toisaalta sääliteltävä toimenpiteiden kohde. (Lister 2004, 122.) Toiseuttamisen myötä köyhälle tarjoutuukin Ruth Listerin (2004, 124) mukaan herkästi joko avuttoman uhrin asema tai asema, jossa passiivisuus edustaa laiskuutta, työn vieroksumista tai riippuvuutta sosiaalietuuksista. Kun tarkoituksenani on kuitenkin tarkastella köyhyyttä nimenomaan sitä kokevien näkökulmasta, tulee tätä lähtökohtaa katsoa toisesta suunnasta. Tällöin on pysähdyttävä pohtimaan sitä, miten tuo oletettu toiseus on kirjoituksissa läsnä: miten kirjoituksissa keskustellaan stereotyyppien, mallitarinoiden ja tarjoutuvan toisen aseman kanssa?

Tulkitsen kirjoituksia kulttuurisina tuotteina, joiden merkitykset köyhyydestä rakentuvat tietyssä kontekstissa ja erityisissä yhteiskunnallisissa suhteissa. Nämä suhteet voivat tulla näkyviksi tai ne voi tehdä näkyviksi etsimällä kirjoituksista ensinnäkin viittauksia stereotyyppioihin, koska marginaaliin määrittyvät joutuvat yleensä rakentamaan identiteettiään vahvojen ja rajoittavien stereotyyppien ristipaineessa. Kulttuuriseen tietovarantoon liittyvät myös kulttuuriset mallitarinat, jotka viittaavat jaettuihin tapoihin ymmärtää normaalin ja toivottavan toiminnan sekä käyttäytymisen rajat. Ne määrittävät myös mielikuvia normaalista elämäntilasta ja toiminnasta, minkä vuoksi katson kiinnostavaksi etsiä köyhyyskirjoituksista myös viittauksia kulttuuriin mallitarinoihin. Kolmas tapa, joka voi auttaa paikantamaan toiseuteen liittyvää kerrontaa, on etsiä kirjoituksista vastapuhetta. Se viittaa puheeseen, joka kohdistuu kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin eli edellä mainittuihin tapoihin tarjota ihmisille toisaalta ymmärrettäviä, mutta samaan aikaan lukkiuttavia paikkoja kulttuurisella kartastolla. Vastapuheessa näitä köyhyyden myötä tarjoutuvia paikkoja ja merkityksiä kuitenkin vastustetaan. (Jokinen 2004, 78; Juhila 2004, 29; Mäkinen 2008, 32; Raitakari 2004, 60.) Tekstissä marginaaliasemaan ja toiseuteen liittyvää kerrontaa voi tulla esiin esimerkiksi kirjoitettaessa eronteista, vastakohtapareista, puutteellisuudesta ja kategorisoinneista.

Marginalisaationäkökulman soveltaminen tutkimuksessa avaa ikkunan toiseuden tematiikkaan kahdella tapaa. Ensinnäkin tutkimuksessani tarkoituksena on tarkastella köyhyyttä sisältäpäin sitä kokevien näkökulmasta, ja näin mahdollistaa myös toisesta eli ”toisen” suunnasta tapahtuva köyhyyden määrittely ja merkityksellistäminen. Lisäksi tulee kuitenkin huomioida, kuinka tämä merkityksellistäminen on elimellisesti sidottu niihin toiseuttaviin prosesseihin, joita vasten se tapahtuu. Tämä köyhistä tai köyhyydestä tuotettu tieto on siten aina paikantunutta ja sidoksissa siihen ympäristöön sekä kontekstiin, joka sitä tuottaa tai jossa sitä tuotetaan. Marginaalien ja keskusten rajat ovatkin historiallisia ja rakentuneita. Marginaalisissa asemassa olevat tai marginaaliin joltain osin määrittyvät joutuvat ottamaan itsemäärittelyssään tai identiteettiään rakentaessaan huomioon tämän kulttuurisiin kategorioihin liittyvän tietovarannon ja kulttuurisen ymmärryksen, joka tulee siten näkyviin myös köyhyydestä kirjoitettaessa. (Jokinen 2004, 78.)

3.3 Ikkuna toimijuuteen

Toiseuden lisäksi toimijuus on keskeinen syy sille, miksi tarkastelen köyhyyttä nimenomaan marginalisaationäkökulmasta. Tutkin kirjoituksissa esiintyvää toimijuutta yksilötasolla. Kiinnitän täten huomiota siihen, kuinka naiset kertovat omasta toimijuudestaan ja miten toimijuus rakentuu tilanteessa, jossa köyhyys mahdollisesti ajaa heitä reunoille ja syrjään (Ojala ym. 2009, 15–16). Toimijuuden tarkastelu toimii näin apuna köyhyyteen liittyvien marginaalisuuden kokemusten jäsentämisessä.

Ruth Listerin (2004, 126) mukaan köyhyyden kohdalla toimijuutta on teoreettisesti käsitelty kolmella eri tavalla. Ensinnäkin kiinnostus on kohdistettu siihen, miten yhteiskunnalliset rakenteet voivat rajoittaa tai vastaavasti mahdollistaa toimijuutta. Toisaalta ollaan myös oltu kiinnostuneita siitä, kuinka erilaisten ryhmien tai yksilöiden toimijuus voi puolestaan vaikuttaa rakenteisiin. Tässä tutkimuksessa käsittelen toimijuutta kolmannesta näkökulmasta, jossa pyritään ylittämään tämä yksilön ja rakenteen välinen vastakkainasettelu. (Emt.) Tällaista lähestymistapaa kutsutaan uudeksi hyvinvoinnin tutkimuksen paradigmaksi (*new paradigm of welfare*) (Williams, Popay & Oakley 1999). Kyseisessä lähestymistavassa huomioidaan, että ihmiset ovat luovia ja aktiivisia toimijoita muokatessaan elämäänsä ja kokemuksiaan, mutta kuinka tähän toimintaan vaikuttaa myös yksilön asema suhteessa valtaan ja yhteiskunnassa oleviin hierarkioihin (Lister 2004, 127; Williams ym 1999, 2; Williams & Popay 1999, 179).

Toimijuudella on yhteiskuntatutkimuksessa perinteisesti viitattu rationaaliseen ja aktiiviseen toimintaan (Honkasalo 2004, 57). Köyhyyden kohdalla tällainen toimijuus pitää sisällään konkreettisia keinoja, joiden avulla köyhyyttä kokevat käytännössä selviytyvät. Näitä ovat esimerkiksi pyrkimys käytettävissä olevien resurssien lisäämiseen (esim. työnteon avulla työmarkkinoilla, lähipiirissä tai ”pimeästi”) ja toisaalta menojen minimointi (budjetointi, suunnitelmallisuus, tinkiminen ja luopuminen) (Lister 2004, 130–135). Kyse voi olla myös toiminnasta, jossa järjestäytytään tai otetaan osaa poliittisen muutoksen aikaansaamiseen tai esimerkiksi vapaaehtoistyön organisointiin. Tällöin kyse on pitkälti strategisesta toimijuudesta, joka viittaa tietoiseen ja tavoitteelliseen toimintaan ja joka liittyy käsitykseen yksilöstä rationaalisenä ja aktiivisena toimijana (emt., 129). Rationaalisuus liittyy myös valintojen tekemiseen, joka on keskeinen toimijuuden edellytys (Ronkainen 2006, 532).

Toimijuutta voi olla kuitenkin muuallakin kuin vain siellä missä tehdään tietoisia valintoja tai konkreettisia tekoja (Hoggett 2001, 52). Tästä esimerkkinä on toimijuus, jota kuvaa toistaminen, kuten arkinen ja käytännöllinen tekeminen. Tällaisessa toimijuudessa on kyse pienestä ja minimaalisesta toimijuudesta, jonka kenties suurin tavoite on yksinkertaisesti pitää maailmaa paikallaan. Tämän vuoksi se nähdään usein ensisijaisesti ylläpitävänä tai uusintavana toimintana. (Honkasalo 2004, 57–58; Honkasalo 2008, 207.)¹⁴ Arkipäiväisyytensä ja henkilökohtaisuutensa vuoksi tällaista toimijuutta ei aina edes mielletä toimijuuden muodoksi tai ulottuvuudeksi (Lister 2004, 130). Toiminta tulisi kuitenkin ymmärtää toimijuuden yhteydessä laajasti. Tällöin se pitää sisällään niin rationaalisen ja konkreettisen tekemisen kuin mentaaliset ajattelu- ja valintaprosessit. Nämä prosessit rakentuvat osana sosiaalisia suhteita eli niihin vaikuttavat erilaiset kulttuuriset käsitykset, mallitarinat, normit ja yhteisön odotukset. (Ojala ym. 2009, 21; Ronkainen 2006, 531.) Toimijuudella tarkoitetaan Suvi Ronkaisen (2006, 531) mukaan yleensä henkilöltä odotetun, hänelle mahdollisen sekä lopulta toteutuneen toiminnan välistä suhdetta.

Oleennaista on sen huomioiminen, että ihmiset eivät ole esimerkiksi vain passiivisia toimeentulotuen saajia eivätkä yksiulotteisesti köyhiä tai jonkun muun rajatun kategorian edustajia (Williams ym. 1999, 2). Köyhyyttä kokevat asettuvat sen sijaan erilaisiin sosiaalisiin asemiin, jotka vaihtelevat sen suhteen mitä ne mahdollistavat tai rajoittavat. Keskeistä on, miten nuo erilaiset asemat mahdollistavat pääsyn taloudellisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja symbolisiin resursseihin, ja miten ne sitä kautta mahdollistavat tai vaikeuttavat yksilön edellytyksiä toimia erilaisissa tilanteissa.

¹⁴ Pienestä toimijuudesta katso tarkemmin esimerkiksi Honkasalo 2004 ja 2008.

(Ojala ym. 2009, 16.) Esimerkiksi sukupuoli voi määrittää yksilön käytössä olevia resursseja ja siten mahdollisuuksia vastata hänelle asetettuihin, usein sukupuolittuneisiin, odotuksiin ja velvoitteisiin. Tästä johtuu, että sukupuoli voi vaikuttaa siihen, millaisina oman toimijuuden rajat ja mahdollisuudet koetaan. (Emt., 26–29.) Kyse on lopulta siitä, että yksilöiden tarpeita ja tilanteita tulisi ymmärtää joustavammin ja moniulotteisemmin, kuin mitä hallinnolliset tai tutkimukselliset kategoriat mahdollistavat. Ideaalitulanteessa tutkimuksessa tulisi siis kyetä yhdistämään sosiaalisen ja materiaalsen maailman tarkasteluun henkilökohtaisen historian ja toimijuuden huomioonottava näkökulma. Tässä lähestymistavassa tärkeään rooliin nousevatkin ihmisten omat kokemukset, määritelmät ja merkitykset, eli se miten köyhyyttä kokevat itse puhuvat ja kertovat näistä mahdollisuuksistaan, ongelmistaan, riskeistä ja selviytymisestään. (Williams ym. 1999, 9–13.)

Leena Kosken ja Silva Tedren (2009, 248) mukaan toimijuuden käsitteellisenä lähtökohtana onkin yksilöiden ja ryhmien mahdollisuus neuvotella, vastustaa, muuttaa sekä uudelleen luoda yhteiskunnallisia käytäntöjä arjen vuorovaikutuksessa. Heidän mukaansa toimijuuden avulla voi pyrkiä löytämään sellaisia alueita, joissa ihmisillä olisi edes jonkinlaisia mahdollisuuksia tulkita rakenteellisia pakkoja omista lähtökohdistaan, omikseen. (Emt.) Uuden hyvinvointitutkimuksen paradigman mukaisesti katson, ettei köyhyydestään kirjoittaneita naisia tule tarkastella ainoastaan epäoikeudenmukaisuuksien uhreina vaan korostaa myös mahdollisuutta myönteiseen itsemäärittelyyn (Williams ym. 1999, 14) ja itsemäärittelyyn ylipäänsä. Vaikka aina ei olisikaan valtaa suoraan vaikuttaa esimerkiksi omaan asemaan, voi silti omata mahdollisuuden olla refleksiivinen yksilö (Hoggett 2001, 45). Jo pelkästään tuon alistettuna tai syrjässä olemisen kokemuksen sanallistaminen onkin yksi toimijuuden muoto (emt., 49). Se, kuinka nuo kokemukset sanallistetaan eli millaisia merkityksiä ne pitävät sisällään, on nähdäkseni erityisen kiinnostavaa. Kyse on silloin siitä, kuinka köyhyyttä kokevat käsittelevät itseensä kohdistuvia toiseuttavia asenteita tai kuinka he käsittelevät kohtaamiaan traumoja. Tässä merkityksenannossa kyse on symbolisen tason toimijuudesta, joka voi olla niin keino selviytyä kuin keino tavoitella muutosta. (Lister 2004, 130–135 ja 144.)

Toimijuuden korostamisessa voi olla kuitenkin myös romantisoinnin tai idealisoinnin vaara. Toimijuutta ei tulisikaan käsittää synonyymiksi rakentavan selviytymisen kanssa, sillä toimijuus ei ole välttämättä aina luonteeltaan rakentavaa. Tästä esimerkkinä väkivalta, joka on kyllä hyvinkin toimijuutta, muttei rakentavaa sellaista. (Hoggett 2001, 43; Lister 2004, 125.) Lisäksi tulisi välttää normatiivista näkemystä, jonka mukaan toimijuus itsessään on hyvä ja toimijuuden puute puolestaan huono asia. Aivan kuten toimijuus voi olla epärakentavaa, myös ei-toimijuus voi olla

rakentavaa. Voimme olla hyvin rakentavia vaikka olisimmekin voimattomia, riippuvaisia tai vailla valtaa. Paul Hoggett esittääkin, että toimijuutta tarkasteltaessa tulisi huomioida paitsi minä toimijana, myös minä kohteena. Toimijuutta ei nimittäin Hoggettin mukaan voi tarkastella ilman sen vastakohtaa eli kohteena olemista. (Hoggett 2001, 43.)

Toimijuuden huomioivan marginalisaatiotutkimuksen tekemiseen liittyy kaiken kaikkiaan tarve kiinnittää huomiota niihin luoviin toimijuuden mahdollisuuksiin, joita köyhyyttä kokevat hyödyntävät (Hanmer & Hearn 1999, 121). Kirjoittaessaan köyhyydestä, kertojat reflektivat tapahtumia, tilanteita, elämää ja paikkaansa. Suvi Ronkaisen (1999, 11) mukaan reflektointi pitääkin sisällään erään toimijuuden kasvualustan: reflektoidessamme voimme merkityksellistää ja tehdä valintoja, vaikka emme pystykään hallitsemaan valintojen olosuhteita tai seurauksia. Tietoisuus omasta toimijuudesta on näin ollen hyvin keskeinen identiteetin ja omanarvontunteen kannalta. Alistetussa tai puutteen määrittämässä elämäntilanteessa selviytymistä auttaa usko siihen, että voi edes jollain tavalla itse määritellä ja siten kontrolloida omaa elämäänsä. Kyse on siis siitä, että voi kokea olevansa toimija oman elämänsä suhteen. (Lister 2004, 126.) Köyhyyteen liittyvän toimijuuden tutkimisessa on näin ollen kyse tämän tutkimuksen kannalta erittäin olennaisista asioista: kuinka tutkimani naiset kertovat köyhyydestä materiaalisena, kulttuurisena tai emotionaalisenä asiana, ja kuinka he kertomuksissaan hyödyntävät köyhyysdiskursseja ja käsityksiä köyhistä (Hanmer & Hearn 1999, 121).

3.4. Pohdintaa

Marginalisaatioon, toiseuteen ja toimijuuteen liittyvät käsitteelliset paikannukset ovat mielestäni tärkeitä sen vuoksi, että tutkimuksessani en vain kuvaa olemassa olevaa ilmiötä vaan myös konstruoin sitä (Helne 2002, 8). Ei siis ole yhdentekevää, kuinka sen teen. Kiinnittämällä köyhyyskirjoitukset marginalisaatioon, on vaara, että tarjoan heti kättelyssä tutkimalleni ryhmälle marginaalista identiteettiä (vrt. Jokinen ym. 2004, 15). Vaikka puhun marginalisaatiosta syrjäytymisen sijaan osittain sen vuoksi, että syrjäytyminen pitää sisällään vaaran holhoavuudesta ja kohteen määrittymisestä passiiviseksi epäonnistujaksi, katson että olisi väärin tulkita köyhyyttä korostetun myönteisestä kehyksestä käsin. Köyhyys on vakava ongelma, jolla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia yksilön mahdollisuuksiin toteuttaa elämäänsä haluamallaan tavalla. Se voi aiheuttaa yksinäisyyttä, eristäytymistä ja ulkopuolisuutta. Suhtaudun vakavasti Hannele Forsbergin (2002, 109) hämmästykseen siitä, kuinka marginaalia koskeva kerronta on hallitsevasti

sävyiltään myönteistä. Hän kysyykin Richard Sennettiä mukaillen ”missä määrin tilanteisuuteen vannota sekä toisiin ja uusiin mahdollisuuksiin kurottava postmoderni näkökulma jättää tilaa epäonnistumisen tunteille ja kivulle elämän murtumakohdissa?” (Emt.) Näille köyhyyden ikäville sekä surullisillekin merkityksille ja kokemuksille on annettava tilaa. Ei ole siis mielekäästä kiinnittää huomiota vain marginaalin mahdollisuuksiin. Vaikka marginalisaatioteoria antaa mahdollisuuden nähdä liikkumisen eri positioiden välillä, voi syrjässä tai marginaalisessa asemassa oleminen olla joidenkin kohdalla hyvinkin staattinen ja pitkäaikainen tila. (Jokinen 2004, 77.)

4 NARRATIIVINEN AINEISTON ANALYYSI

Olin kiinnostunut marginalisaatiosta ja sukupuolesta jo ennen tutkimusaineiston löytämistä. Onnekseni käytettävissäni on ollut tuore ja kattava kirjoituskilpailuaineisto, joka olennaisella tavalla koskettaa eriarvoisuuden ja toiseuden tematiikkaa. Tutkimusaineistoni koostuu yksinasuvien naisten omakohtaisista köyhyyskirjoituksista. Aineiston laatu toi mukanaan kysymyksiä järkevistä lähestymistavoista sekä teorian ja analyysin yhteensovittamisesta, joihin ratkaisun tarjosi narratiivisuus. Narratiivinen tutkimusote liittyy ymmärrykseen tiedosta ja tietämisen mahdollisuuksista eli tutkimuksen tietoteoriaan ja metodologiaan. Tässä luvussa erittelenkin ensin narratiivisuutta yleisempänä lähestymistapana. Tämän jälkeen tarkennan narratiivisuutta käytännön näkökulmasta eli kuvaan soveltamani Kenneth ja Mary Gergenin (1983) muotoileman tutkimusmenetelmän, jossa kertomuksia analysoidaan kerronnan suuntautuneisuutta tutkimalla. Tämän jälkeen esittelen kirjoituskilpailuaineiston sekä sen erityispiirteitä. Tutkijan position ja tutkimusetiikan pohtimisen kautta siirryn kertomaan analyysiprosessista käytännössä, joka johdattaa lukijan varsinaisen analyysin pariin.

4.1 Narratiivinen lähestymistapa

Narratiivisuudessa¹⁵ keskeistä on huomion kiinnittäminen kertomuksiin tiedon välittäjinä ja rakentajina. Se merkitsee paitsi kertomusten käyttämistä tutkimusmateriaalina, myös tutkimusta kertomuksen tuottamisena siitä, mitä on olla köyhä yksinasuva nainen nyky-Suomessa. (Heikkinen

¹⁵ Narratiivisuuden käsite juontaa juurensa latinan kielestä, jossa *narratio* (vrt. engl. narrative) tarkoittaa kertomusta ja *narrare* (engl. narrate) kertomista (Heikkinen 2007, 142.) Narratiivisuudelle ei ole suomen kielessä vakiintunutta vastinetta, mutta tarinallisuutta on käytetty jonkin verran (esim. Hänninen 1999). Tässä tutkimuksessa käytän vierasperäisyydestään huolimatta tutkimuksellisesta lähestymistavasta käsitettä narratiivisuus, koska sillä on jo melko vakiintunut asema suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa. Erittelemieni narratiivien kohdalla käytän synonyymisesti lisäksi tarinan käsitteitä.

2007, 142; Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilbert 1998, 2.) Narratiivisella tutkimuksella on pitkät perinteet niin filosofiassa, kirjallisuustieteessä kuin kielitieteessäkin. Sosiaalitieteellinen kiinnostus narratiivisuuteen kasvoi huomattavasti 1980- ja 1990- lukujen vaihteeseen sijoittuneen kielellisen käänteeseen myötä. Tämä käänne liittyi etenkin tiedon- ja tiedekäsityksen muutokseen, jota on myös kutsuttu käänteeksi kohti konstruktionismia. (Heikkinen 2007, 142–144.) Perustavana ajatuksena on, että kieli ei vain heijasta sosiaalista todellisuutta vaan luo sitä, minkä myötä kiinnostus kohdistuu sosiaaliseen todellisuuteen kielellisesti tuotettuna (Hänninen 1999, 14). Kielen ja kertomusten nähdään siis tuottavan tuota tutkittavaa maailmaa, ja kielenkäyttö onkin konstruktionistisen näkemyksen mukaan toimintaa, jolla on seurauksia (Burr 1995, 7; Huttunen 2002, 35). Toisenlaista näkemystä edustaa puolestaan tutkimus, jossa kertomuksia on tarkasteltu ennemminkin sosiaalishistoriallisina dokumentteina. Tällöin kyse on realistisesta tai referentiaalisesta lukutavasta. Kielellisen käänteeseen myötä tarinoiden realistinen todistusvoima on kuitenkin kyseenalaistettu. (Hyvärinen 1997, 312; Hänninen 1999, 18; vrt. Roos 1987.)¹⁶

Narratiivinen lähestymistapa sijoittuu tutkimuksessani sellaiseen konstruktionistiseen näkemykseen, jonka mukaan ihmiset rakentavat tietoa itsestään ja maailmasta ensisijaisesti kertomusten välityksellä (Gergen 1994, 185–186). Kyseessä on jatkuva prosessi, jossa tieto on muuttuvaa, sillä näkemykset muuttuvat uusien kokemusten ja kohtaamisten kautta. Tämän lisäksi tietokäsitystä voi luonnehtia relativistiseksi eli suhteelliseksi, sillä tieto ja tietäminen ovat ajasta, paikasta ja asemasta riippuvaisia. Ei ole siis olemassa yhtä jaettua todellisuutta, vaan eri tilanteissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvia todellisuuksia. Tieto rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tietämisen prosessi perustuu näin ollen keskeisesti kertomusten kuulemiseen ja tuottamiseen. (Burr 1995, 4 ja 32–34; Heikkinen 2007, 144–145.) Tällöin kertomuksia sosiaalisesta elämästä ilmiöineen tulee lukea sekä tulkita suhteessa aikaan ja kulttuuriin (Saastamoinen 1999, 165). Heikkisen (2007, 146) mukaan tämä kontekstuaalisuuden huomioon ottava konstruktionistinen tietokäsitys on edesauttanut alistettujen tai marginaalissa elävien omien kertomusten syntymistä, joiden avulla on ollut ja on mahdollista irrottautua ”’ suurten kertomusten’ hallitsevista ja alistavista tarinoista”.

Narratiivisuudessa nähdään, että tarinat jäsentävät keskeisesti ajatteluamme ja elämäämme (Gergen 1994, 185–186; Hänninen 1999, 15). Samoin ymmärrys itsestä tapahtuu pitkälti kertomusten avulla

¹⁶ Sosiaalitieteissä ihmisten kertomuksia elämästään onkin alun perin pidetty realistisina kuvauksina kertojien elämästä ja sitä kautta siitä sosiaalisesta todellisuudesta, jossa he ovat eläneet (Hänninen 1999, 18; kts. esim. Roos 1987). Realistisessa lukutavassa tavoitteena voi olla esimerkiksi tiivistetyn kuvauksen esittäminen jonkin sosiaalisen kategorian edustajista tai elämästä, jonka edustavuutta on haettu laajojen aineistojen avulla (Huttunen 2002, 25; Hyvärinen 1997, 312).

ja kautta: yksilöt rakentavat elämiä ja identiteettejä kertomalla henkilökohtaisia tarinoita tapahtumista ja teoista (Riessman 1993, 2). Narratiivia voisikin kutsua metaforaksi, jonka avulla ihmisten toimintaa voi ymmärtää ajallisella ulottuvuudella, koska se antaa elämälle rakenteen. Ihmiset ajattelevat, havaitsevat, kuvittelevat ja tekevät moraalisia päätöksiä suhteessa kulttuurissa vallitseviin narratiivisiin malleihin. (Saastamoinen 1999, 167.) Narratiivinen lähestymistapa ylittääkin osaltaan yksilön ja kulttuurin välisen vastakkainasettelun. Yksilöllisen (elämän)tarinan tuottaminen nähdään nimittäin luovana prosessina, jossa hyödynnetään kulttuurista traditiota sekä tarinavarantoa ja joka on siten yksilöllisenä prosessina kuitenkin kulttuurisesti sidottua. (Hänninen 1999, 15; myös Lieblich ym. 1998, 9.)

Kenneth J. Gergen (1994, 185–186) esittääkin narratiivisuuden liittyvän relationaaliseen minäkäsitykseen. Tällöin nähdään, että käsitys itsestä ei ole yksilön henkilökohtainen ja yksityinen rakenne, vaan että se muotoutuu suhteissa, siis relationaalisesti. Kertomukset itsestä ja elämästä ovat näin ollen aina sijoittuneita ja niissä hyödynnetään sekä kommentoidaan kulttuurissa eläviä käsityksiä, konventioita, odotuksia ja oletuksia. (Emt.) Niissä hyödynnetään selkeästi aikaan ja paikkaan sidonnaista tarinavarantoa. Tämä kulttuurinen tarinavaranto pitää sisällään ne tarinat, joiden keskellä vartumme ja joita päivittäin kuulemme, näemme sekä luemme. Nämä tarinat, olivat ne sitten satuja tai uutisjuttuja, kertovat siitä, mikä on kulttuurisesti tyypillistä tai odotettua, ja ne sisältävät siten elämän jäsenyyden malleja. Liittyminen tähän tarinavarantoon tuottaa tutkimilleni kertomuksille jotain jaettavaa, minkä vuoksi ne ilmentävät jotain olennaista kulttuurisesta todellisuudesta. (Huttunen 2002, 23; Hänninen 1999, 18 ja 129–130.) Tästä näkökulmasta tarkasteltuna minuus ja kulttuuri tulee ymmärtää hermeneuttisen kehän tavoin (Hänninen 1999, 25; Saastamoinen 1999, 167–168).

Kulttuurimme voidaan siis katsoa tarjoavan vakiintuneita tapoja kertoa itsestä, joita hyödyntäen rakennamme minuutta ja identiteettiä. Kyse on kuitenkin myös vallasta, sillä kuten Saastamoinen Nikolas Rosea mukaillen toteaa, ”emme elä ideaalissa tasaveroisessa puheyhteisössä, vaan olemme osa historiallista jatkumoa, jossa toiset kertomukset ovat vahvempia kuin toiset – siten myös kertomukset minuuden konstruoinnista limittyvät osaksi kertomuksia vallasta ja totuudesta; siitä kenellä on valta määritellä minuus.” (Saastamoinen 1999, 169.) Tämän vuoksi ymmärrän tutkimani kirjoitukset aktiivisina tekoina, joissa neuvotellaan kuulumisesta ja suhteesta yhteiskuntaan. Kertomuksissa ei vain jäljitellä tarjolla olevia kulttuurisia malleja vaan mahdollisesti jäsennetään niitä edelleen ja tuotetaan niille uudenlaisia merkityksiä. Narratiivien avulla ei vain kerrota mitä elämässä on tapahtunut, vaan siitä miten nuo tapahtumat ja oma asema suhteessa muuhun

yhteiskuntaan ymmärretään (Riessman 1993, 9). Kirjoitukset ovatkin lopulta eri tavoin paikantuneiden kirjoittajien kertomuksia, joissa kerrotaan niin toimijuudesta kuin toiseudesta (vrt. Huttunen 2002, 37–38).

4.2 Narratiivinen käytäntö: progressiivinen, stabiili ja regressiivinen kerronta

Sovellan analyysissäni alun perin Kenneth ja Mary Gergenin (1983)¹⁷ esittelemää jaottelua progressiivisiin, stabiileihin ja regressiivisiin narratiiveihin (myös Gergen 1994 ja 1998; sovelluksia Jokinen 2000 ja Lieblich ym. 1998). Kyse on metodista, jossa huomiota kiinnitetään kerronnan suuntautuneisuuteen. Jaottelu liittyy käsitykseen, jonka mukaan tarinoita kerrotaan tietynlaisten konventioiden mukaan. Yksinkertaisimmillaan kyse on siitä, kuinka kertomukset noudattavat yleensä juonellista rakennetta, joka pitää sisällään alun, keskikohdan ja lopun. (Alasuutari 1999, 127; Heikkinen 2007, 147.) Lisäksi hyvin muotoillussa tarinassa on oltava päämäärä eli tarinalla on oltava ”pointti”. Yleensä tämä päämäärä on vielä arvolatautunut siten, että se on joko tavoiteltava tai ei (esimerkiksi voitto – tappio). Tarinan tulisi sisältää tämän päämäärän kannalta oleellisia asioita, kuten tavoitteen saavuttamisen vaikeuteen liittyviä tekijöitä tai tilannetta muuten värittäviä osioita. Nämä tarinaan valitut tapahtumat järjestetään usein lineaarista kaavaa noudattaen, kausaalisia yhteyksiä hyödyntämällä. Tämä tarkoittaa sitä, että tarinan eri osat ovat yleensä toisistaan riippuvaisia. Hyvin muotoillussa ja ymmärrettävässä tarinassa nämä eri osat ovat lisäksi merkitty siirtymien avulla, joiden avulla lukijalle tehdään ymmärrettäväksi missä jokin asia alkaa ja mihin se loppuu. (Gergen & Gergen 1983, 187–192; Gergen 1994, 190–193; Gergen 1998, 1–3.)

Kertomuksen eri osat johdattavat siis kohti kertomuksen tavoitetta ja päämäärää, asettuen aina tietynlaiseen suhteeseen tämän kanssa. Kertomuksen osat voivat esimerkiksi pitää sisällään esteitä päämäärän saavuttamisessa tai kertoa siitä, kuinka asiat etenevät kohti toivottua lopputulosta. (Gergen 1998.) Kertomukseen liittyy siten olennaisesti elämää arvioiva piirre, jossa kertojat kuvaavat kuinka asiat etenevät suhteessa toivottuun lopputulokseen (myös Vilkkonen 1997, 94). Metodissa on lopulta kyse siitä, että kaikki juonet voidaan asettaa lineaariseen muotoon sen mukaan, miten niiden käänneet ja kerronta muotoutuvat ajallisesti ja miten kertomuksen eri kohdat suuntautuvat suhteessa toivottavaan lopputulokseen (Gergen 1998, 2–5). Edellä esitetyn perusteella

¹⁷ Ensimmäisen viitteen jaotteluun löysin vuodelta 1983, jolloin siitä kirjoittavat yhdessä Mary ja Kenneth Gergen. Kenneth Gergen on kuitenkin kirjoittanut jaottelusta myös yksin.

Gergenit tekevät hyödyntämäni perusjaottelun kolmeen eri kerronnan muotoon, joista he käyttävät nimityksiä stabiili (*stability*), progressiivinen (*progressive*) ja regressiivinen (*regressive*).¹⁸

Stabiili narratiivi on sellainen, jossa tarinan kehityskaari pysyy pitkälti muuttumattomana suhteessa lopputulokseen tai kertomuksen tavoitteeseen. Elämä ikään kuin jatkuu muuttumatta huonompaan tai parempaan suuntaan. Progressiivinen narratiivi kuvaa muutosta parempaan eli elämästä kerrotaan tällöin nousujohteisesti. Regressiivinen narratiivi kuvaa sitä vastoin muutosta huonompaan. Jaottelussa korostuu siis suunta, jonka kautta kertomusta viedään eteenpäin kohti lopputulosta. Kulttuurisesti kerronta on usein sidottu näihin muotoihin. Jaottelu on melko yksinkertainen mutta se voi toimia lähtökohtana myös monimutkaisemmille yhdistelmille. (Gergen & Gergen 1983, 258–259; Gergen 1998, 4.) Kun esimerkiksi progressiivista narratiivia seuraa stabiili narratiivi, on tunnistettavissa ”onnellisena elämänsä loppuun asti” tyyppinen tarina. Sankaritarinoissa puolestaan korostuu regressiivisten ja progressiivisten narratiivien vaiheiden tiheä vaihtelu, jolloin rakentuu vaikeuksista voittoon kulkeva tarinakaari. (Gergen 1998, 3–5.)

Käytännössä lähdin liikkeelle siitä, että luin kirjoituksia kokonaisina tarinoina ja paikansin jaottelun mukaisen kerronnan vaihtelun kokonaistekstin tasolla. Kiinnitin erityistä huomiota progressiiviseen ja regressiiviseen kerrontaan paikantaen kohtia, joissa elämästä kertominen kääntyi metaforisesti laskuun tai nousuun. Nimenomaan progressiivisen ja regressiivisen kerronnan kautta oletin pääseväni käsiksi Gergenien termiin (1983, 198) ”evaluatiiviseen ainekseen” eli siihen miten köyhyydestä kertominen arvottuu ja sitä kautta siihen, millaisia marginalisaation näkökulmasta kiinnostavia merkityksiä sille tuotetaan. Kerronnan suuntautuneisuutta erottelemalla mahdollistui siis köyhyyden merkityksellistymisen pohtiminen: Miten köyhyyden kokeminen rakentui osaksi elämää, niin hyvässä kuin pahassakin? Erilaiset tapahtumat tai köyhyyteen liittyvät teemat eivät siis itsessään ole arvottuneita esimerkiksi ikäviksi tai onnekkaita, vaan kertojat tuottavat niille merkityksiä kertomalla niistä osana omaa elämää, aina tietystä näkökulmasta (Gergen & Gergen 1983, 260–261).

Merkitykset eivät ole siten annettuja, vaan kertojat voivat muodostaa monenlaisia suhteita köyhyyteen, vaikka puhuisivatkin sisällöllisesti samasta aiheesta. Sama asia voi olla toisessa kirjoituksessa este päämäärän saavuttamiselle, kun taas toisessa sitä kohti vievä voima.

¹⁸ Stability: pysyvyys, jatkuvuus, säilyvyys, muuttumattomuus; Progressive: etenevä, eteenpäin kulkeva, edistynyt, kehittyvä; Regressive: taantuva, takautuva (Hurme, Pesonen & Syväoja 1996 :WSOY:n Englanti- Suomi suursanakirja). Arja Jokinen (2000) on hyödyntänyt samaa jaottelua ja käyttää stabiilisesta narratiivista nimitystä staattinen.

Tarkastelemalla aineistoa kolmijakoa hyödyntäen, voin siis tuoda esille kuinka samankaltaisetkin tilanteet voivat saada erilaisia merkityksiä riippuen kertomuksesta ja sitä kautta kertojan asemoitumisesta tilanteeseensa, köyhyyteen sekä lopulta myös yhteiskuntaan. Jaottelun avulla voin siten kiinnittää huomiota köyhyyteen liittyvien merkitysten neuvoteltavuuteen ja liikkuvuuteen: Elämästä kertominen köyhyyden näkökulmasta ei ole vain kurjuutta vaan tarinat pitävät sisällään myös puhetta selviytymisestä, sopeutumisesta ja vaikeuksien voittamisesta. Oma kiinnostukseni tähän jaotteluun liittyy lopulta tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin marginalisaatiosta, toiseudesta ja toimijuudesta.

4.3 Aineisto

4.3.1 Kirjoituskilpailu

Tutkimukseni aineisto koostuu kirjoituskilpailuun lähetetyistä kirjoituksista. Vuonna 2006 järjestettiin kirjoituskilpailu, jossa kerättiin kokemuksia köyhyyden arjesta. Kilpailun järjesti Tiede, taide ja köyhä kansa ry¹⁹ ja hanketta rahoitti merkittävä määrä eri tahoja²⁰. Kilpailukutsua (Liite 1) levitettiin lehdistötiedotteen avulla, jonka ansiosta tieto kirjoituskilpailusta saavutti laajan yleisön. Kirjoituskilpailu uutisoitiin niin Helsingin Sanomissa kuin useissa maakuntalehdissä. Kutsu julkaistiin muun muassa Kelan sanomissa ja sitä levitettiin myös internetin välityksellä. Kutsua jaettiin lisäksi kirjastoille, työvoima- ja sosiaalitoimistoille, Helsingin A-klinikoille sekä ruokapankin asiakkaille. Kutsussa pyydettiin kirjoittamaan omakohtaisia kokemuksia siitä, millaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Siinä kerrottiin, että kirjoituksia saatetaan julkaista ja että niitä käytetään mahdollisesti myös tutkimustarkoituksiin. Lisäksi kolme parasta kirjoitusta saivat 300 euron suuruisen rahapalkinnon, minkä lisäksi jaettiin myös kunniamainintoja sekä 100 euron palkinto parhaalle runolle.²¹ Kilpailuun lähetetyistä kirjoituksista on julkaistu tähän mennessä kaksi antologiaa ja niitä on hyödynnetty aineistona neljässä pro gradu-tutkielmassa. Vuonna 2007 ilmestyi teos *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä*, jossa julkaistiin kilpailun elämäkerrallisia tekstejä (Isola & Larivaara & Mikkonen toim. 2007). Tämän lisäksi vuonna 2009 ilmestyi teos

¹⁹ ”Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n tarkoituksena on edistää tieteen ja taiteen asemaa yhteiskunnassa, ja saattaa tiede ja taide myös köyhän kansan saataville. Samalla yhdistys pyrkii edistämään sosiaalisen tasavertaisuuden toteutumista Suomessa ja maailmalla.” Tieto on yhdistyksen nettisivuilta osoitteesta <http://www.koyhyyskirjoitukset.org/>.

²⁰ Elämäntapaliitto, Ensi- ja turvakotien liitto, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta (HYY), Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL), Mielenterveyden Keskusliitto (MTKL), Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (SAK), Suomen Mielenterveysseura (SMS), Suomen Punainen Risti (SPR), Suomen setlementtiliitto, Takuu-Säätiö, Isolta Networks, Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyö, Kustannusosakeyhtiö Avain, Työttömien valtakunnallinen yhteistoimintajärjestö (TVY), Yksinhuoltajien ja yhteishuoltajien liitto sekä Y-Säätiö.

²¹ Palkitut kirjoitukset ovat luettavissa osoitteessa www.koyhyyskirjoitukset.org.

Rikas runo - sanoja köyhyydestä, johon on koottu puolestaan kirjoituskilpailuun lähetettyjä runoja (Mikkonen & Typpö toim. 2009).

Kilpailukutsussa kirjoittajien toivottiin kirjoittavan vapaamuotoisesti siitä, miten köyhyys oli tullut elämään ja mitä keinoja he käyttivät pärjätäkseen. Kutsussa kerrottiin, että kilpailun avulla halutaan ”kiinnittää huomiota Suomen köyhiin ja lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä”. Tämä julkilausuttu tavoite kutsui esiin kerrontaa nimenomaan suomalaisesta yhteiskunnasta. Kutsussa ollut maininta, että kirjoituskilpailun tavoitteena on ymmärryksen lisääminen, tarjosi puolestaan kirjoittajille asiantuntija-asemaa: he voisivat köyhyyden asiantuntijoina kertoa, millaista köyhyys itse asiassa on. Kutsussa korostui lisäksi henkilökohtaisuus, jota alleviivasi kehoitus kirjoittaa kuin kirjoittaisi läheiselle ystävälleen. Tämänlainen henkilökohtaisen esiinkutsuminen tuotti, kuten Laura Huttunen (2002, 31) asian omassa tutkimuksessaan ilmaisee, ”itserefleksiivisen omaelämäkerrallisen tilan”, jossa kirjoittaja selittää elämäänsä paitsi lukijoille myös itselleen. Kirjoitustyyliä tai muotoa ei ollut kuitenkaan rajattu, joten kilpailuun lähetettiin elämäkerrallisten tekstien lisäksi myös runoja ja novelleja. Enimmäispituudeksi oli asetettu noin kaksikymmentä sivua. Kirjoittajien anonymiteetti luvattiin suojata, mikäli he eivät halunneet esiintyä omalla nimellään. Tätä lupausta olen myös itse kunnioittanut olemalla erityisen tarkka siitä, että kirjoittajien anonymiteetti säilyy (Kuula 2006, 86–90). Olen soveltanut samoja anonymisointitoimenpiteitä kaikkiin kirjoituksiin huolimatta siitä, olivatko kirjoittajat antaneet luvan nimensä julkaisemiseen (vrt. Huttunen 2002, 48).

4.3.2 Kirjoituskilpailutekstit aineistona

Kirjoituskilpailuaineisto on omanlaisensa aineistotyyppi: kirjoitetut tekstit eroavat puhutuista ja toisaalta temaattiset kilpailukirjoitukset eroavat koko elämän kattavista omaelämäkertoista. Myös Anni Vilkkonen (1997) on käyttänyt aineistonaan kirjoituskilpailuun lähetettyjä kirjoituksia, joskin ne olivat kerättyjä elämäkertoja. Kirjoitusten kohdalla hän tekee ensinnäkin eron kaunokirjalliseen omaelämäkertalajityyppiin kuvaamalla kirjoituskilpailuaineistoa luonteeltaan arkisemmaksi, kuin kirjoitetuksi puheeksi. Toiseksi tällainen tutkimusmateriaali eroaa olennaisesti esimerkiksi haastatteluaineistosta, sillä kirjoituksissa on selkeä pyrkimys yhtenäiseen esitystapaan, jossa aloitukset ja lopetukset muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden. Vilkkonen kuvaakin tekstejä harkituiksi, kuin ne olisivat ”hitaasti puhuttuja”. (Vilkkonen 1997, 98–99.) Tämän köyhyyskirjoituskilpailun kirjoitukset ovat luonteeltaan samankaltaisia.

Kirjoituskilpailuaineiston kirjoitukset ovat kertomuksia, joissa omasta elämästä kerrotaan tietystä näkökulmasta ja tietyssä kontekstissa. Kirjoituksissa oli myös paljon suoraa yhteiskuntakritiikkiä ja puhetta nyky-Suomesta, hyvinvointiyhteiskunnasta ja oletuksista suomalaisesta köyhyydestä. Tätä makronarratiivista²² (Gergen & Gergen 1983, 262–263) kerrontaa varmasti osaltaan houkutteli esiin kirjoituskilpailukutsu kysymyksellä, millaista on olla köyhä nyky-Suomessa sekä kilpailun julkilausutut tavoitteet kiinnittää huomiota Suomen köyhiin ja lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä. Pääpaino kirjoituksissa oli kuitenkin omasta elämästä kertomisessa, jonka kautta kommentoitiin relevanteissa kohdissa myös yhteiskuntaa (esimerkiksi etuuskien tasoa ja jatkuvaa juoksemista luukulta toiselle tai sitä miten euron tulo on vaikuttanut omaan talouteen). Jotkut kirjoitukset käsitelivät tiettyä ajanjaksoa, joka saattoi olla pituudeltaan päivä tai köyhyydessä eletty vuosi. Hyvin monessa kirjoituksessa köyhyys sijoitettiin kuitenkin omalle elämänkaarelle. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta köyhyydelle esitettiin lisäksi jokin syy (työttömyys, sairastuminen, ero, pieni eläke, opiskelu, velkaantuminen, pienipalkkainen tai epäsäännöllinen työ) ja usein myös elämänvaihe, jolloin köyhyydestä tuli osa elämää. Tähän sijoittautumiseen liittyi usein kuvaus omasta lapsuudenperheestä, parisuhteen päättymistä edeltävästä ajasta tai esimerkiksi opiskeluiden aloittamisesta. Joukossa oli myös kirjoituksia, joissa elämä oli aina ollut taloudellisesti niukkaa.

Aineistoni kirjoituksissa kerrotaan siis eletystä elämästä, joten niissä on liittymäkohtia elämäkerralliseen kerrontaan, vaikka tekstit eivät kaikilta osin täytä omaelämäkerralle asetettuja kriteereitä. Esimerkiksi Anni Vilkkonen (1997, 73) määrittelee elämäntarinat sellaisiksi elämäkertakuvauksiksi, jotka kattavat elämänkulun suurimmalta osin. Toisaalta Laura Huttunen (2002, 21) taas määrittelee maahanmuuttajien kirjoituksista koostuvan aineistonsa omaelämäkerralliseksi, koska hänen käytettävissään olevat tekstit olivat vastauksia pyyntöön kirjoittaa omasta elämästään. Myös Riitta Granfelt (1998, 42) sijoittaa oman tutkimuksensa naisten kodittomuudesta väljästi elämäkertatutkimuksen saralle, vaikka hänen haastatteluistaan koostuvan tutkimusaineiston kertomukset eivät olekaan kronologisesti eteneviä, tähänastisen elämänkulun kattavia kertomuksia. Hän perustelee tätä sillä, että kyse on kuitenkin elämästä ja kertojista, eikä kertomusta elämästä tarvitse ymmärtää kapeasti lapsuudesta aikuisuuteen etenevänä tarinana. (Emt.) Näihin lähtökohtiin tukeutuen tulkitsen köyhyydestä kirjoitetut tekstit kirjoituksina omasta

²² Makronarratiivi viittaa siihen, kuinka kertoja asettaa itsensä tai tapahtumat osaksi jotain suurempaa kertomusta, esimerkiksi osaksi suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa. Mikronarratiivit ovat puolestaan sellaisia, joissa pitäydytään lyhyessä aikajänteessä tapahtumien suhteen. (Gergen & Gergen 1983, 263.)

elämästä köyhyyden näkökulmasta kerrottuna, siis väljästi omaelämäkerrallisiksi. Lisään tähän määrittelyyn huomion siitä, että kyse on elämäkerrallisesta teemakirjoittamisesta, koska kirjoitukset juonellistetaan tietyn teeman eli köyhyyden ympärille (Taira 2006, 42–43).

Tekstit on tuotettu tiettyä tarkoitusta varten, kirjoituskilpailukutsun motivoimana, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, millaiset asiat kirjoituksissa saattavat painottua. Lisäksi on huomattava, ketkä tällaiseen kilpailuun osallistuvat. Ensinnäkin siihen osallistuvat todennäköisimmin ne, jolle kirjoittaminen on luonteva tapa ilmaista itseään, jopa siten että he kirjoittavat ammatikseen (Huttunen 2002, 32). Lisäksi on huomioitava, että ne joita köyhyys kaikista kipeimmin juuri tällä hetkellä koskettaa, eivät välttämättä ensimmäisenä jaksaa tai halua kaivaa kynää tai etsiä konetta, jolla kirjoittaa (Heikkilä ym. 1994, 112). Köyhyyteen liittyy usein myös muita sosiaalisia ongelmia, joko siitä johtuvina tai siihen johtavina. Mielenterveysongelmat, erilaiset riippuvuudet sekä oppimisongelmat voivat olla monen köyhyyttä kokevan arkipäivää. Tätä köyhyyden arkea voi olla vaikea kirjoituskilpailun kautta tavoittaa. Kirjoituksista julkaistu ensimmäinen antologia (Isola ym. toim. 2007) saikin osakseen kritiikkiä siitä, kuinka se pitää sisällään hyväosaisten köyhien kirjoituksia (Ahonen 2007). Tämä huomio pätee pitkälti myös omaan aineistooni. Monet näistä naisista todella ovat koulutettuja, tekevät kaikkensa, ja ovat ikään kuin jopa äärimmäisyyksiin asti kunnollisia – ja silti he ovat köyhiä. Köyhyys koskettaakin yhä useammin myös sellaisia ihmisryhmiä, joiden on kenties oletettu olevan sen tavoittamattomissa. Siksi se kenties hätkähdyttää ja herättää myös lukijan huomion, kuten kirja-arvostelun kirjoittajan kohdalla.

Merkitykset rakentuvat vuorovaikutuksessa ja tarinat suunnataan aina jollekin oletetulle tai tietylle yleisölle (Vilkko 1997). Tarina voisi olla näin ollen myös hyvin toisella tapaa muodostettu tai rakentunut, jos sitä olisi kuulemassa tai lukemassa jokin muu yleisö (Riessman 1993, 11). Lisäksi kirjoittajien motiivit osallistua tällaiseen kilpailuun voivat olla monenlaiset: joitakin kirjoittajia on saattanut motivoida kilpailun rahapalkinnot, toisia äänensä kuuluville saaminen ja mahdollinen muutoksen tavoittelu, toisia kenties henkilökohtaisempi elämästään ja kokemuksistaan kertomisen tarve, joitakin puolestaan kaikki edellä mainitut. Vaikka kirjoittajien lopullisia motiiveja on mahdotonta jäljittää, on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että kirjoitukset on kuitenkin osittain suunnattu tietynlaiselle yleisölle ja tietynlaisia kirjoittamisen konventioita noudattaen. Kertojat antavat lukijalle vihjeitä siitä, kuinka heidän tarinoitaan tulee tai voi tulkita eli antavat tekstissään suoraan tai hienovaraisesti erilaisia lukuohjeita (Vilkko 1997, 83). Lukijana ja tutkijana minun tulee kunnioittaa tätä teksteistä luettavissa olevaa yleisösuhdetta, kuunnella kertojien antamia vihjeitä ja pyrkiä lukemaan kirjoituksista niitä merkityksiä, joita voin olettaa kirjoittajien pyrkivän välittää.

Kyse on siis paitsi kertojan aseman lujittamisesta myös keskinäisestä kunnioituksesta. (Emt., 83–84.)

4.3.3 Aineiston kuvaus

Kirjoituskutsu tavoitti melkoisen määrän kirjoittajia, sillä kilpailuun lähetettiin lopulta yhteensä 850 kirjoitusta. Näistä olen käynyt läpi hieman yli 700. Loput kirjoituksista eivät olleet aineiston valikoinnin yhteydessä käytettävissäni.²³ Kävin keväällä 2008 Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksella valitsemassa aineistokseni sopivat kirjoitukset. Valintakriteerieni mukaan kirjoittajan tuli olla nainen ja sen lisäksi asua yksin. Kaikki kirjoitukset oli tallennettu sähköiseen muotoon, ja jokaiseen tekstiin oli liitetty taulukko. Taulukosta selvisi (mikäli tekstistä tai lähettäjän ilmoittamista taustatiedoista kävi ilmi) kirjoittajan sukupuoli, ikä, paikkakunta, perhesuhteet, onko lapsia kotona, ammatti/koulutus, tekstityyppi sekä mahdollisia erityishuomioita. Lisäksi jokaiselle tekstille oli annettu numero sekä kirjainkoodi sen mukaan oliko teksti lähetetty sähköisesti vai postitse. Näiden tietojen lisäksi taulukoista selvisi kirjoittajan nimi ja mahdollinen nimimerkki sekä yhteystiedot, mikäli kirjoittaja oli ne ilmoittanut.

Kokonaisaineistoa läpikäydessäni varmistin taulukosta ensin, että kirjoittajan sukupuoleksi oli merkitty nainen. Tämä on pääasiassa selvinnyt kirjoittajien taustatiedoista eli kirjoittajan ilmoittamasta nimestä. Sukupuolen lisäksi toinen valintakriteerini oli yksinasuminen. Mikäli taulukkoon oli merkitty perhesuhteiksi yksin, eronnut tai leski eikä ollut mainintaa kotona asuvista lapsista, otin kirjoituksen mukaan. Mikäli kirjoittajan sukupuoli tai yksinasuminen ei taulukosta selvinnyt, otin tekstin lähilukuun valintakriteerieni täyttymisen varmistukseni. Kilpailuun lähetetyt kirjoitukset oli luokiteltu lisäksi tekstityypin mukaan. Rajasin tarkasteluni ”suoranaista kerrontaa” sisältäviin kirjoituksiin, jättäen tarkastelusta pois runot ja novellit. Tämän alustavan aineiston koottuani, tein anonymisointitoimenpiteitä poistamalla nimi- ja yhteystiedot. Nimitiedoista jätin kuitenkin jäljelle nimikirjaimet välttyäkseni siltä pieneltä mahdollisuudelta, että antaisin analyysissä kertojalle hänen oikean nimensä.²⁴ Tässä vaiheessa suoritin siis suorien tunnistetietojen anonymisoinnin (Kuula 2006, 214). Jatkossa kiinnitin huomiota myös epäsuoraan tunnistettavuuteen.

²³ Kirjoituskilpailuaineisto on sittemmin luovutettu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon (Arkipäivän kokemuksia köyhydestä -kirjoitukset 2006).

²⁴ Kiitän tästä oivalluksesta Tampereen yliopiston sosiaalitutkimuksen laitoksen tutkija Liina Sointua.

Alustavan aineistovalikoinnin tein teksteihin liitettyjen taulukoiden perusteella. Tällä tavoin valikoituun tekstimassaan olen kuitenkin soveltanut tarkempia kriteereitä ja yhdenmukaistanut yksinasumisen tulkinnan. Lopullisen aineiston valinnassa keskeiseen rooliin nousikin nimenomaan yksinasuminen kriteerinä. Määrittelen yksinasumisen valintakriteerinä seuraavasti: kotona ei asu lapsia eikä puolisoa. Tällä rajauksella aineistoon valikoitui mukaan yksi kirjoitus, jossa kirjoittaja asuu ”kämpin kanssa”. Ajattelin, että kirjoittaja voi lisäksi kertoa seurustelevansa jos käy ilmi, että hän asuu kuitenkin yksin. Tällaisia kirjoituksia ei lopulta ollut lainkaan. Vaikka tällä perusteella voisi ajatella, että aineistoni koostuu yksinomaan ”sinkkujen” kirjoituksista, ei tämä pidä välttämättä paikkaansa. Kaikissa kirjoituksissa ei nimittäin ollut puhetta parisuhteesta vaikka yksinasuminen olisikin tullut eksplisiittisesti ilmi. Lisäksi osalla kirjoittajista oli lapsia, jotka eivät kuitenkaan asuneet kirjoittajan kanssa. He olivat joko muuttaneet omilleen, asuivat toisen vanhemman luona tai olivat huostaanotettuja. Lopulliseen aineistoon valitsin siis sellaiset kirjoitukset, joissa itse tekstistä kävi ilmi, että kertoja asuu yksin. Tämä tuli ilmi joko sanavalinnoilla ”asun yksin”, ”olen yksineläjä”, ”elän yksin”, kuvauksessa elämästä vain lemmikkien kanssa, kuvauksessa avioerosta ja erilleen omaan asuntoon muutosta, sekä kuvauksessa oman asunnon etsimisestä ja lopulta yksinäisyydestä.

Sovelsin aineistonrajauksessa sukupuolen, yksinasumisen ja tekstityypin lisäksi seuraavia tarkempia kriteereitä. Ensinnäkin merkittävä osuus kirjoituksesta tuli liittyä yksinasumiseen sijoittuvaan aikaan. Tämän kriteerin mukaan poisrajatut kirjoitukset olivat sellaisia, joissa pääosa tekstistä sijoittui lapsuuteen, perhe- tai parisuhde-elämään eli kertomus ei merkittävästi osin kertonut yksinasuvan naisen köyhyydestä. Yksinasuminen ja siihen liittyvä kerronta tuli näissä teksteissä esiin lyhyessä kappaleessa tai jopa ainoastaan yhdessä lauseessa yleensä tekstin lopussa, jossa kerrottiin toteavaan sävyyn kirjoittajan tämänhetkinen tilanne. Toisena tarkempana kriteerinä oli yksinasumisen ajallinen sijoittuminen: sen tuli sijoittua 1990-luvulta eteenpäin. Aineistooni valitut kirjoitukset kertovat näin ollen yksinasuvien naisten köyhyydestä 1990–2000 -luvuilla.

Lopullinen tutkimusaineistoni koostuu yhteensä 32 kirjoituksesta ja on kokonaispituudeltaan hieman yli 140 sivua. Kirjoitukset jakautuvat pituuden mukaan seuraavasti: 15 kirjoitusta on pituudeltaan alle kolme sivua, 11 kirjoitusta on pituudeltaan kolmesta viiteen sivua ja neljä kirjoitusta on pituudeltaan kuudesta kymmeneen sivua. Selvästi muita pidempiä kirjoituksia on kaksi (14 ja 25 sivua). Entä keitä olivat nämä kirjoituksia kirjoittaneet naiset ja mistä he kirjoituksissaan kertoivat? Ensinnäkin lähes jokaisessa kirjoituksessa esitettiin köyhyydelle yksi tai useampi syy, joista yleisimmät olivat seuraavia. Yli kolmasosalla köyhyyden taustalla oli

työttömyys ja/tai epäsäännöllinen tai heikosti palkattu työ. Vanhuus- tai sairauseläkkeellä oli samoin lähes kolmasosa kirjoittajista. Opiskelun esitti köyhyyden syyksi viisi kirjoittajaa kuten myös velallisuuden. Sairastuminen ja sairastaminen olivat nekin kovin yleistä. Noin kolmasosa kirjoittajista mainitsi tämän yhdeksi köyhyyteensä vaikuttavaksi tekijäksi. Lisäksi muutamat kertoivat parisuhteen päättymisen olevan yksi keskeinen köyhyyden taustalla oleva tekijä. Suurimmassa osassa kirjoituksia tuli esiin kirjoittajan ikä, joko itse tekstissä tai kirjoittajan ilmoittamissa taustatiedoissa. Alle 29-vuotiaita kirjoittajia oli yhteensä viisi. 30–45 vuotiaita kirjoittajia oli yksitoista, 46–60-vuotiaita kaksitoista ja tätä vanhempia kolme. Yhden kirjoittajan kohdalla ikä ei ollut mitenkään pääteltävissä. Aktiivisimpia kirjoittajia olivat näin 30–60 vuotiaat naiset, joiden kirjoitukset muodostivat yli kaksi kolmasosaa aineistosta.

Kilpailuun lähetetyt kirjoitukset ovat osoittautuneet erinomaiseksi tutkimusmateriaaliksi. Kirjoitukset ovat hyvin pohdiskelevia, analyttisiä, kriittisiä, koskettavia ja kertovat vivahteikasta tarinaa suomalaisesta köyhyydestä. Lisäksi on huomattava aineiston erityislaatu laajemmassakin mittakaavassa. Viimeksi vastaanlaista aineistoa on kerätty yli kymmenen vuotta sitten vuonna 1993 Suomalaisen kirjallisuuden seuran järjestämässä työttömyyteen liittyvässä kirjoituskilpailussa sekä 1990-luvulla käynnissä olleen suomalaisen nälkäkeskustelun yhteydessä (Heikkilä ym. 1994; Hänninen & Karjalainen toim. 1994). Aineisto on näin ollen erittäin tuore ja ajankohtainen.

4.4 Tutkijapositio ja tutkimusetiikka

Olemalla herkkä sille, miten tekstit minua lukijana puhuttelivat, koin päässeeni ikään kuin sisään aineistoon ja sen merkityksiin. Tällainen intensiivisyyden ja sensitiivisyyden yhdistävä lukutapa oli ajoittain melko raskasta, mutta myös erittäin hyödyllinen työkalu analyysissäni. Aineiston tutkijassa herättämät mielikuvat voivat nimittäin toimia hyvinä vihjeinä siitä, mitä merkitystä kirjoitetulla voi olla (Lieblich ym. 1998, 91). Käsillä olevassa tutkimuksessa onkin läsnä kahdensuuntainen tulkintaprosessi, ja siksi on tärkeää kiinnittää huomiota tutkijan positioon. Välittäessäni kirjoituksia kirjoittaneiden naisten kokemuksia köyhyydestä, heijastuu siihen ensinnäkin oma lukuprosessini tutkimuksen eri vaiheissa. Tähän prosessiin liittyy paitsi aineistoa lukiessa heränneet mielikuvat, myös niiden suhteuttaminen tutkimuskirjallisuuteen. Toiseksi tähän tulkintaprosessiin vaikuttavat myös oma historiani ja elämäkokemukseni, sillä olen tutkijanakin tietynlaisessa suhteessa tutkimaani ilmiöön (Vilkkö 1997, 27). Olen itsekkin yksinasuva ja opiskelijaköyhyyttä kokeva nainen, ja siten lähtökohdat sekä mahdollisuudet ymmärtämiselle ovat toki hyvät. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että voisin välttämättä ymmärtää kirjoittaneita naisia paremmin kuin joku

toinen, joka ei jaa yhtä montaa yhdistävää määrettä. Näin sen vuoksi, että kuten eivät tutkimani naiset, en myöskään minä ole välttämättä ensisijaisesti nainen, yksinasuva tai köyhä, vaan meissä yhdistyy useita eroja, ja tuotettu tieto sekä kerrotut kokemukset ovat eri tavoin paikantuneiden naisten tietoa. (Huttunen 2002, 24.)

Tutkimuseettiseksi kysymykseksi nousee se, millaisen kuvan tutkimus antaa tutkittavistaan, eritoten jos tutkimuksen tavoitteena on osaltaan tuoda vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta näkyviin. Tähän liittyy tarve kiinnittää erityistä huomiota käsitevalintoihin, sillä niiden kautta tutkija luo tutkimuskohteestaan tietynlaisen konstruktion. (Granfelt 1998, 5 ja 19; Kuula 2006, 206.) Analyysin aikana ja tutkimuksellisia valintoja tehdessäni jouduin myös kysymään itseltäni, mitä puolta kertomuksista nostan erityisesti esiin ja mikä merkitys sillä mahtaisi olla kirjoitusten kirjoittajille? Teenkö vääryyttä, jos aineistosta rakentamani tulkinta ei tavoita sitä nöyryyksen ja häpeän tunnetta, joka joissain kirjoituksissa oli, tai toisaalta mitä merkitystä on sillä, jos nostan tuon häpeän tarkempaan tarkasteluun (vrt. Hänninen 1999, 35)? Entä mitä kirjoituksia kirjoittaneet naiset mahdollisesti ajattelisivat lukiessaan tätä tutkimusta? Vilma Hännisen (1999, 35) tavoin olen pohtinut myös sitä, teenkö oikeutta kirjoittajien yksilöllisyydelle sekä yksilöllisille kokemuksille pyrkiessäni nostaa tulkinnan yleisyystasoa ja yhdistelemällä eri kirjoitusten kerrontaa.

Tätä pohdintaa tein erityisesti analyysivaiheessa, jossa luin kirjoituksia intensiivisesti. Kirjoitusten naiset ikään kuin heräsivät eloon ja heistä tuli minulle hyvin todellisia hahmoja, jotka vaikuttivat jokapäiväiseen elämäni ja ajatteluuni. Tiiviimmässä analyysivaiheessa he kulkivat mukani ruokakaupassa ja osallistuivat pohdintoihin ilmaisista ajanviettotavoista. Heidän kauttaan ja avullaan herkistyin tulkitsemaan omaa elämäni köyhyiden näkökulmasta aivan uudella tavalla. Kirjoitukset olivat usein myös kirjallisilta ansioiltaan mainioita. Ne olivat pääosin analyttisiä ja eheitä kokonaisuuksia, joiden äärellä lukija tempautui mukaansa. Kirjoitusten äärellä olenkin niin itkenyt kuin nauranut, ihmetellyt sekä ihastellut. Heistä oli tullut osa omaa ajatteluani ja huomasi siteeraavani heitä maailmanmenoa ihmetellessäni. Kirjoitukset tekivät minuun siis lähtemättömän vaikutuksen. Liiallinen tutkittaviinsa samaistuminen voi sisältää kuitenkin omia sudenkuoppiaan, minkä vuoksi tutkimusotetta oli aika ajoitin etäännyttävä ja omia tulkintoja kyseenalaistettava (Miettinen 2006, 43).

Eräs tutkimukseni tavoitteista on ollut antaa ääni köyhyyttä kokeville ja tuottaa tietoa köyhyydestä sitä kokevien näkökulmasta antamalla tilaa kirjoittajien omille merkitystenannoille. Äänen antamisella on yleisemminkin perusteltu narratiivisen tutkimuksen eettistä arvoa (Huttunen 2002,

41). Vaikka ajatus on arvokas ja toteutuu osaltaan jo pelkästään aineiston henkilökohtaisen ulottuvuuden vuoksi, liittyy tähän ajatukseen myös ongelmia. Ensinnäkin olen tutkijana tehnyt valikointia rajaamalla tarkasteluun tietyt kirjoitukset tietyillä kriteereillä ja lisäksi valinnut lopullisessa raportissa esitettävät mielestäni huomionarvoiset kohdat (emt.). Toiseksi, äänen antamisen taustalla on ajatus siitä, että voisin herkistyä aineistosta esiin nouseville merkityksille. On kuitenkin tunnustettava se tosiasia, että minä tutkijana teen niistä jatkuvasti tulkintaa ja lopulta tutkimus on minun konstruktioini köyhyydestä, joka lausutaan minun äänelläni. (Hänninen 1999, 34.) Kuten Catherine Kohler Riessman (1993, 8) asian hyvin tiivistää, me emme voi antaa tutkittavillemme ääntä. Sen sijaan kuulemme heidän ääniään, joita voimme tutkijoina kuitenkin tallentaa ja tulkita.

Lopuksi on tärkeää kiinnittää huomiota erääseen hyvin keskeiseen osaan tutkimuksen eettisyyttä, nimittäin tutkittavien tunnistettavuuden häivyttämiseen. Aineiston alustavan anonymisoinnin tein jo sen valikointivaiheessa, poistamalla kaikki suorat tunnistetiedot. Tutkimusprosessin ollessa käynnissä olen pitänyt tarkkaa huolta siitä, että kukaan ulkopuolinen ei ole päässyt käsiksi aineistoon (Kuula 2006, 87). Anonymisointi tuli uudestaan ajankohtaiseksi analyysin raportointivaiheessa. Valitessani lopulliseen tutkimukseen tulevia aineisto-otteita, poistin paikkakuntaan viittaavat maininnat, tunnistettavuutta helpottavat vuosiluvut ja päivämäärät, tarkat diagnoosit sekä muut tunnistettavuutta helpottavat tekijät (emt., 214). Olen myös tarkistanut, etteivät yksittäiset kertojat ole raportissa seurattavissa siten, että olisi mahdollista muodostaa tunnistettavissa oleva kokonaisuus. Lopullisessa raportissa olen itse antanut kertojille nimet siten, että annettu nimi ei ala samalla kirjaimella kuin hänen omansa. Iät olen säilyttänyt ja ilmoittanut sitaattien yhteydessä sellaisena kuin ne tulivat ilmi itse tekstissä tai taustatiedoissa. Kertoessani kirjoittajien taustoista olen pitäytynyt niissä asioissa, joita he ovat itse kirjoituksissaan kertoneet ja tuoneet ilmi. Olen kuitenkin paikoin valikoinut esitettäviä tietoja siten, ettei tunnistettavuudesta muodostu ongelmaa.

4.5 Tutkimuksen toteutuksesta tuloksiin

Hyvä lähtökohta narratiiviselle analyysille on ollut kiinnittää huomiota tekstien rakenteeseen, koska rakenteen tarkastelusta lähtevällä analyysillä voi päästä käsiksi köyhyyden kokemisen merkityksellistymisen prosessiin paremmin kuin vain ilmisältöä tarkastelemalla (Elliot 2005, 42; Miettinen 2006, 144; Riessman 1993, 61). Tutkimuksessa toteutetaan näin ollen holistista

narratiivista analyysia, jossa huomio kiinnitetään koko tarinan tasolle ja tutkitaan miten eri osat toimivat suhteessa kokonaisuuteen, eli millaisia merkityksiä ne saavat suhteessa kokonaistekstiin (Lieblich ym. 1998, 12–13; myös Alasuutari 1999).²⁵ Analyysin eri vaiheissa olen välillä kiinnittänyt tarkempaa huomiota muotoon ja toisissa vaiheissa puolestaan sisältöön. Tämän vuoksi voi todeta, että analyysi on sisältänyt liikettä yksittäisen ja yleisen välillä. (vrt. Lieblich ym. 1998.)

Olen lukenut aineistooni valitsemani kirjoitukset moneen kertaan, ja lisäksi palannut niihin tarkistaakseni tulkintojeni kontekstia. Ensimmäisessä vaiheessa luin tekstejä kiinnittäen huomiota niissä toistuviin teemoihin. Kokosin tämän pohjalta taulukon, johon keräsin esiin tulleet keskeiset teemat sekä taustatiedot. Tämän avulla pyrin saamaan kokonaiskuvan aineistostani. Tämän jälkeen luin kirjoituksia narratiivisesta näkökulmasta Gergenien jaottelua hyödyntäen. Luin kirjoituksia yksitellen tehden marginaaliin merkintöjä siitä, miten kerronnan suunta tekstissä vaihtelee. Haasteelliseksi osoittautui erottaa, mistä alkaa esimerkiksi progressiivinen kerronta ja mihin loppuu regressiivinen, koska ainekset kaikista kolmesta muodosta saattoivat vaihdella tiuhaan. Voidakseni hahmottaa mihin kerronta viittasi tai miten se asettui suhteessa tarinan kulkuun, oli tekstien lukeminen jatkuvasti myös kokonaisuutena välttämätöntä. Jo melko varhaisessa vaiheessa päätin keskittyä progressiivisen ja regressiivisen kerronnan tarkasteluun jättäen stabiilin sivummalle, koska havaitsin, että niiden kautta pääsen parhaiten kiinni köyhyyteen liittyvien kokemusten vaihteluun ja marginalisaatioteemojen äärelle. Progressiivisessa ja regressiivisessä kerronnassa elämää ja omaa asemaa arvioitiin nimittäin huomattavasti selkeämmin kuin stabiilissa.

Jaoteltuani kerronnan vaihtelun yksittäisten kertomusten kohdalla, aloin tarkastella millaisia asioita nämä eri kerronnan muodot pitivät sisällään.²⁶ Luin esimerkiksi pelkästään kirjoituksen regressiivistä kerrontaa ja annoin alustavia nimityksiä sille, mistä milloinkin on kyse eli mihin regressiivinen kerronta yleisemmällä tasolla liittyi. Kiinnitin huomiota sanavalintoihin, kerronnan sävyyn sekä siihen millaisia merkityksiä se tuntui kantavan verrattuna kokonaiskirjoitukseen. Tämä vaihe edellytti mielikuvituksen käyttämistä ja jatkuvaa palaamista paitsi yksittäisten tekstien tasolle, myös vertailua muiden kirjoitusten kohdalla tekemieni tulkintojen kanssa. Muodostinkin tässä vaiheessa runsaasti erilaisia ”työnarratiiveja”. Askel askeleelta pyrin nostamaan yleisyystasoa yhdistelemällä toisiinsa liittyviä teemoja ja alustavia tarinatyyppejä. Aluksi ajattelin muodostavani

²⁵ Holistisen lähestymistavan vastakohtaa Lieblich ym. (1998, 12–13) kutsuvat kategoriseksi, jolloin tekstien osia voidaan erotella analyysia varten. Tällainen on perusteltua esimerkiksi tilanteessa, jossa ollaan kiinnostuneita jonkin tietyn ilmiön tai ongelman esiintymisestä jonkin ihmisryhmän keskuudessa.

²⁶ Ainoat analyysin ulkopuolelle jättämäni asiat olivat sellaisia, jotka liittyivät selkeästi ainoastaan lapsuudenperheeseen, avio- tai avoliittoon tai yksinhuoltajuuteen sijoittuvaan aikaan.

tarinatyyppejä yhdistelemällä pelkästään regressiivistä tai toisaalta progressiivista kerrontaa. Yrityksen ja erehdyksen kautta alkoi palapeli lopulta kuitenkin selkiytyä. Huoneeni seinille tehdyt ajatuskartat lukuisine post-it lappuineen olivat olennainen osa mysteerin ratkeamista.

Ymmärsin, kuinka progressiivisen ja regressiivisen kerronnan välille rakentuva jännite on olennaista paitsi yksittäisten kirjoitusten kohdalla, myös aineistoa kokonaisuutena tarkasteltaessa. Ymmärsin, kuinka alustavat ”työtarinatyytit” olikin mahdollista yhdistää vastinpareiksi siten, että yhdistän progressiivisen ja regressiivisen kerronnan sen sijaan, että tarkastelisin kerrontaa aina rinnan toisen samansuuntaisen kanssa. Regressiivisen ja progressiivisen kerronnan yhdistäminen tuo lopulta esiin tarinatyypeissä esiintyvät jännitteet ja siten köyhyyden kokemiseen liittyviä hyvin kiinnostavia ristiriitaisia elementtejä. Jännitteisyyden kautta tulee nimittäin esiin marginalisaatioteoreettisista lähtökohdista tarkasteltuna olennaisia asioita: köyhyyttä kokevien asemoituminen vaihtelee suurestikin, siihen liittyä liikettä sekä vaihtelua ja sen kokemista kuvastaa useiden keskusten ja reunojen suhde toisiinsa. Analyysini perusteella muodostin lopulta kolme tarinatyyppiä. Näiden tarinatyyppien kautta tulee siten esiin kolme erilaista jännitettä, jotka kuvaavat kolmea erilaista suhdetta, jotka rakentuvat köyhyyttä kokevien kertomuksissa. Kyse on siis suhteista, jotka rakentuvat kun köyhyyttä eletään ja koetaan tietyissä yhteiskunnassa. Nämä jännitteet kuvastavat näin ollen sitä, miten köyhyys muokkaa sitä kokevan suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan.

Tutkimuksessa on kolme analyysilukua, joista kussakin esitellään yksi tarinatyyppi. Jokainen tarinatyyppi rakentuu saman logiikan mukaisesti eli regressiivisen ja progressiivisen kerronnan muodostaman jännitteen välille. Kukin tarinatyyppi jakautuu näin ollen kahteen alalukuun, joissa käsitellään erikseen regressiivistä ja progressiivista kerrontaa. Keskeistä on kuitenkin ymmärtää, miten nämä kaksi kerronnan suuntaa täydentävät toisiaan, ja tuovat rinnakkain tarkasteltuna esiin kirjoituksissa rakentuvia ristiriitoja ja jännitteitä, sekä muodostavat nimenomaan yhdessä kunkin tarinatyyppin raamit. Ensimmäisessä tarinatyyppissä köyhyydestä kerrotaan riippuvuuden ja itsenäisyyden välisenä jännitteenä. Toisessa tarinatyyppissä köyhyydestä kerrotaan puolestaan luopumisen ja saamisen välisenä jännitteenä. Kolmannessa tarinatyyppissä jännite rakentuu reunalla olon ja kuulumisen välille. Yhdessä kirjoituksessa saattoi esiintyä kaikkia kolmea tarinatyyppiä. Analysoimani kirjoituksia ei ole siis mahdollista luokitella joko ensimmäiseen, toiseen tai kolmanteen tarinatyyppiin kuuluvaksi. Tarinoiden lukeminen rinnakkain mahdollistaa nähdäkseni köyhän position tarkastelun yleisemminkin suomalaisessa kontekstissa. Analyysini avulla voin siis pyrkiä nostamaan tarkastelun yksittäisten kertomusten tasolta yleisemmälle tarkastelutasolle.

Lopulta pyrkimyksenäni onkin hahmottaa, millaista ymmärrystä nämä erilaiset kertomukset rinnakkain luettuna tuottavat suomalaisesta yksinasuvien naisten kokemasta köyhyydestä (vrt. Huttunen 2002, 12 ja 16).

Tarinatyypit ovat tutkijan muodostamia konstruktioita kerronnasta, joihin on päädytty kirjoitusten systemaattisen analyysin perusteella. Pyrin perustelemaan tekemäni valinnat selkeästi, aineistotteita runsaastikin hyödyntäen, jotta lukijalla olisi mahdollisuus seurata tutkimuksen ja tulkintojen kulkua. Esitellessäni tekemääni analyysia ja esimerkkejä naisten kertomuksista, tuon esille miten kukin tarinatyypit ja sen kaksi eri suuntaa liittyvät marginalisaatioon. Teen tämän hyödyntämällä teoriaani liittyviä ajatuksia toiseudesta ja toimijuudesta.

5 TARINA ITSENÄISYYDEN IHANTEISTA

Tässä luvussa kuvailen analyysin tuloksena konstruoimani ensimmäisen tarinatyypin eli tarinan itsenäisyyden ihanteista. Kyse on kerronnasta, jossa köyhyys tuottaa riippuvuuden ja itsenäisyyden välille rakentuvan jännitteen. Nämä tarinatyypit kaksi eri ulottuvuutta rakentuvat itsenäisyyden ihanteen ympärille muodostaen kuvan, jossa itsenäinen ja riippumaton elämä on tavoiteltavaa. Regressiivisen riippuvuuskerronnan myötä tulee esiin, kuinka köyhyyden kokeminen tuottaa kuitenkin hankaluuksia tämän tavoitteen saavuttamisessa. Tämä näkyy oman aseman merkityksellistämisenä muista riippuvaiseksi, minkä vuoksi voi kokea toiseutta ja rajoittuneita mahdollisuuksia toimijuudelle. Kertomuksissa tulee kuitenkin esiin myös se, miten tarjoutuvia toisen paikkoja vastustetaan. Progressiivisessa itsenäisyyskerronnassa korostuukin elämän merkityksellistämisen itsenäiseksi ennen kaikkea valintojen tekemisen ja oman elämän hallinnan kuvausten kautta. Temaattisesti samoista asioista voidaan kertoa niin riippuvuuteen kuin itsenäisyyteenkin liittyvänä. Olennaiseksi muodostuu se, millaisia merkityksiä kerrotut asiat ja kuvatut tilanteet saavat. Ääneen pääsevät nyt itseni lisäksi myös tutkimukseen kirjoituksillaan osallistuneet naiset.

5.1 Riippuvuus

Riippuvuuskerronnassa köyhyydestä kerrotaan kuvaamalla siihen liittyviä riippuvuussuhteita, johon sisältyvät esimerkiksi asiointi sosiaalitoimessa, velkaantuminen sekä vanhempien tai entisen puolison avustukset. Näitä asioita merkityksellistetään riippuvuutena kuvaamalla isältä saatuja

avustuksia nöyryyttävinä, toimeentulotuen saamista siivellä elämisenä tai lainojen ottamista jatkuvana kierteenä. Riippuvuuskerronnan kohdalla elämästä kerrotaan joutumisina ja pakkoina, jossa olennaiseksi muodostuu pohdinta omista toiminnan mahdollisuuksista tai mahdottomuuksista. Köyhyyden myötä elämän kerrotaan siten sisältävän yhä vähemmän vaihtoehtoja, minkä vuoksi on yhä enemmän riippuvainen muista. Riippuvuuskerronnassa tuleekin näkyviin, että köyhyyden kerrotaan vaikuttavan kertojien toimijuuteen rajoittavasti ja ajavan heitä toisen asemiin.

Kertomuksensa kirjoituskilpailuun lähettänyt Ritva on keski-ikäinen akateemisesti koulutettu nainen. Hänellä on taustallaan pitkä työura, jota seurasi kuitenkin työttömyys. Seuraavaksi lainaamani ote sijoittuu aikaan, jolloin hän oli osa-aikatyössä. Työstä saatu palkka vaikutti työttömyyskorvaukseen määrään ja palkanmaksun kanssa oli ongelmia²⁷:

Työttömyyskorvauksen aleneminen oli tiedossa ja hyväksyttävää. Mutta työnantajan palkanmaksussa oli ongelmia. Alusta alkaen jouduin tekemään useita puhelinsoittoja työnantajalle ja palkkatoimistoon; työttömyyskassaa varten piti saada etukäteen kirjallinen tieto palkkani suuruudesta. Sen kirjoittajaa ei meinannut löytyä. Itkin siinä byrokratian rattaissa. Omanarvon tunne rapisi koko ajan. Koska olin tilapäinen työntekijä, palkka maksettiin myöhästetysti seuraavassa kuussa. Marras- Joulukuussa ansaittu palkka tuli tammikuun lopulla. Työttömyyskorvaus tuli ajallaan joulukuussa, mutta se oli hurjan paljon pienempi, vähennettynä puolella tulevasta palkasta. Jouduin elämään minimaalisella rahalla joulun ajan. Ystäväni, väitöskirjani ohjaaja, lainasi minulle rahaa 500 eur, jotta sain edes hieman tehdä joulua ja maksaa pakollisia kuluja – talosta oli kohtuullisen iso laina maksettavana. Takaisinmaksu ohjaajalleni onnistui vasta parin vuoden kuluttua, asunnon myynnin jälkeen. Elämä oli koko ajan tasapainoilua rahan kanssa. Rahan puutteesta tuli ahdistus, mikä oli koko ajan mukana painavana tunteena rinnassa. (Ritva, 56v)

Ritva oli tilapäinen työntekijä, ja joutui tämän vuoksi odottamaan palkkaansa pitkään. Hän kertoo lainanneensa rahaa niin ystäviltä kuin perheeltä sekä nostaneensa rahaa luottokortilla. Tilanteesta seurasi tasapainoilua rahan sekä ahdistuksen kanssa, ja hän kuvaakin velkaantumistaan kierteeseen joutumisena. Ritva on siis ajettu ja ajautunut tähän ei toivottavaan tilanteeseen, jossa selviytyminen edellyttää riippuvuutta muista. Kertomuksesta tulee esiin tilanteen hyväksyminen, mutta myös epätoivo. Hän puhuu *joutumisesta*, mikä kuvaa riippuvuuteen liittyvää vaihtoehtottomuutta. Hän ei ole voinut vaikuttaa tilanteeseensa ja omanarvontunne rapistuu. Ritva kokee siten toimijuutensa rajoittuneena, koska hän ei koe enää hallitsevansa elämänsä reunaehtoja (vrt. Lister 2004, 126). Kertojan toimijuutta rajoittaa siten vaihtoehtojen vähäisyys sekä riippuvuus muista.

²⁷ Osa kirjoituksista oli kielellisesti erittäin huoliteltuja, toiset vähemmän. Olen korjannut esittämistäni lainauksista lyöntivirheet sekä selkeät kirjoitusvirheet. Mahdollisiin kieliopillisiin asioihin en ole kuitenkaan katsonut aiheelliseksi puuttua.

Se, että tämä riippuvuus syö omanarvontunnetta, viittaa nähdäkseni kulttuuriseen ideaaliin omillaan toimeentulemisesta, pärjäämisestä ja lopulta itsenäisyydestä. Näin ollen riippuvuuteen liittyvä kerronta paljastaa, kuinka köyhyys ajaa marginaaliin – riippuvuus etäännyttää tavoiteltavasta elämästä. Etäisyys tavoiteltavasta elämästä kuvastaa usein etäisyyttä normaalista, minkä vuoksi oma asema sijoittuu normaaliksi määrittävän symbolisen keskustan reunoille. Tällöin kerrotaan asemasta syrjässä, mutta samalla myös siitä, että syrjässäkin on toimijuutta: Ritvakin kaikesta huolimatta sinnittelee, sietää ja etsii ratkaisuja. Toimijuus saattaa näin ollen olla rajoittunutta, mutta ei suinkaan olematonta. Tämä sinnittely ja sietäminen eivät ole välttämättä aina konkreettisia tekoja tai uusia merkityksiä luovia, vaan osoituksia siitä, miten jokapäiväisessä elämässä pyritään ylläpitämään jatkuvuutta ja järjestystä koetusta köyhyydestä huolimatta (vrt. Honkasalo 2004, 55).

Kuusikymmentävuotiaan Sirkkan kertomuksessa riippuvuus liittyy puolestaan kiinnostavalla tavalla parisuhteeseen ja sukupuoleen. Sirkka, joka on käynyt elämässään läpi monenlaisia vaikeuksia, kertoo vaikeasta lapsuudestaan työväenluokkaisessa perheessä sekä vaikeista parisuhteistaan. Sirkkan omat lapset muuttivat pois kotoa jo varhain, ja tarinan kirjoittamisen aikaan hän asui yksin. Kirjoituksessaan hän pohtii parisuhteen merkitystä köyhyydelle riippuvuuteen viittaavalla tavalla. Sirkkan mukaan naisen on nimittäin mahdollista rikastua ainoastaan miehen avulla, ellei itse satu olemaan uraohjus. Sirkka uskoo, että jos hän olisi löytänyt kunnan miehen, olisi hänkin voinut elää taloudellisesti turvatumpaa elämää, kuten moni muu samanlaisista lähtökohdista tuleva nainen. Nyt hän sen sijaan näkee, miten historia toistaa itseään myös hänen lastensa kohdalla:

Naisella vapauden hintana on köyhyys. (...) Todellakin, köyhä nainen voi vaurastua vain miehen avulla, mutta minusta aineellisen toimeentulon kohentaminen ei voi olla suhteen perustana. En pystynyt lapsiani kouluttamaan niin kuin olisin halunnut, vaan jo nuorena he hakeutuivat töihin ja ovat siitä asti elättäneet itsensä. En ole paljoakaan pystynyt rahallisesti heitä avustamaan. Historia toistaa itsenään: yhtä tyhjätaskuna kuin itse kuusikymmentäluvulla tulini kaupunkiin, ovat hekin joutuneet itsenäisen elämänsä aloittamaan takanaan lapsuus yksinhuoltajan kanssa vuokraslummissa. Historia toistaa itseään. (...)

Joka tapauksessa sain ottamani opintolainan vielä työttömyyden kestäessä maksettua pois. Tällä hetkellä ei minulla ole lainaa, mutta ei säästöjäkään vaikka elän yksin. Kokemukseni mukaan vain sinkut uranaiset pystyvät rikastumaan ja ostamaan oman asunnon tuloillaan, ilman miehen apua. (Sirkka, 60v)

Kertomuksessa rakentuu asetelma, jossa Sirkkan kaltainen nainen hänen lähtökohdillaan ei voi yksin saavuttaa taloudellista hyvinvointia. Sirkka merkityksellistää asemansa siten, että hänellä on sukupuolensa vuoksi rajalliset mahdollisuudet olla yhtä aikaa sekä taloudellisesti hyvin toimeentuleva että itsenäinen. Hän kuvaa näin ollen vaihtoehtottomuutta ja kokemusta rajallisista mahdollisuuksista vaikuttaa tilanteeseensa. Köyhyys tuottaa Sirkalle aseman, jossa on lopulta kyse

rajallisista mahdollisuuksista olla vahva toimija oman elämänsä muokkaamisessa. Mahdollisuudet vahvaan toimijuuteen näyttävät olevan toisaalla.

Kertomuksessa viitataan paitsi miesten ja naisten välisiin eroihin, myös naisten välisiin eroihin. Kertomuksessa on nimittäin läsnä myös toisenlainen naiselle tarjoutuva asema eli *sinkun uraohjuksen* asema. Siinä yhdistyvät, toisin kuin kertojan kohdalla, itsenäisyys ja taloudellinen hyvinvointi. Sirkkan kertomuksessa onkin luettavissa kaksi naiselle tarjoutuvaa mallitarinaa. Ensimmäisessä mallitarinassa nainen keskittyy uraan eikä perheeseen ja voi siten saavuttaa taloudellista hyvinvointia. Toisessa mallitarinassa ei työnteolla ja uralla ole niin suurta roolia. Sen sijaan siinä nainen tapaa kunnollisen, hyvin toimeentulevan miehen, ja he elävät onnellisesti elämänsä loppuun asti. Tässä toisessa tarinassa nainen on kuitenkin lähtökohtaisesti riippuvainen, ja mahdollisuudet saavuttaa hyvinvointia yksin näyttävät rajoittuneilta. Sirkkan kertomuksessa kumpikaan tarina ei kuitenkaan toteutunut: hän ei ole uraohjus eikä hänellä ole puolisoa. Hän kertoo siis olevansa yksin, sen vuoksi köyhä ja kirjoittaa ikään kuin sivustakatsojan asemasta, marginaalista.

Sirkkan kertomuksesta voi lukea, kuinka hän kokee sukupuolen rajoittavan hänen toimijuuttaan. Ajatus kaikille mahdollisista yksilön valinnoista peittääkin helposti alleen juuri tämänlaiset tilanteet. Kaikki eivät ole nimittäin samalla lähtöviivalla, vaan osittain sidottuja sukupuolittuneisiin ja yhteiskuntaluokkaan liittyviin asemiinsa (Ojala ym. 2009, 24). Sirkkan kirjoituksessa tuleekin esiin, miten sukupuolen lisäksi köyhyyden kokemiseen vaikuttavat yhteiskunnallinen asema ja tausta. Sirkka kuitenkin kysyy tarinansa lopussa, että ”ratkaiseeko syntyperän lisäksi ainoastaan hyvä onni sen, tuleeko ihmisestä rikas vai köyhä”. Epäily siitä, että kyse olisikin lopulta vain hyvästä onnesta eli tuurista kuvaa, kuinka hän kyseenalaistaa oman toimijuutensa merkityksen. Jos kyse onkin vain tuurista ja sattumasta, mikä on lopulta oman toiminnan merkitys? Tuurin ja sattuman seuraukseksi merkityksellistetty köyhyys tarkoittaa, että köyhyyteen ei voi itse kovin paljon vaikuttaa, jolloin toimijuuden mahdollisuudet ovat lähtökohtaisesti rajalliset. Sirkka ei olisi nimittäin lopulta kuitenkaan voinut vaikuttaa tilanteeseensa, sillä sama olisi voinut sattua kelle tahansa.

Näin merkityksellistetty köyhyys vapauttaa köyhyyttä kokevan niistä negatiivisista stereotyyppioista, joita köyhiin saatetaan liittää. Jos köyhyys on sattuman kauppaa ja sen voi joutua kuka tahansa kohtaamaan, välttyään siltä, että köyhyys olisi yksilöllistettävissä sitä kokevan omaksi syyksi. Tämän vuoksi itsestä ei ole välttämätöntä kertoa esimerkiksi epäonnistujana vaan itsestä kerrotaan

kuten kenestä tahansa muusta. Näin ollen itseä kirjoitetaan osaksi ”meisyyttä”. Huono tuuri tai sattuma köyhyyden syynä voi siis kylläkin merkitä rajoittuneita vaikutusmahdollisuuksia, mutta samalla se voi avata mahdollisuuden myönteiseen itsemäärittelyyn. Tällöin raja itsen ja muiden välillä hämärtyy ja köyhyyden myötä tarjoutuva marginaalinen yhteiskunnallinen asema asettuu toisenlaiseen valoon.

Seuraavassa esimerkissä on ote Raijan kirjoituksesta, jossa tulee toisella tavalla esiin riippuvuuteen liittyvää regressiivistä kerrontaa. Raija on keski-ikäinen nainen, joka kertoo työttömyydestään sekä sen vaikutuksista eroon. Hän kertoo, että lopulta erosi puolisostaan, koska ei halunnut olla hänestä taloudellisesti riippuvainen, sekä muutostaan toiselle paikkakunnalle parempien työllistymismahdollisuuksien perässä. Kaikki ei kuitenkaan mennyt aivan suunnitelmien mukaan, koska töitä ei löytynytäkään. Raija kertoo joutuneensa myöntämään tappion, koska ei yrityksistään huolimatta pärjännyt tavoitteessaan itsenäistyä. Itsenäistymispyrkimyksistään huolimatta Raija joutui nimittäin turvautumaan ex-puolisonsa apuun:

Aloin voida myös henkisesti pahoin kaikkien ”päätöksieni paineessa”, itku tuli herkästi ja nukahtaminen oli vaikeaa kun ajatukset poukkoilivat iltaisin päässä. Loppujen lopuksi kerroin ex-miehelleni puhelimitse tilanteestani. Rahat on loppu, olen syönyt perunaa ja silliä sekä sillipurkin lientäkin, mutta positiivista on se että olen laihtunut edelleen. Hän sitten auttoi minua antamalla rahaa lainaksi ja kuuntelemalla minua samalla soimaten miksi en ollut aiemmin kertonut. Minä sanoin, että kun olin päättänyt pärjätä omillani ja olla pyytämättä keneltäkään apua. Olenhan tunnetusti sinnikkoluonne ja tappiotilanteen myöntäminen on minulle vaikeaa. Lupasin maksaa hänelle velkani takaisin, kunhan saan elämäni järjestykseen. (Raija, n.50v)

Kuvattu tappiotilanne edustaa Raijalle elämässä olevaa epäjärjestystä. Järjestyttä edustaa puolestaan itsenäisesti toimeen tuleminen, joka on tulkittavissa kulttuurisen pärjäämisideaalin mukaiseksi tilanteeksi. Raija ei yrityksistään huolimatta saa elämäänsä asettumaan haluttuun järjestykseen, vaan hän pyytää apua entiseltä puolisoaltaan, kuin riippuvuudelle antautuen. Raija tekee valintoja riippuvuuden ja itsenäisyyden välillä paitsi erotessaan, myös entiseltä puolisoalta apua pyytäessään. Tarkasteltaessa kertomusta kokonaisuutena, voikin todelta, että hän kuvaa itseään melko aktiivisena toimijana. Tässä kohtaa hänen kertomustaan on kuitenkin voimattomuutta. Se kertoo ajautumisesta vaikeaan tilanteeseen, jossa vaihtoehdot näyttävät vähäisiltä. Tämä vaihtoehtojen vähäisyys ja ajautumisen kuvaaminen viittaavat siihen, kuinka kertoja ikään kuin ajautuu reunoille, jossa mahdollisuudet oman elämän hallintaan vähenevät.

Kertoessaan tilanteestaan riippuvuuteen viitaten, kertoo Raija marginalisaation näkökulmasta tulkittuna siten asemasta, joka sijoittuu symbolisesti reunalle ja syrjään. Reunalta poispääseminen merkitsee puolestaan riippumattomuutta ja omillaan pärjäämistä. Tilanne on tavallaan ristiriitainen: reunalla on vähäisemmät mahdollisuudet toimijuuteen ja vähemmän vaihtoehtoja. Samaan aikaan reunoilta poispääsemiseksi tulisi olla kuitenkin aktiivinen toimija. Tämä tuo esiin kiinnostavan toimijuuteen liittyvän ristiriidan: mahdollisuudet vaikuttaa omaan tilanteeseen ovat köyhyyttä kokevan näkökulmasta usein rajoittuneet ja samaan aikaan tulisi aktiivisesti vaikuttaa omaan elämään köyhyydestä poispääsemiseksi. Tätä aktiivisuutta usein myös odotetaan ja jopa vaaditaan, joka tulee esiin esimerkiksi julkisissa puheissa työttömien aktivoinnista tai yksilöllistävissä köyhyyselityksissä.

Raijan kirjoituksessa tuli esiin myös viittaus laihtumiseen. Raija, kuten moni muukin kertoja, liitti sen ironisesti köyhyyden hyviin puoliin. Ikään kuin köyhyyden ansiosta olisi mahdollista tulla lähemmäksi edes jotakin osaa ihanteellista naiseutta vaikka elämä ei muuten sujuisikaan toivotulla tavalla. Myös seuraavassa aineistoesimerkissä tulee esiin laihtuminen, joskin hieman toisenlaisesta näkökulmasta. Minna on nuori omillaan asuva opiskelija, joka kertomuksensa lopussa muuttaa yhteen poikaystävänsä kanssa. Minnan kohdalla riippuvuus liittyy vanhemmilta saatavaan taloudelliseen tukeen. Riippuvuuteen viittaava osuus tulee esiin kohdassa, jossa Minnan sukulaiset olivat päivitelleet tämän painonlaskua, jonka johdosta äiti alkaa maksaa Minnalle kuukausittaista ruokarahaa:

Äiti hermostui, kun tyttären kulissit eivät pitäneet ja hän ilmoitti antavansa tästä lähtien joka kuukausi ruokarahaa jonkin verran tililleni.

Äidin avustukset loppuivat kun palasin poikakaverin kanssa yhteen vuosi eromme jälkeen. Eipä tarvinnut hakea heiltä enää perunoita kellarista, ei myöskään mehuja tai muuta, joita olin aina lähtiessäni vähän ottanut mukaan. Toisaalta se oli helpotus: ei ollut mukava olla armeliaisuuden varassa ja samalla säilyttää itsensä. (Minna, 21v)

Esimerkissä tulee esiin riippuvuuden ja itsenäisyyden välille rakentuva jännite. Vaikka Minna koki vanhemmilta saadun tuen tärkeäksi, oli se myös uhka *itsensä säilyttämisen* näkökulmasta. Vanhempien tuki kuitenkin loppui, kun Minna palasi yhteen poikaystävänsä kanssa. Parisuhde ikään kuin pelasti vanhempiin liittyvästä riippuvuudesta, vaikka taloudellisesti niukka elämä jatkui myös poikaystävän kanssa yhteen muuttamisen jälkeen. Parisuhdeajasta Minna ei enää kertonut riippuvuutena vaan päinvastoin itsenäisyyteen ja itsellisyteen viitaten. Minna kertoo siten prosessista, jossa hänestä tuli avustusten kohteena olemisen sijaan itsenäinen toimija.

Kertomuksessa kuvattu *armeliaisuuden varassa* eläminen näyttää edustavan tilannetta, jossa kertoja on autettavan asemassa. Marginalisaation näkökulmasta tarkasteltuna ongelmalliseksi muodostuu se, että tuo asema ei pidä sisällään täysivaltaisuutta. Apua saadessaan voi nimittäin menettää jotakin olennaista itsenäisyyden sisältämistä merkityksistä - ennen kaikkea kokemuksen siitä, että on autonominen toimija ja että voi tehdä omia valintoja. Riippuvuuden kuvauksen kautta tulee siten esiin, miten köyhyyteen liittyvä täysivaltaisuuden kokemuksen menettäminen olennaisesti kapeuttaa kokemusta omasta toimijuudesta.

Vanhemmilta saatua taloudellista tukea kommentoi kertomuksessaan myös sairaseläkettä saava nelissäkymmenissä oleva Sari. Hän sairastui vakavasti parhaassa työiässään, eikä kyennyt enää palaamaan töihin. Hän kertoo joutuneensa sopeutumaan elämään sairaseläkkeellä palkkatyöstä saatujen ansioiden sijaan. Sari joutui muuttamaan pienempään asuntoon ja karsimaan elämästään kaiken ylimääräisen. Sari kertoo ajautuneensa vaikeaan tilanteeseen, koska yhteiskunnan tukijärjestelmä ei taannut riittävää tukea sairastumisen sattuessa. Hankaluuksia ovat aiheuttaneet esimerkiksi kalliit lääkkeet, jotka eivät kuuluneet Kelan korvauksen piiriin. Lääkkeet olivat välttämättömiä, minkä vuoksi isä lopulta auttoi niiden hankkimisessa, kunnes lääkkeet saatiin vaihdettua edullisempiin. Sari kertoo kokeneensa taloudellisen riippuvuuden isästään nöyryyttävänä ja alentavana:

Perussairauttani hoidetaan nyt kalliilla erityislääkkeellä. Pari vuotta lääkkeenä oli hyvin kallis lääke, mitä Kela ei korvannut ja mitä ei Lääkehintalautakunta ollut hyväksynyt korvauksen piiriin. Itse en pystynyt lääkettä maksamaan omilla varoillani, vaan apuun tuli isäni, joka yli 2 vuotta osti minulle lääkkeet eli lähinnä maksoi tuon vaadittavan joka vuoden omavastuuosumman, jonka jälkeen sain lääkkeet ilmaiseksi. (...) Tuntui hyvin alentavalta joutua 40-vuotiaana turvautumaan isän apuun, jotta lääkkeet saadaan ostetuksi. Sairauteni on sellainen, että ilman lääkitystä en pärjää montakaan päivää vaan se on ehdottomasti otettava. Nyt lääkkeet on saatu vaihdettua hiukan halvempiin ja Kelan korvaamiin lääkkeisiin ja pystyn ne itse maksamaan. (Sari, 43v)

Sari kertoo kokevansa vaikeaksi tilanteen, jossa hän joutuu aikuisena naisena olemaan taloudellisesti riippuvainen vanhemmastaan. Hän kuvaa tätä riippuvuutta myös muualla kertomuksessaan alentavaksi. Sari kertoo sinnittelystään ja pyrkimyksistään selvittää muita mahdollisia tukimuotoja. Hän on tukien suhteen kuitenkin väliinputoaja, minkä vuoksi isän taloudellinen apu oli tarpeen. Kertomuksessa nousee lopulta esiin taloudelliseen riippuvuuteen liittyvät kokemukset nöyryytymisestä ja alentumisesta, joiden kautta Sari merkityksellistää asemaansa. Sekä alentuminen että nöyrytyminen viittaavat asemaan toisena ja alempiarvoisena. Tilanteen

kuvaaminen pakkona ja joutumisena korostaa puolestaan sitä, kuinka Sari merkityksellistää toimijuuden mahdollisuuksiaan kaventuneiksi, koska hänen vaikutusmahdollisuutensa ovat vähäiset.

Kiinnostavaa on se, miten Sari merkityksellistää toimijuuden kaventumisen prosessina vertailemalla nykyistä tilannettaan elämään ennen sairastumista. Jo pelkkä sairastuminen ajoi Sarin vaikeaan tilanteeseen, jossa hänen toimintamahdollisuutensa vähenivät erityisesti hankaloituneen taloudellisen tilanteen vuoksi. Sairaseläke ja kelan lääkekorvaukset olivat Sarin kertomuksessa kuitenkin etuuksia, joihin hän katsoi olevansa oikeutettu ja jotka hän oli ansainnut, eikä niiden kohdalla kuvattu nöyrytyksen ja riippuvuuden kokemista, kuten isältä saadun tuen kohdalla. Eläkkeen ja sairausetuuksien kohdalla Sarin toimijuus merkityksellistyykin vahvaksi ja aktiiviseksi – hän kertoo vaatimisesta ja toiminnastaan etuuksien selvittämiseksi, eikä merkityksellistä asemaansa tällöin nöyryytetyksi toiseksi tai vajaavaltaiseksi. Kertomuksessa toiseuden ja toimijuuden kautta rakentuva kuva marginalisaatiosta osoittautuu siten moniulotteiseksi ja asema toisena liikkuvaksi.

Mari puolestaan on nuori opiskelija, joka muutti vanhempiansa luota omaan asuntoon. Kesän tullessa, esiin nousi kuitenkin ongelmia. Hän olisi kyllä saanut kesätöitä, mutta koska opintoihin liittyvä harjoittelu jatkui pitkälle kesään, ei töitä enää löytynytäkään. Kesän yli selvitäkseen Marilla oli vaihtoehtoina joko paluu kotiin tai toimeentulotuen hakeminen. Hän kertoo päätöksestään hakea toimeentulotukea ja kuvaa siihen liittyviä ajatuksiaan seuraavasti:

Ilman saamaani toimeentulotukea en olisi mitenkään selvinnyt kesän yli. Voin vain olla iloinen siitä että Suomessa tosiaan on tällainen mahdollisuus, sillä minut se pelasti. Se ei kuitenkaan vienyt sitä tunnetta, että elin jonkun siivellä. Sain rahaa tekemättä yhtään mitään. Ainakin minun kunnialleni se oli kova kolaus. Enhän minä asialle kuitenkaan mitään voinut. Olin yrittänyt kaikkeni, ja nyt minun oli vain otettava apu vastaan ja myönnettävä, että olin epäonnistunut.

Tai eihän sitä tavallaan voi kutsua epäonnistumiseksi. Kutsutaan sitä mieluummin epäonnisten tapahtumien vääjäämättömäksi ketjuksi, joka kärjistyi siihen tosiseikkaan, että harjoittelumme oli pakko järjestää niin myöhäiselle ajankohdalle. (Mari, 20v)

Mari kertoo selvinneensä kesästä toimeentulotuen ansiosta, mutta merkityksellistää tuen vastaanottamisen kuitenkin epäonnistumisena ja kolauksena kunnialleen. Toimeentulotuella eläminen merkitsi siivellä elämistä, eikä kotoa muuttamiseen liittyvät itsenäisyyden ihanteet siten päässeet toteutumaan. Häpeän kokemiseen viittaava kerronta osoittaa, kuinka Mari toimeentulotukea hakiessaan tunnistaa kielteisiä miellelyhtymiä herättävän sosiaalitoimiston

asiakkaan stereotypian, joka asiakkuuden myötä tarjoutuu myös hänelle. Kertoessaan omasta häpeästään, hän omaksuu tämän stereotyyppisen aseman ja kommentoi sosiaalitoimeen liitettävää passiivisen asiakkaan hahmoa. Toimeentulotukeen liittyvän kuvauksen kautta tulee näkyviin, miten tämä köyhyyden tuottama sosiaalitoimesta riippuvainen asema yhdistyy toiseuteen. Tuo asema ei ole nimittäin toivottava, se sijoittuu etäälle normaalista ja edustaa epäonnistumista.

Kertomuksessaan Mari kuitenkin myös vastustaa tuota asiakkuuden myötä tarjoutuvaa toisen asemaa. Hän kertoo, että kyse oli *vääjäämättömästä ketjusta* siis vaihtoehdottomuudesta. Hän ei merkityksellistä itseään syylliseksi tilanteeseensa, vaan kertoo olleensa ikään kuin pakotettu hakemaan toimeentulotukea ja olemaan riippuvainen selvitäkseen. Perustelemalla tuen tarpeen syyn harjoittelulla, hän teki mahdolliseksi määrittää itsensä muullakin tavoin kuin epäonnistujaksi tai passiiviseksi tuensaajaksi. Kyse on toimeentulotukiasiakkaalle tarjoutuvan toisen aseman ja siihen liittyvien kielteisten miellelyhtymien vastustamisesta. Tuota passiivisen toisen asemaa vastustaessa kerrotaan itseä ikään kuin sisään johonkin normaaliin ja tavalliseen. Näin ollen kyse on symbolisella tasolla siitä, kuinka itseä kirjoitetaan pois reunoilta ja lähemmäs keskustaa. Tällöin oma asema on mahdollista merkityksellistää toisin ja siten tämänkaltainen kerronta onkin tulkittavissa vastapuheeksi.

Marin kuvaus tuo hyvin esiin riippuvuuteen liittyviä kulttuurisia merkityksiä, koska siinä riippuvuus merkityksellistettiin vasten itsenäisyyden ihannetta, jota kertomuksessa edusti kotoa muuttaminen ja omillaan pärjääminen. Tämä itsenäisyyden ihanne näkyi myös muissa kertomuksissa, joissa köyhyydestä kerrottiin riippuvuuteen viitaten. Riippuvuuskerronnan kautta tulee esiin, miten vahva itsenäisesti pärjäämisen ideaali on – siihen otetaan kantaa ja suhdetta siihen on selitettävä. Oman aseman määrittäessä riippuvaiseksi tuleekin usein tarpeelliseksi pohtia omaa täysivaltaisuutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Seuraavassa esimerkissä on toisenlainen sosiaalitoimistoon liittyvä riippuvuuden kuvaus. 25-vuotias Sanna oli asunut ulkomailla, ja kertoo Suomeen paluun jälkeisistä vaikeuksistaan löytää asunto, töitä sekä toimeentulo. Sanna joutui lainaamaan rahaa vanhemmiltaan, ja kertoo lisäksi asunnottomuuden johtaneen *pesimiseen* perheen ja ystävien luona. Riippuvuutta tässä kertomuksessa edustaa erityisesti tilanteeseen liittyvä vaihtoehdottomuus. Sanna kertoo pakosta ja viimeisistä tavoistaan selvitä. Sanna kokee, että kyse tuntuu lopulta olevan aina rahasta. Riippuvuuskerronta korostuu sosiaalitoimen kohdalla, josta hän kertoo saaneensa huonoa kohtelua ja jonka päätöksiä hän joutuu odottamaan. Riippuvuuskerronta tiivistyy siihen, miten aika kuluu

hitaasti päätöksiä ja rahaa odotellessa. Sanna merkityksellistää asemansa riippuvaiseksi muiden vaikeasti ennakoitavista aikatauluista. Hän joutuu odottamaan ja lainaa rahaa selvittääkseen:

Päivät tuntuvat todella pitkiltä odottaessani päätöksiä erinäisiltä tahoilta. Ja kun päätökset tulevat, päivät tuntuvat vielä pidemmiltä, kun odottelee rahaa tilille: asumistuki, työttömyyspäiväraha ja toimeentulotuki... Tilanne vaikuttaa huolestuttavalta velkakierteeseen joutumiselta; joudun lainaamaan rahaa, että saan maksettua lainoja pois. Minulla on myös opintolainat odottamassa maksamista opiskelujeni ajalta, sekä visakortin luottoraja on täynnä. (Sanna, 25v)

Sanna on näin ollen tilanteessa, jossa riippuvuuden kokemus vahvistuu elämänhallinnan hankaloituessa. Tämä köyhyydestä johtuva elämänhallinnan ja -ennakoinnin vaikeutuminen näyttää johtavan kokemukseen vaikutusmahdollisuuksien kapenemisesta, joka marginalisaation näkökulmasta tulkittuna vaikuttaa kertojan kokemukseen omista toimijuuden mahdollisuuksista. Nämä vähenevät mahdollisuudet riippuvat olennaisesti muiden päätöksistä ja toiminnasta. Tämän vuoksi kertomuksessa rakentuva köyhyyden tuottama yhteiskunnallinen asema määrittyy riippuvuuden kautta kuvattuna epäitsenäiseksi. Sannan kertomus kuitenkin jatkuu siten, että hän pääsee eroon velkakierteestä ja omilleen. Lopulta hän kirjoittaa elämänohjeellisesti siitä, miten köyhyydestä voi selvitä. Tässä kertomuksessa riippuvuuden ja vaikeuksien jakso toimiikin nähdäkseen köyhyyden asiantuntijuuden pohjana ja korostaa lopun onnistumisen merkityksellisyyttä. Näin ollen koettu toimijuuden kaventuminen ja riippuvuus merkityksellistyvät kirjoituksen edetessä resurssiksi.

5.2 Itsenäisyys

Tarina itsenäisyyden ihanteista sisältää riippuvuuteen liittyvän kerronnan lisäksi sen kääntöpuolen, eli itsenäisyyteen viittaavan kerronnan. Tässä progressiivisesti suuntautuneessa itsenäisyyskerronnassa korostuvat joutumisen ja pakkojen sijaan omien valintojen ja toiminnan kuvaukset. Naiset kertovat näin ollen tekevänsä valintoja ja päätöksiä, hallitsevansa elämäänsä ja haluavansa asioita, joita toteuttavat. Kyse saattaa olla esimerkiksi eroamisesta, irtisanoutumisesta tai opiskeluiden aloittamisesta. Näin rakentuu asetelma, jossa kertojat eivät enää joudu tai ajaudu vaan päätyvät tilanteisiin omasta valinnastaan. He kertovat näin ollen itsenäisyydestä ja mahdollisuuksista hallita omaa elämää.

Jo tutuksi tulleen Raijan kertomuksessa tulee näkyviin riippuvuuden ja itsenäisyyden välinen jännite. Raija, joka turvautui aiemmassa esimerkissä entisen puolisonsa tukeen, kertoo seuraavaksi tarkemmin eropäätöksensä taustoista:

(...) olisi seurannut se, että minulle ei olisi maksettu enää euroakaan työmarkkinatukea. Kohta olisi siis koittanut se päivä, etten olisi saanut enää omaa rahaa mistään. Olisimme molemmat olleet mieheni tulojen varassa. Minusta ei siihen ollut, ajattelin että mieluummin kuolen kun jään siihen tilanteeseen roikkumaan, tavallaan mieheni armoille. Tuntui, että on vain kaksi vaihtoehtoa; joko avioero ja muuttaminen toiselle paikkakunnalle tai kuolema. Nykyään ei ole niin kuin ennen, että aviomies elättää yksin perheensä tai molemmat puoliset. Ei ainakaan tällaisilla tavallisilla tallaajilla, jotka asuvat vuokralla eivätkä omista mitään. Minä jouduin miettimään mitä se rakkaus on, onko sitä vielä jäljellä näinkin pitkän yhdessäolon jälkeen. Kantaako se niin pitkälle, että voisin olla työttömänä ilman tuloja puolisoni armoilla. (Raija, n.50v)

Parisuhteessa eläminen ilman omia tuloja ei ollut lopulta Raijalle edes vaihtoehto. Se edusti äärimmäistä riippuvuutta tilanteessa, jossa tavoitteena oli itsenäistyminen ja omillaan toimeen tuleminen. Raija viittaa naisten muuttuneeseen asemaan niin perheessä kuin yhteiskunnassakin kuvatessaan, kuinka puolison tuloilla eläminen olisi ollut ennen kenties mahdollista, mutta ei enää nykypäivänä. Taloudellinen itsenäisyys ja työssäkäynti ovatkin osa kertomuksessa rakentuvaa naisihannetta, jossa puolison tuloilla eläminen merkityksellistetään ylellisyytenä ja ennen kaikkea vanhanaikaisena. Tämän seurauksena taloudellinen riippuvuus puolisoista näyttää rajoittavan Raijan toimijuutta ja työntävän häntä toisen asemaan. Tällaisessa tilanteessa Raijan asema merkityksellistyy siten sivussa olevaksi, jossa hänen ei ole mahdollista olla täysivaltainen ja itsenäinen toimija. Itsenäisyydessä, vaikka onkin taloudellisesti niukkaa, rakentuu sen sijaan asema, jossa Raija ei ole enää toinen, eikä hänen olemassaolonsa määrity suhteessa toiseen eli hänen kohdallaan puolisoon. Itsenäisyyden tavoittelu rinnastuu elämänhallinnan tavoitteluun, joka kulminoituu mahdollisuuteen olla täysivaltainen toimija. Kertomuksen jatkuessa Raija kirjoittaakin itselleen itsenäisen naisen tarinaa, johon hän sisällyttää myös parisuhdeaikaan liittyvää kerrontaa:

Olen vielä kuitenkin ollut siinä onnellisemmassa asemassa, että olen oikeutettu saamaan liitolta ansiosidonnaista päivärahaa ja näin ollen olen samalla säilyttänyt rahallisen itsenäisyyteni. Olen toki tehnyt muitakin töitä kuin oman alan töitä että näin on asiat ja ollut sinnikko säilyttääkseni nämä edut. Olen ollut työssä jopa ulkomailla vajaan vuoden ja mies on silloin hoitanut lapset sekä kodin. (Raija, n.50v)

Tarinatyypin itsenäistymiskerrontaan liittyivät keskeisesti kuvaukset valintojen tekemisestä, kuten Raijankin kertomuksesta käy ilmi. Raija kertoo esimerkiksi osallistuneensa työvoimapoliittiseen

koulutukseen, jonka päätti kuitenkin jättää kesken, vaikka tiesi että siitä seuraa taloudellista niukkuutta työttömyysturvaetuuden jäädyttämisen vuoksi²⁸:

Minut valittiin opiskelemaan laitoshuoltajaksi ja kurssi olisi kestänyt 14 kuukautta. Kuusi viikkoa yritin sitkeästi käydä kurssia vaikka jo ensimmäisistä päivistä alkaen totesin, ettei tämä sittenkään ole minun juttuni. (...) Tein rohkean päätöksen ja lopetin kurssin kesken. Ajattelin, että saa kait työtönkin hallita omaa elämäänsä, jos olen kerran vapaaehtoisesti hakeutunut kurssille, saan sen myös lopettaa jos niin haluan. Aavistelin kyllä, että työvoimatoimisto langettaa minulle karenssin päälle eli 60 päivää ilman työttömyyskorvausta olisi tiedossa. (Raija, n.50v)

Raija ei aikonut tyytyä sellaisen ammatin opiskeluun, jota ei kuitenkaan jatkossa haluaisi tehdä. Oman elämän hallinta ja mielekkäiden valintojen tekeminen asettuivat tärkeämpään rooliin, kuin paremman taloudellisen tilanteen turvaaminen. Tällöin vastustetaan kohteena olemista ja erilaisten pakkojen muodostamien reunaehtojen määrittämää elämää. Huolimatta siitä, että oma asema saattaa sijoittua esimerkiksi työttömyyden kuvauksen kautta marginaaliin, on tilanne mahdollista merkityksellistää myös siten, että voi olla autonominen yksilö ja kohteena olemisen sijaan oman elämänsä keskeinen toimija. Oma asema voi siten olla kenties reunalla, mutta ei kuitenkaan vailla valtaa. Näin ollen keskeiseksi nousee oman tilanteen merkityksellistäminen vahvan toimijuuden kuvauksen kautta. Tällöin vastustetaan köyhyyden myötä tarjoutuvia passiivisen toisen asemia ja toisaalta otetaan valta itse määrittellä omaa elämää.

Myös 33-vuotiaan Helin kohdalla kyse on niukkuuteen johtavasta valinnasta. Monen kertojan kohdalla työpaikan saaminen näyttäytyi vapauttavana mahdollisuutena muutokseen, itsenäisyyteen ja pois köyhyydestä. Helin kertomuksessa itsenäisyyteen liittyvää valintaa edustaa kuitenkin työpaikasta irtisanoutuminen ja opiskeluiden aloittaminen. Helin kertomuksessa tuleekin esiin, kuinka mikä tahansa työ ei takaa vapautta ja itsenäisyyttä. Helin itsenäistyminen liittyy nimittäin irtisanoutumiseen sellaisesta työpaikasta, joka oli määräaikainen ja epävarma:

Ehkä ”todellinen” köyhyys alkoi, kun muutin opiskelupaikan takia takaisin kaupunkiin. Jätin määräaikaisen ja siten epävarman työpaikan pikkupaikkakunnalla. Halusin opiskelemalla ja kouluttautumalla päästä irti työttömyyden sekä määräaikaisten työpaikkojen katkeamattomalta tuntuvasta sarjasta. (...) Opiskelupaikka siis tuntui jotenkin vapauttavalta valinnalta. Saisin mahdollisuuden rakentaa elämäni uudelleen: ei tarvitsisi elää vain ”määräaikaisia komennuksia” varten, vaan itseäni. Valinta oli miltei helppo, kun ikääkin alkoi jo olla, eikä pysyvyyttä vielä ollut löytynyt. Halusin olla ennemmin ”itsenäinen” ja vähävarainen opiskelija kuin jotensakin toimeentuleva ja ”vapaasti siirreltävä työtön”. (Heli, 33v)

²⁸ Työ- ja elinkeinotoimiston internetsivuilla (www.mol.fi) selvitetään, kuinka työnhakija voi menettää oikeutensa työttömyysetuuteen määräajaksi, mikäli työttömyys johtuu omasta syyistä. Omaksi syyksi voidaan lukea työstä eroamisen tai kieltäytymisen lisäksi juurikin työvoimakoulutuksesta kieltäytyminen.

Opiskelu oli Helille keino rakentaa elämä uudelleen, kenties aikaisempaa pysyvämmälle pohjalle. Tämä ratkaisu toi tullessaan vähävaraisuutta, joka oli kuitenkin mieluisampi vaihtoehto kuin määräaikaiset eri paikkakunnilla toteutuneet työsuhteet. Tämä vähävaraisuus näyttäytyy Helin kohdalla määräaikaisena, ja on ikään kuin uhraus ja vaihe matkalla valmistumisen jälkeiseen vakaampaan elämään. Kyse on siten prosessista, jossa liikutaan riippuvuudesta kohti itsenäisyyttä. Kertomuksessa kuvataan nimittäin liikettä epävarmasta työpaikasta opiskelijan asemaan, jonka kautta on mahdollista kenties siirtyä pysyvämpään työpaikkaan. Merkitykselliseksi nousee siten suunnitelmallisuus ja mahdollisuus liikkua erilaisten asemien välillä – lopulta kyse on mahdollisuuksista tehdä omaan elämään liittyviä valintoja ja siten vaikuttaa asemaansa ja sijoittumiseensa tässä yhteiskunnassa. Kertomuksessa tavoitellaan lopulta sellaista riippumattomuutta ja itsenäisyyttä, joissa voi kokea itse hallitsevansa elämänsä kulkua. Kertomuksessa rakentuukin vahva toimijuuden kuvaus, jossa Heli itse hallitsee elämänsä tekemällä tietoisia ja tavoitteellisia valintoja.

Helin kertomuksessa itsenäistyminen rakentuu vertailun kautta, jossa vertailukohtana on oma aiempi tilanne. Menneisyyden lisäksi itsenäistymiskerronnasta on luettavissa viittaus tulevaisuuteen, joka tulee ilmi vakiintumisesta puhuttaessa. Heli peilaa omaa elämäänsä sellaiseen normaalielämäkulkuihin, jossa aikuistumiseen liittyy vakiintuminen ja pysyvyyden tavoittelu. Usein tällainen vakiintuminen pitää sisällään oletuksen parisuhteen solmimisesta ja äitiydestä (Mäkinen 2008, 46). Elämällä *omaa itseään* varten Heli kertoo kuitenkin sellaisesta vakiintumisesta, joka ei edellytä parisuhdetta ja perheen perustamista. Heli kertoo näin ollen tarinaa, jossa hän elää normaalielämäkulkua vakiintumisineen vaikka elääkin yksin. Hän kertoo tilanteestaan täytenä ja normaalina elämänä, eikä asemoi itseään toiseksi. Yksin eläminen merkityksellistyy näin ollen itsenäisyytenä.

44-vuotias Kristiina kertoo monen muun tavoin erostaan itsenäistymiseen viitaten. Kristiina kertoo päätöksestään jättää taakseen taloudellisesti turvattu elämä puolison kanssa. Hän sanoutui irti työpaikastaan ja muutti toiselle paikkakunnalle:

Sitten se tapahtui, BADAM! kuin salama kirkaalta taivaalta. Minä sain jonkin moisen herätyksen tähän elämään ja ympäröivään maailmaan. Aloin ajatella omilla aivoillani ja miettiä mihin olen menossa. Tämä sai aikaan sen, että tein päätökseni häipyä vähin äänin toiselle paikkakunnalle ja jättää mieheni. Sanoin itseni irti työpaikastani ja lähdin rakentamaan uutta elämää toiselle paikkakunnalle.(...)Tiesin, että tililläni olevat rahat riittävät kolmen kuukauden vuokraan enkä siinä hetkessä jaksanut edes ajatella pidemmälle.(Kristiina, 44v)

Kyseessä on muutoskertomus, jossa Kristiina kertoo kokeneensa heräämisen ja aloittaneensa alusta, tällä kertaa itsenäisesti. Hän teki valintoja irtisanoutumisesta ja erosta, eikä aluksi edes ajatellut taloudellista selviytymistään muutamaa kuukautta pidemmälle. Kertomuksen edetessä Kristiina kuvaa taloudellisia haasteitaan tarkemmin, mutta seisoo yhä vakaasti valintojensa takana katumatta päätöstään muuttaa toiselle paikkakunnalle. Hän näkee paljon vaivaa löytääkseen töitä, on välillä hyvin väsynyt, muttei kuitenkaan luovuta eikä merkityksellistä elämäänsä riippuvuuden kautta.

Itsenäinen elämä saa Kristiinan kertomuksessa merkityksensä ja sisältönsä omien valintojen tekemisen ja siten oman toiminnan kautta. Näin ollen siinä rakentuu vahvan toimijuuden kuvaus, jossa Kristiina irtisanoutuu elämäänsä kahlitsevista tekijöistä. Taloudellisen toimeentulon murehtimatta jättäminen kuvaa nähdäkseni myös tätä irrottautumista, koska Kristiina merkityksellistää tilannettaan ensisijaisesti vapauden ja itsenäisyyden kautta, eikä esimerkiksi köyhyyden tuottaman puutteen ja tinkimisen kautta. Köyhyydestä kerrotaankin siten näkökulmasta joka mahdollistaa myönteisten ja voimaantumiseen viittaavien merkitysten antamisen omalle elämälle ja asemalle. Köyhyyden värittävä kertomus elämästä ei ole siten suinkaan vain kurjuutta ja epätoivoa. Köyhyyden kokeminen voikin yhdistyä asioihin, jotka päinvastoin sisältävät toivoa paremmasta ja itsenäisemmästä elämästä. Marginalisaation näkökulmasta tämä huomio on tärkeä, koska sen vuoksi tulee näkyviin kuinka elämä on liikkumista asemista toisiin, reunoilta kohti keskustoja ja päinvastoin. Kyse on paitsi reaalisista elämäntilanteista ja niissä tapahtuvista muutoksista mutta olennaisesti myös siitä, millaisia merkityksiä näille koetuille asioille annetaan. Kristiinan kertomuksessa tätä vapauden kautta merkityksellistettyä elämäntilannetta varjostaa kuitenkin yksinäisyys, joka on köyhyyden langettamaa varjoa vaikeampi asia. Yksinäisyys onkin hänen kertomuksessaan se asia, joka työntää häntä reunoille ja tuo esiin kokemuksen toiseudesta sekä ulkopuolelle jäämisen pelosta.

Neljääkymmentä lähestyvä Merja kertoo myös omasta erostaan. Hän eroaa puolisosta, jota kertoo joutuneensa elättämään, ja jonka vuoksi ei saanut sosiaalitoimistosta avustusta. Erottuaan Merja jatkoi työtään siivoojana kyeten nyt elättämään itsensä aiempaa paremmin. Eron lisäksi työ - vaikkei olekaan kovin hyvin palkattu - auttaa itsenäisyyden kokemuksen saavuttamisessa. Niiden avulla Merja saattoi päästä irti sosiaalitoimistossa asiointista:

Olin hyperallerginen toisten keittiöille ja toisten kodeille. Siispä keskityn nykyään yrityssiivouksiin, joka on rankkaa työtä, mutta takaapahan nippa nappa toimeentuloni. Enää en

joudu laputtamaan palkkakuitit kainalossa sosiaalitoimistoon, mutta tulojeni kohentamiseksi joutuisin tekemään niin rankkoja viikkoja, etten soisi moista edes pahimmalle vihamiehelle. (Merja, 39v)

Merja kertoo, kuinka hän saattoi saavuttaa itsenäisyyden niin puolisostaan kuin sosiaalitoimesta. Elämä on kuitenkin niukkaa ja taloudellisen tilanteen kohentamiseksi hän joutuisi tekemään hyvin raskaita työviikkoja. Merjan kertomuksessa rakentuu näin ollen kyllä selkeä itsenäisyyden kuvaus, mutta se on ikään kuin eräänlaisten reunaehtojen rajoittama: hänen tekemänsä siivoustyö ei ole kovin hyvin palkattua, eikä sen avulla voi saavuttaa kovinkaan vaurasta taloudellista tilannetta. Näin Merja kertoo tulkintani mukaan asemasta, joka on osittain reunalla ja toimijuuden näkökulmasta rajoittunut – tilanteen muuttaminen edellyttäisi kohtuuttomia uhrauksia, kenties sellaisia, joita paremmin palkatuissa töissä olevat eivät joutuisi tekemään. Tästäkin huolimatta Merja kokee, että tilanne on aiempaan verrattuna parempi ja hän merkityksellistää elämänsä niukkuudesta ja vallitsevista reunaehdoista huolimatta itsenäiseksi.

Seuraavassa otteessa kolmekymmentävuotias Tiina kertoo itsenäisyyden merkityksestä suhteessa vanhempiinsa ja ajanviettoon heidän luonaan. Hän voisi olla vanhempien luona kenties useamminkin, mutta katsoo, ettei se enää oikein sovi aikuisen ihmisen toimintaan:

Tänään on perjantai ja päätän mennä käymään vanhempieni luona. Siellä on ruokaa ja seuraakin.

Viikonloppu sujui mukavasti, mutta sitten oli edessä taas synkkä ja yksinäinen maanantai. Toki voisinkin käydä vanhempieni luona useamminkin koska he asuvat lähellä, mutta koska olen aikuinen, haluan myös itsenäisyyttä ja omaa rauhaa. (Tiina, 30v)

Tiina ottaa kertomuksessaan kantaa kulttuuriseen mallitarinaan, jossa vanhemmista tulee itsenäistyä ja selvitä omillaan. Kertomuksessa esiin tuleva suhtautuminen on kuitenkin kaksijakoinen, koska vanhemmilta saisi tukea ja heidän luonaan olisi mukavaa. Kertomuksessa tulee esiin, että aikuisuus ja itsenäisyys liittyvät olennaisesti toisiinsa. Kiinnostavaa tässä sinänsä triviaalissa huomiossa on se, miten köyhyyden tuottama riippuvuus voikin asettaa köyhän symbolisesti lapsen asemaan. Tämän vuoksi tuo asema on niin nöyryyttävä: tuo asema ei pidä sisällään täysivaltaisuutta. Tällaisessa asetelmassa köyhän asema määrittyy toiseksi suhteessa itsenäisiin pärjääjiin, aivan kuten lapsi on aikuiseen nähden erillinen, toinen ja vallan suhteen alempiarvoisessa asemassa. Itsenäistymisestä kertominen voi siten olla etäisyyden ottamista tällaiseen toisen asemaan ja tulkittavissa vastapuheeksi sille, että köyhyys ajaisi väistämättä sitä kokevan syrjään ja asemaan, joka merkityksellistyy rajoittuneen toimijuuden kautta.

Tiinan kirjoituksessa esiintynyt ajatus oman rauhan merkityksellisyydestä tuli esiin myös Minnan kertomuksen kohdalla, jossa se liittyi asumiseen, kuten käy ilmi seuraavasta sitaattista:

Muutin pääsiäisenä avopuolisoni luota yksin asumaan. Olin kahdenkymmenenyhden. Vuokra-asunto oli vapailta markkinoilta. Opiskelijasoluun en olisi mennyt asumaan mistään hinnasta. Jos elämässä oli tärkeintä yksityisyys ja oma rauha, ylipäättään oma elämä, niin kyllähän sen eteen kärsittiin sitten kaikesta muusta. (Minna, 21v)

Minna halusi eron jälkeen muuttaa nimenomaan yksioon, eikä esimerkiksi soluasuntoon. Oma vuokra-asunto edusti Minnalle itsenäisyyttä. Tämä oli kuitenkin soluasumista kalliimpi vaihtoehto, minkä vuoksi itsenäisen elämän vuoksi oli tingittävä jostain muusta. Seurauksena oli asioista luopumista sekä luopumiseen sopeutumista. Nämä uhraukset olivat valintoja, joita Minna oli valmis tekemään yksityisyyden ja oman itsenäisen elämän eteen. Valinnat yksinasumisesta ovat kulttuurisesti ymmärrettävissä aikuistumiseen liittyviksi vaiheiksi. Minna kertookin itsenäistyvän aikuisen tarinaa, jossa jotain saavuttaakseen on tehtävä myös uhrauksia. Tämä viesti, että itsenäisyyden eteen kannattaa taistella, välittyi myös monista muista kertomuksista. Tällöin köyhyys saatettiin merkityksellistää hintana, joka itsenäisyydestä tuli maksaa. Köyhyys voi siis sinällään työntää kertojia erilaisiin marginaaleihin, mutta oman aseman merkityksellistäminen itsenäiseksi merkitsee näiden asemien määrittymistä ikään kuin vähemmän toiseksi. Tarinassa itsenäisyyden ihanteista tuleekin esiin, kuinka olennaiseksi muodostuu mahdollisuus kokea elämäntähtäilyä. Mahdollisuudet valintojen tekemiseen ja sitä kautta elämäntähtäilyä kokeamiseen nousevat hyvin keskeiseen rooliin köyhyyttä kokevien kertomuksissa.

5.3 Tarinatyyppien johtopäätökset

Tarina itsenäisyyden ihanteista tuo näkyviin kuinka köyhyys tuottaa riippuvuuden ja itsenäisyyden välille sijoittuvaa tasapainoilua, jossa riippuvuus näyttäytyy ei-toivottavana ja siitä vapautumisesta kerrotaan nousujohteista tarinaa. Kertomuksista on luettavissa vahva itsenäisen pärjäämisen ihanne, joka muodostuu merkitykselliseksi köyhyyden varjostamassa elämässä. Tähän ihanteeseen liittyy kokemus toimijuudesta ja oman elämän hallinnasta. Itsenäisyyden tavoittelun taustalla leijuu kuitenkin uhka epäonnistumisesta, jota tässä tarinatyyppissä edustavat kuvaukset riippuvuudesta ja sitä kautta sivuun jäämisestä.

Riippuvuuden regressiivisissä kuvauksissa köyhyyttä kokevalle rakentuu asema, jossa toimijuus on rajoittunutta. Toimijuutta rajoittavaan pakkoon viittasivat kuvaukset joutumisesta sekä vaihtoehtojen vähäisyydestä tai jopa vaihtoehdottomuudesta. Kertojat nimittäin kuvasivat tilanteita ja prosesseja, joissa elämän reunaehdot pakottivat toimimaan tavalla, joka tuotti kokemuksen riippuvuudesta. Riippuvuutta edusti esimerkiksi rahan lainaaminen ja toimeentulotuen hakeminen. Tilanteisiin vaikuttavia reunaehtoja olivat muun muassa sairastuminen, ero, pätkätyö ja työttömyys, yhteiskunnan tuki sekä sukupuoli. Koetun vaihtoehdottomuuden voi kuitenkin tulkita myös myönteisestä näkökulmasta: Mikäli elämäntilanne näyttäytyy väistämättömältä lopputulokselta, eivät kertojat tällöin välttämättä kohdista itseensä yksilöllistä köyhyyselityksiä. Kertoja voi siis vaihtoehdottomuuden kuvauksen avulla ikään kuin oikeuttaa riippuvuutensa, ulkoistaa sen omasta vaikutuspiiristään olevaksi asiaksi, ja näin kenties ulkoistaa myös sen negatiiviset vaikutukset köyhyyden *minään menemiselle*. Tällöin kerrottiin tarinaa siitä, kuinka köyhyys voisi kohdata kenet tahansa. Vaihtoehdottomuuden kautta he siten paikoin kertoivat olevansa kuin kuka tahansa meistä, siis osa ”meisyyttä”. Kyse on keinosta kertoa eheää elämäntarinaa ja luovasti tehdä tilaa itsemäärittelylle myös tilanteissa, joissa sen ei ajattelisi olevan aina mahdollista.

Itsenäistymiseen liittyvä kerronta piti puolestaan sisällään pääasiassa kuvauksia vahvoista toimijuuksista: kertojat olivat itse valinneet tiensä ja tehneet valintoja. Nämä kuvaukset olivat paikannettavissa sanavalinnoista, joissa kuvattiin toimintaa, tekemistä, rohkeutta, haluamista ja joutumisen vastustamista. Elämäntilanteen koettiin siis olevan omissa käsissä eikä esimerkiksi työvoimatoimiston, puolison tai työnantajan. Kertomuksista nousi esiin, että joskus voi olla parempi valita taloudellisesti niukempi elämä, jos sen avulla voi olla vähemmän riippuvainen esimerkiksi vanhemmista, puolisoista tai pätkätöistä. Köyhyydessä eläminen oli tällöin itsenäistymiseen liittyvä tietoinen valinta tai sen väistämätön seuraus. Tällaisen valinnan seurauksia oli kenties helpompi käsitellä ja sietää kertomalla ne osaksi itsenäistymistä ja itsenäisyyttä. Köyhyys osana elämää saa tällöin sisältöä, joka sisältää toimijuutta ja mahdollisuuksia sen sijaan, että se määrittäisi kertojia kulttuurisesti toiseksi.

Itsenäisyyskerronnan kohdalla kerrotaan siten mahdollisuuksista olla vapaa ja valintoja tekevä toimija, vaikka elämä toisesta näkökulmasta tarkasteltuna voisikin merkityksellistyä puutteen ja riippuvuuden ympärille. Oman aseman merkityksellistäminen köyhyyden näkökulmasta on siten sidoksissa niihin suhteisiin, joissa tuota tarkastelua tehdään. Mikäli sitä tehdään suhteessa yhteiskunnalliseen tilanteeseen yleensä tai esimerkiksi paremmin toimeentuleviin, saattaa oma asema määrittyä toiseksi ja toimijuuden tila kaventuneeksi. Kun tilannetta tarkastellaan sen sijaan

suhteessa omaan aiempaan tilanteeseen, voi nykytilanne näyttää paremmalta, oma asema vähemmän marginaaliselta ja toimijuuden suhteen avoimemmalta. Itsenäisyyskerronnan kohdalla monipuolistuukin oletus köyhän marginalisoituneesta asemasta. Siinä tulee esiin, että köyhyys ei välttämättä sysää kertojia autettaviksi toisiksi, vaan miten he kaikesta huolimatta pyrkivät säilyttämään oman elämänsä hallinnan, siinä usein myös onnistuen.

Marginalisaation näkökulmasta tulkittuna tarinatyyppi kertoo kiinnostavia asioita koetusta köyhyydestä. Itsenäisyyskerronnan myötä tulee näkyviin, kuinka kertojat liikkuvat erilaisten asemien välillä ja siten itse tekemiensä valintojen kautta vaikuttivat siihen, millaiseen kohtaan yhteiskunnassa sijoittuvat. Vaikka asema yhteiskunnassa olisi edelleen marginaalissa, ei sitä silti välttämättä merkityksellistetty vailla valtaa olevaksi toiseksi. Reunoillakin voi siten kokea hallitsevansa elämäänsä ja olevansa itsenäinen toimija. Itsenäisyyskerronnan kohdalla tulikin esiin, miten kertojat paikoin vastustavat köyhyyden myötä tarjoutuvia toisen asemia, jotka pitävät sisällään passiivisuuden ja vajaavaltaisuuden merkityksiä. Toisaalta kerrottiin kuitenkin myös siitä, että köyhyys ajaa kertojia asemiin, joissa ei ole mahdollista vaikuttaa elämänsä reunaehtoihin. Tällöin voi joutua olemaan riippuvainen muiden armeliaisuudesta tai olemaan epä tietoinen siitä, mitä tuleman pitää ja voiko siihen lopulta itse edes vaikuttaa. Riippuvuuden yhteydessä kerrottiin myös nöyryytyksen ja häpeän kokemisesta, ja siten siitä, kuinka saattoi köyhyyden kokemisen myötä kokea asemansa alempiarvoiseksi toiseksi.

Kokonaistasolla tarkasteltuna keskeiseksi nousi siten kysymys täysivaltaisuudesta, johon liittyi mahdollisuus tehdä valintoja, kyky nähdä vaihtoehtoja ja siten mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään. Toisaalta kyse oli keskeisesti myös erilaisten ihanteiden ja toivottavien tilanteiden tavoittelusta, sekä näiden tavoitteiden saavuttamisen vaikeudesta. Elämästä kerrottiin siten erilaisiin mallitarinoiniin viitaten, ja poikkeaminen normaalielämäkulusta saattoi tuottaa paitsi kokemuksen toiseudesta, myös kokemuksen itsenäisyydestä. Tarina itsenäisyyden ihanteista kertoo lopulta kaksi tärkeää asiaa. Ensinnäkin sen avulla voi tehdä näkyväksi sen, miten yksinasuvien naisten köyhyyskirjoituksissa rakentui vahvana ihanne itsenäisyydestä, riippumattomuudesta ja omillaan pärjäämisestä. Tätä ihannetta kirjoitettiin luovasti osaksi omaa elämäntarinaa, vaikka puitteet eivät olisikaan aina olleet ihanteen toteutumiseksi otolliset. Toiseksi tarina itsenäisyyden ihanteista kertoo, että köyhyys kuitenkin tuottaa kokemuksia riippuvuudesta, jotka tuottavat sitä kokeville herkästi kulttuurisesti toisen asemia. Riippuvuus voi olla alistetuksi tulemistä tai elämistä kuin kasaan painettuna, nurkkaan ajettuna.

6 TARINA LUOPUMISESTA JA SAAMISESTA

Toisessa köyhyyskirjoituksista paikantamassani tarinatyyppissä kyse on luopumisen ja saamisen välille rakentuvasta jännitteestä. Tarina luopumisesta ja saamisesta tuo esiin, kuinka köyhyyden myötä on luovuttava paljosta, mutta miten köyhyyttä merkityksellistetään vastaavasti myös saamisena. Luopumiseen liittyvä kerronta on suunnaltaan regressiivistä: luopuminen ei ole toivottavaa ja elämä kulkee ikään kuin huonompaan suuntaan. Köyhyyden katsotaan vievän tällaisessa kerronnassa elämästä asioita, jotka muuten siihen mahdollisesti kuuluisivat tai joiden haluaisi siihen kuuluvan. Luopuminen saa merkityksensä paitsi suhteessa omaan elämään ennen niukkuutta, myös suhteessa ympärillä olevien elintason ja elämään. Tarinatyyppin progressiivisen kerronnan kautta elämä saa puolestaan myönteisempiä merkityksiä. Tällöin köyhyys merkityksellistyy saamisena. Saamisessa kyse on ensinnäkin köyhyyden ansiosta saavutetuista asioista. Toiseksi kyse on siitä, kuinka köyhyydestä huolimatta elämässä kerrotaan olevan myönteisiä ja hyviä asioita. Tällöin kerrotaan, miten kaikesta ei ole jouduttu luopumaan.

6.1 Luopuminen

Luopumista voi aineistoni perusteella kuvata pakon sanelemana selviytymisenä taloudellisesti niukassa elämässä. Luopumiskerrontaan liittyy näin ollen vaihtoehdottomuuden ja vähäisten vaihtoehtojen kuvaukset, jotka tiivistyivät kokemukseen siitä, että itselle tärkeistä asioista joutuu köyhyyden myötä pakon edessä luopumaan. Näitä kokemuksia kertojat kuvaavat usein joutumisena, sekä sanamuodoin *eivät saa, ei ole*, tai miten he *eivät käy* esimerkiksi erilaisissa paikoissa. Luopumista, vaikka se kuvaakin verbinä toimintaa ja siten luopujan asemaa toimijana, joudutaan kuitenkin usein tekemään tilanteessa, jossa vaihtoehdot ovat kovin vähäiset. Kertojat kuvasivat tätä toimijuutta esimerkiksi verbien karsiminen, tinkiminen ja jättäminen avulla. Tällöin joudutaan punnitsemaan, mikä elämässä lopulta on tarpeellista tai välttämätöntä. Erityistä painoarvoa luopuminen saa, kun siitä kerrotaan hyödyntäen vertailuja omaan aikaisempaan tilanteeseen tai toisaalta paremmin toimeentuleviin ja työssäkäyviin, jolloin se saa merkityksensä suhteestaan muihin. Mitä enemmän jouduttiin luopumaan, sitä vähemmän ollaan kuin muut tai sitä vähäisemmät mahdollisuudet kertojalla on elää kuten muilla ja kuten haluaisi. Luopuminen saattoi näin ollen johdattaa kohti erillisyyden ja sivullisuuden kokemusta.

65-vuotias eläkkeellä oleva Helena kuvaa kirjoituksessaan kokemansa köyhyyden erilaisia vaiheita. Hän on ollut aiemmin naimisissa ja hänellä on lisäksi omillaan asuvia lapsia. Kirjoituksessaan hän

kertoo asuvansa nykyään pienen kylän laitamilla yksin koiransa kanssa talossa, jossa asui ennen kaksi perhettä. Helena kuvaa, kuinka hän itse, koira sekä talo ovat kaikki jo vanhoja ja raihnaisia. Helena kertoo, että köyhyys on hänen kohdallaan nykyään enää vain luopumista:

Köyhyyttä on monenlaista. Oli lapsuuden köyhyys sota-aikana, mutta ei sitä silloin köyhyydeksi ymmärtänyt. Oli opiskelijan köyhyys, mutta se kuuluu elämään. Se on aikaa, jota jälkeinpäin muistellaan hymyssä suin. Oli alkoholistin vaimon köyhyys, jossa rahattomuus ei ollut pahinta. Oli lasten yksinhuoltajan elämä. Ja nyt on tämä viimeinen köyhyys, joka on pelkkää luopumista.

Autoa ei ole ollut enää vuosiin. Ei ole enää bussiliikennettäkään. Elämä täytyy suunnitella parin viikon jaksoissa. Keskustaan on viitisen kilometriä. Siellä on kauppa ja apteekki, pankki ja posti. Ennen kuljin kesällä pyörällä, nyt harvoin jaksan. Joskus pääsen naapureiden kyydissä keskustaan, joskus jopa lähikaupungin isoon markettiin. Naapureita sentään on, vaikkakaan ei näköetäisyydellä. (Helena, 65v)

Helena kuvaa luopumista elämän hiljentymisenä ja hidastumisena. Kotia lähellä olevat palvelut ovat vähentyneet eikä oma jaksaminenkaan ole enää entisensä. Luopumiseen liittyy kertomuksessa myös ikääntyminen elämänvaiheena, joka korostaa hidastumisen vaikutelmaa. Helena on ikään kuin jo asettunut hieman syrjään ja katselee elämää sivusta. Hän luopuu asioista ja sopeutuu siihen, että elämä täytyy suunnitella parin viikon jaksoissa. Luopuminen näyttää väistämättömältä ja tilanne vaihtoehdottomalta. Lisäksi asiat ikään kuin vain tapahtuvat. Näin ollen mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään näyttävät vähenevän eli Helenan toimijuus on pakotettu yhä ahtaampiin raameihin. Tällaisen toimijuuden kuvauksen kautta kertomuksessa rakentuu vaikutelma siitä, että köyhyyden ja vanhuuden myötä vaihtoehtoja rajautuu pois, ja elämä on pakotettu kulkemaan toisenlaista tahtia ja raidetta kuin muilla. Oma asema merkityksellistyy lopulta siis sivulliseksi.

Aune on 85-vuotias eläkeläinen, joka kertoo joutuvansa luopumaan monista asioista selviytyäkseen ja saadakseen rahat riittämään. Kertomuksessa tulee hyvin esiin luopumiseen liittyvä pakko ja siihen sopeutuminen:

Olen oppinut vähällä tulemaan toimeen pakon edestä. Alkuvuodesta oli valmisruoka kotiin tuotuna 2 x viikossa, se oli liian kallista joten lopetin sen. Halvemmaksi tulee 1 rasia kalakeitto tai muu keitto 1,5€ josta riittää kahdeksi kertaa kun lisää vettä tai maitoa. Perunat ovat halpoja, puuroja ja mustikkakeittoa. Alennuskorista ostan leivän 50 % halvemmalla, samoin muita eineksiä – 50 %. Säästöä siitä tulee toistuviin jokapäiväisiin tarpeisiin, pakonomaisiin. Kampaajalla vain hiusten leikkaus, jalkojen hoito vain sitten kun ei pääse kävelemään enää. Kirpputorit ovat ihan taivaan lahja josta saa vaatteita köyhällekin. Juhlavaatteita on kaapissa 30–50 vuoden vanhoja, joita olen säästänyt, jopa omatekoisia. Ovat tulleet muotiin taas uudestaan. Kokoni ei ole muuttunut. Kaikki kulttuuriin liittyvä on jätettävä. Menisin lapsenlasten kanssa yhdessä mutta ei ole varaa mihinkään pääsylippuun. (Aune, 85v)

Aune kertoo, että luopumisessa on kyse selviytymisestä pakon edessä, jota kertomuksessa painotetaan sanavalinnoin *pakonomaisiin, pakon edessä ja on jätettävä*. Asioista luopuminen johtuu välttämättömyydestä toimia juurikin niin, minkä vuoksi pakonomaisuuden kuvaus liittyy luopumisesta kertomisen vaihtoehdottomuuteen. Köyhyyden myötä Aunen toimijuus onkin kuin pakotettu hyvin ahtaaseen tilaan, ja tämän rajoittuneisuuden vuoksi asema köyhänä merkityksellistyy vähemmän vapaana, vähemmän itsenäisenä ja siten erilaisena ja eriarvoisena kuin sellaisen, joka ei joudu kokemaan köyhyyttä. Jos rahat eivät yksinkertaisesti riitä, on tehtävä valintoja sen suhteen mitä jättää pois ja tekemättä tai mitä tekee vähemmän kuin ennen. Vaikka vaihtoehdot ovat vähäiset ja valintoja joudutaan siten tekemään tiukkojen reunaehtojen rajaamassa tilanteessa, voi niiden tekeminen kuitenkin tuoda kokemuksen elämänhallinnasta. Tämä voi olla köyhyyttä kokevan kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Aune asemoi kertomuksessaan itsensä köyhäksi, jonka avulla hän rakentaa itselleen asiantuntija-aseman, josta käsin köyhyydestä voi uskottavasti kertoa. Lisäksi hän tuottaa tälle asemalle sisältöä, joka pitkälti mukailee kulttuurista mallitarinaa köyhyydestä – se sisältää puutetta ja vaihtoehdottomuutta. Samalla Aune kertoo kuitenkin samanlaisuudesta: köyhillä on täysin samoja tarpeita ja toiveita kuin muillakin, vaikka köyhyyden vuoksi niistä voikin täyttää vain ne pakonomaisimmat. Näin ollen hän normalistaa köyhän kategorian ja siten asemoi itsensä lähemmäs keskustaa ja osaksi ”meisyyttä”. Hän ei merkityksellistä itseään erilaiseksi tai normaalista poikkeavaksi vaikka olosuhteet ja elämän reunaehdot sitä ovatkin.

Seuraavassa lainauksessa 60-vuotias Sirkka kuvaa, miten joskus jopa tuesta ja ruoka-avusta on luovuttava, koska rahat eivät riitä matkustamiseen:

Ihmettelin toisia samassa tilanteessa olevia, jotka istuivat päivästä päivään lähikuppilassa ja alkoholisoituivat. Mistä heillä riitti rahaa? Itse karsin senlaatuiset hovit ensimmäisenä pois. Pelastusarmeijan leipäjonoonkaan en mennyt koskaan, sillä matkakulut olivat liian suuret. Kerran onnistuin olemaan paikalla, kun EU:n ruoka-apua jaettiin ja sain sieltä makaronia ja jauhoja. (Sirkka, 60v)

Luopuminen on olennainen osa Sirkan kuvaamaa köyhyyttä. Se mistä luovutaan tai kenties vielä keskeisemmin se mistä ei luovuta (esim. alkoholista), määrittelee kuitenkin kertomuksessa köyhälle rakentuvia asemia. Kertomuksessa otetaankin kantaa köyhyyteen ja köyhiin liitettävään stereotypiaan, jossa köyhiin yhdistetään mielikuvia alkoholisoitumisesta ja ”huonoa elämää” elävistä ihmisistä. Sirkka peilaa omaa toimintaansa tätä vasten ja vastustaa tällaista määrittelyä oman köyhyytensä kohdalla. Kertomuksessa tuotetaan siten vastapuhetta köyhyyteen liitettävää

stereotypiaa kohtaan, mutta ei kuitenkaan kyseenalaisteta tuon stereotypian olemassaoloa. Kertomuksessa nimittäin erottaudutaan kunniantoman köyhän asemasta ikään kuin toiseuttamalla alkoholisoituneita köyhiä. Tämä erottautuminen alkoholisoituvasta köyhästä toimii omaa asemaa normaalistavana keinona. Eräs tapa, jolla köyhyyden stigmasta erottaudutaan, onkin niiden toiseuttaminen, jotka ovat ikään kuin vielä vähemmän ansaitsevia kuin itse (Lister 2004, 153). Vastustamalla köyhyyteen liitettävää kielteistä kuvastoa, hän kirjoittaa itselleen asemaa kunniallisena yksilönä, joka tekee kaikkensa selvittääkseen ja joka käyttää vähäisiä rahoja vain kaikkein välttämättömimpään. Rahanpuutteen vuoksi hän joutuu jopa luopumaan ilmaisesta ruoasta. Näin ollen luopumiskerronta sekä siihen liittyvä pakon ja joutumisen kuvaus voi mahdollistaa oman aseman merkityksellistämisen kunniantomuuden sijaan ennemminkin uhrin aseman kaltaiseksi. Vaikka asema olisi köyhyyden myötä edelleen sivussa ja etäällä normaalista, on se kuitenkin enemmän normaalin kaltainen kuin joidenkin vielä huonommassa asemassa olevien toisten.

32-vuotias Sonja on sairastellut elämässään paljon ja kertoo sen vuoksi olleensa pitkään poissa työmarkkinoilta tai tehneensä satunnaisia keikka- ja pätkätöitä. Seuraavassa kohdassa Sonjan kertomusta tulee esiin kuvaus siitä, kuinka hän joutuu niukkuuden vuoksi luopumaan monipuolisesta ruokavaliosta. Tämän seurauksena jo ennestään huono terveys kärsii:

Joku kuukausi menee niin, että 3 viikkoon ei ole asiaa edes ruokakauppaan, kun on kuitannut ensin laskut pois. Ja sitten kun tulee se pieni avustus toimeentulotuen nimellä, en lähikaupasta osaa ostaa kuin halvinta ja epäterveellisintä ruokaa ja siitäkin tuntee morkkista, ja miettii, että olisin voinut jättää ostamatta sen toisen mehupurkin. On mennyt kokonaan käsitys monipuolisesta ruokavaliosta, kun aina saa tinkiä kaikesta, jopa ruuasta.

Euron myötä tila on mennyt huonommaksi. Kaikki hinnat ovat nousseet ylöspäin. Ja kyllä terveydessään huomaa sen, kun aliravitsemus, turvotus ja pitkäaikaiset tulehdukset ovat saaneet vallan kroppani sisuksissa jo kauan sitten. Puuttuvat kaikki tärkeät vitamiinit, proteiinit ym. Ei niitä parista jogurttipurkista ja lauantai makkaran siivuista saa. (Sonja, 32v)

Sonja kertoo joutuvansa tinkimään kaikesta, jopa omasta terveydestään, eikä tilanteeseen näy tulevan helpotusta. Ikään kuin Sonjalla ei olisi enää muuta mahdollisuutta kuin sopeutua tilanteeseensa luopumisena yhä uusista ja uusista asioista. Köyhyydestä kerrotaan näin ollen prosessina, jossa erilaisista asioista luopuminen ajaa yhä vaikeampaan elämäntilanteeseen, yhä enemmän marginaaliin. Tällaisessa luopumiskerronnassa tulee esiin, kuinka köyhyys liittyy vaihtoehdottomuuteen ja pakkoon, eli kuinka mahdollisuudet valintojen tekemiseen vähenevät. Sonja kertoo, miten köyhyyden myötä oma toimijuus hankaloituu, eikä hän koe enää voivansa vaikuttaa asioihin haluamallaan tavalla. Elämä merkityksellistyy puutteen kautta, jossa

toimijuudesta kerrotaan pakon edessä tapahtuvana tinkimisenä tai vähäisistä vaihtoehtoista tehtävinä valintoina.

Raija-Liisa on keski-ikäinen nainen, joka kertoo oman köyhyytensä juontuvan niin sairastumista seuranneesta työttömyydestä kuin taustoistaan työväenluokkaisessa lapsuudenperheessä. Hän merkityksellistää koko elämänsä köyhyyteen liittyväksi, vaikka se onkin muuttanut muotoaan eri elämänvaiheissa. Hän kertoo luopuvansa kaikesta muusta paitsi välttämättömmistä asioista. Vaikeimmalta tuntuu, kun ei tiedä koska niukkuus päättyy vai päättyykö koskaan:

Eläminen peruspäivärahalla ei ole ihmisarvoista elämää, kuka sitä kadehtii kokeilkoot. Yksi kuukausi ei anna oikeata kuvaa, vähintään puoli vuotta ja ilman tietoa että se päättyy, siinä saisi ehkä aavistuksen millaista se on. Kun sitä jatkuu vuosia vasta ymmärtää mistä on kyse. Mikään elämys-kokeilu ei siis todellakaan anna oikeaa kuvaa. Ravintoloissa en käy, en elokuvissa. Rahat riittävät hädin tuskin ruokaan ja puhtauteen. (Raija-Liisa, keski-ikäinen²⁹)

Raija-Liisa kuvaa työttömyyskorvauksella elämistä luopumisena ihmisarvoisesta elämästä, koska rahat riittävät hädin tuskin välttämättömyyksiin saati sitten ravintoloihin tai elokuviin. Hän näin tuottaa kuvausta toiseudesta, jossa luopuminen on luopumista sellaisista asioista, joita paremmin toimeentulevat voivat tehdä. Ero köyhien ja muiden välillä rakentuu näin ollen vahvana ja oma asema määrittyy kovin erilliseksi. Koska Raija-Liisa ei tiedä milloin hänen kokemansa niukkuus päättyy, hän ikään kuin vähitellen luopuu jopa toivosta. Kertomuksessa tuleekin kiinnostavasti esiin luopumisen kuvaaminen prosessina. Vuosi toisensa perään, vailla tietoa niukkuuden päättymisestä tai tulevasta, kertoo tarinaa siitä, miten köyhyyden mukanaan tuoma luopumisen kierre tuo mukanaan kokemuksen toivottomuudesta.

Velkaantumisen aiheuttaman vaikean taloudellisen tilanteen vuoksi 36-vuotias Tuulia kertoo tehneensä useampaa työtä, minkä vuoksi yöunet saattoivat jäädä hyvin lyhyiksi:

Lehden jakoni päättyi puoli kuudelta, laatikot jakelukeskukseen ja nopeasti kotiin, suoraan peiton alle ja kello soittamaan puoli yhdeksältä, ehtisin nukkumaan muutaman tunnin jos uni tulisi heti. Useasti kävi niin, että nukahdin vasta tuntia ennen kellon soittoa joten olin entistä väsyneempi noustessani ylös. Uudelleen kahvinkeittoon, aamupesulle ja kevyt meikki jos vain jaksoin laittaa itseäni, mitä en kovin usein jaksanut tehdä. Tukka oli pitkä ja roikkui päätä myöden, vähän yritin vääntää siitä vanhalla harjakihartimella joka ylikuumeni muutaman minuutin käytön jälkeen ja lähti taas käyntiin kun antoi sen vähän jäähtyä. Hiuslakkaan ei ollut varaa, saatikka sitten parturiin, pusero oli kulahtanut ja farkut roikkuvat päällä. Farkut sopivat vielä vuosi takasin, mutta vuoden kuluessa, kului myös seitsemän kiloa painosta. Ei auttanut valittaa, itse olit osasi valinnut, niin sanoi entinen anoppinikin. (Tuulia, 36v)

²⁹ Tämän kertojan kohdalla tarkempi ikä ei ollut pääteltävissä itse kirjoituksesta eikä taustatiedoista.

Selviytyäkseen taloudellisesti, hän ikään kuin uhraa itsensä työlle, ja joutuu tämän vuoksi luopumaan monista asioista. Tuulialle köyhyys merkitsee luopumista hiustenhoidosta, istuvista vaatteista ja yöunista. Lopulta kyse oli siis itsensä hoitamisesta luopumista. Hänellä ei ollut enää mahdollisuuksia pitää itsestään huolta kuten hän teki ennen köyhyyttä, kuten tietää että tulisi tehdä tai kuten kenties haluaisi tehdä. Kertomuksessa tuleekin esiin, miten luopuminen omaan hyvinvointiin ja ulkonäköön panostamisesta saa aikaan ikään kuin ulkoisia köyhyyden merkkejä (roikkuva tukka, vaatteet jotka eivät istu), jotka voivat ennen itsestään huolta pitäneen naisen kohdalla merkityksellistyä myös toiseuden merkeiksi. Tämä Tuulian kertomuksesta tekemäni tulkinta kutsuu kommentoimaan hyvinvointikulutusta yleisemmällä tasolla. Televisio-ohjelmien, lehtien sekä mainosten terveyttä, nuoruutta ja kauneutta ihannoiva kuvasto ja puhe tuottavat kenties yhä enenevässä määrin tilaa tämänkaltaisen toiseuden kokemiselle. Näin sen vuoksi, että tätä markkinoitavaa hyvinvointia on usein mahdollista ja jopa tarkoitus toteuttaa kulutuksen kautta (mm. kalliit rasvat, hieronnat, terapiat). Kaikilla ei kuitenkaan ole taloudellisia tai ajallisia mahdollisuuksia ryhtyä tällaiseen hyvinvointiprojektiin.

Usein saatetaan ajatella, että opiskelijan kohdalla niukkuus kuuluu osaksi elettävää elämänvaihetta. Tätä ajatusta kuitenkin myös vastustetaan, kuten tulee esiin Marin kertomuksessa. Hän on nuori opiskelija, joka kertoo joutuneensa kohtaamaan köyhyyden muutettuaan pois kotoa. Mari ei kuitenkaan hyväksy sitä, että köyhyydestä johtuva luopuminen merkityksellistetään normaaliksi ja elämänvaiheeseen kuuluvaksi, joka tekisi siitä näin ollen myös hyväksyttävää:

Kaikista vaikeinta tiukassa budjetissa kuitenkin oli se, ettei ollut varaa niihin viihdykkeisiin, joita muut hankkivat. Minä en koko vuoden aikana vuokrannut yhtäkään elokuvaa, ja ostettuani kaksi cd:tä todistin henkilökohtaisesti, että ihminen todellakin pärjää ilman kunnan lämmintä ateriaa. Luojan kiitos minä en pidä illanvietoista baareissa, koska sellaiseen minulla ei koskaan olisi ollut varaa. Yksinkertaisesti sanottuna, kaikki sellainen mitä tavalliset ihmiset tekivät rentouttaakseen tai viihdyttääkseen itseään, jäivät väliin. Opiskelijoiden kohdalla ihmisillä on tapana sanoa, että opiskelijan kuuluukin opiskella, mutta kuka työssä käyvistä ihmisistä olisi valmis luopumaan jokapäiväisestä kahvihetkestä, sanomalehdestä nenänsä edessä, lempisarjastaan, tai siitä dvd:stä, jonka he vuokrasivat katsoakseen sen dvd-soittimellaan televisiostaan? Kuka olisi valmis heittämään kaikki elämänsä maksavat huvit pois? (Mari, 20v)

Tämän nuoren naisen köyhyys kesti vain määrätyn ajan, mutta silti kertomuksessa otetaan vahvasti kantaa opiskelijan köyhyyteen ja siihen liittyvään luopumiseen asiana, jota ei tulisi hyväksyä. Mari vertaa tilannettaan työssäkäyviin, eikä näe oikeudenmukaisena sitä, että toiset joutuvat luopumaan viihdykkeistä ja toiset eivät. Kertomuksessa vastustetaan oletusta, jonka mukaan riittäisi, että

pöydässä on ruokaa ja katsoo viihdykkeiden olevan lähtökohtaisesti osa ihmisarvoista elämää. Tämä edustaa nähdäkseni vastapuhetta, jossa kritisoidaan oletuksia köyhien ja muiden erilaisista tarpeista. Kertoja kirjoittaa siten itseään ja siinä ohessa muita niukkuudessa eläviä, ja erityisesti opiskelijoita samaan kategoriaan työssäkäyvien ihmisten kanssa. Näin ollen hän samankaltaistaa köyhiä ja muita, ja kirjoittaa siten köyhiä opiskelijoita sisään ”meihin” ja vähemmän toisiksi.

Köyhyyteen liittyvä luopuminen oli aineistossani vaikeinta tilanteessa, jossa rahat eivät riittäneet edes kaikkein välttämättömimpään. Välttämättömän tai ylimääräisen tulkinta toki vaihteli eri kertojien välillä, mikä saattoi juontua eri elämänvaiheista tai koetun köyhyyden kestosta. Edellisessä esimerkissä Mari sisällytti välttämättömyyden tulkintaansa niin elokuvat, päivän lehdet kuin tv:n katselun. Monen muun kohdalla välttämättömyys edusti kuitenkin toisenlaisia asioita. Välttämättömyyteen viittaa kirjoituksessaan esimerkiksi Raija-Liisa, joka joutui kävelemään rikkinäisillä kengillä:

Rahat eivät riitä edes välttämättömään, kun esim. kengät hajoavat se on katastrofi. Kevättalvella talvikenkiini tuli reikä pohjaan, ei auttanut kuin ostaa pohjalliset ja siirtää ongelma syksyyn. Vaatteita en ole juurikaan ostellut. (Raija-Liisa, keski-ikäinen)

Sari kertoo puolestaan kuinka laskujen jälkeen raha ei aina riitä edes ruokaan:

Rahat tuntuvat olevan niin tiukassa, että kaikki ylimääräinen on karsittu elämästä. Asumisen jälkeen (asuntolaina, vastike) tulevat sähkö, puhelin, vakuutukset, tv, ei rahaa ruokaan monta kertaa edes kuukaudelle ole. (Sari, 43v)

Naiset kertovat joutuvansa luopumaan konkreettisista asioista, kuten ehjistä kengistä tai lehtien tilaamisesta. Tästä luopumisesta kerrottiin nimenomaan joutumisena, mikä kuvastaa siihen liittyvää pakkoa ja vaihtoehdottomuutta. Kertojat on siten ajettu tilanteeseen, jossa elämään kuuluvien asioiden määrä ja laatu usein laskee, ja valinnanmahdollisuudet vähenevät. Rahan puutteen vuoksi oli usein luovuttava myös sosiaalisesta toiminnasta:

En voinut tilata lehtiä, koska oli selvittävä päivästä toiseen. Luin ilmaisjakelut kannesta kanteen. Seurakunnan ilmoituksia lukiessani ajattelin, että voisihan osallistua vaikka heidän toimintaansa, mutta sielläpä olikin osallistumismaksu sellaisissa tapahtumissa mihin olisin voinut mennä ja niin jäi menemättä. (Kristiina, 44v)

Kristiinan kertomuksessa kyse on toiminnasta luopumisesta. Jopa seurakunnan toiminta oli maksullista, joten rahanpuutteen vuoksi siihen ei voinut osallistua. Rahanpuutteen kerrottiin näin

ollen rajoittavan toimimisen mahdollisuuksia hyvin konkreettisella tavalla. Köyhyyden vaikutukset ulottuivat siten myös sosiaalisen toiminnan piiriin, minkä vuoksi kertojat saattoivat kertoa ulkopuolelle ja syrjään jäämisestään.

Myös seuraavassa esimerkissä viitataan siihen, kuinka köyhyyteen liittyvä luopuminen voi ulottua sosiaaliseen elämään. Ritva kertoo jääneensä työttömäksi, ja miten hänellä olisi tämän vuoksi käytettävissään enemmän aikaa. Tätä käsillä olevaa aikaa hän ei kuitenkaan pysty käyttämään haluamallaan tavalla rahanpuutteen vuoksi. Kertomuksessa tulee näin ollen esiin luopumisen ja saamisen välinen jännite. Työttömyyden myötä Ritva voi saada enemmän vapaata aikaa, mutta ajan merkitys kuitenkin myös muuttuu. Hänellä ei ole nimittäin enää samanlaisia mahdollisuuksia käyttää aikaa haluamallaan tavalla kuin palkkatyössä ollessaan:

Olin työtön. En sitä heti silloin murehtinut. Suuri taakka putosi harteilta; kaikki työpaikan sotkut tippuivat pois. En ollut voinut keskittyä työni perustehtävään. Nyt oli aikaa levätä. Olisi ollut aikaa tehdä kaikkea mukavaa; matkustella, Tavata ystäviä. Työttömyyskorvaus oli kuitenkin pienempi kuin yliopiston kurjaliston palkka. Täytyi alkaa miettiä mistä vielä tinkisin, jotta rahat riittäisivät. Jätin kotimaan matkailunkin kokonaan pois. 100 kilometrin bussimatkakin oli liian suuri investointi. Vietin aikaa kotona entistä enemmän, pakostakin, vaikka nautin siitä aluksi. (Ritva, 56v)

Ajatus siitä, että työttömällä on paljon aikaa voi näyttäytyä työttömyyden hyvänä puolena kiireen läpäisemässä työelämässä ja yhteiskunnassa. Tähän viittaa kertomuksessaan myös Ritva, tuoden ajatukseen kuitenkin myös toisenlaisen näkökulman: aika ei korvaa rahaa eikä ystävien tapaaminen ole välttämättä yhtään sen todennäköisempää kuin aikaisemminkaan. Työttömyyden myötä syy tähän on vain toinen: ennen syynä oli ajanpuute, nyt rahan. Ritva kokee, että hänen elintilansa kapenee, koska hän joutuu viettämään yhä enemmän aikaa kotonaan. Hän kertoo vähenevistä mahdollisuuksista liikkua ja siten toimia täysivaltaisesti: aika ei ole ikävä kyllä käypää valuuttaa busseissa. Köyhyys kaventaa näin ollen tilaa toimia. Se tuo tullessaan vähäisempiä mahdollisuuksia sekä siten vähemmän valintojen tekemisen paikkoja, mikä voi työntää köyhyyttä kokevan syrjään myös sosiaalisen kanssakäymisen areenoilta. Toimijuuden mahdollisuuksien kaventuessa tulee siten näkyväksi, miten köyhyyden myötä oma asema voi merkityksellistyä marginalisoituneeksi.

6.2 Saaminen

Tämän tarinatyyppin progressiivisesti suuntautuneessa kerronnassa kerrotaan köyhyydestä saamisena. Tämä tarkoittaa sitä, että köyhyyden ansiosta tai siitä huolimatta elämässä kerrotaan

olevan hyviä asioita ja mahdollisuuksia. Lisäksi siinä tuodaan esiin, kuinka köyhyys ei ole ainoastaan kurjuutta. Köyhyyden myötä voidaan siis myös saada asioita eikä vain menettää. Köyhyydestä ja niukkuudesta voidaan kertoa siten myös sellaisia kertomuksia, joissa vaikeista tilanteista löydetään hyviä puolia. Saamiskerrontaan viittasivat kuvaukset voimisesta ja kykenemisestä, tajuamisesta, saamisesta, oppimisesta, osaamisesta, riittämisestä ja hyötymisestä. Usein tällainen kerronta sijoittui kirjoituksen loppupuolelle, jolloin elämästä kerrottiin kaikesta huolimatta hyvin päättyvä nousujohteinen tarina. Näin kertojat tekevät tilaa määritellä omaa tilannettaan niin, että on mahdollista antaa ikävillekin asioille myönteisiä ja voimaannuttavia merkityksiä. Ikävistäkin asioista kerrotaan tällöin osana elämää siten, että niillä on myös positiivisia funktioita. Tällöin kertoja rakentaa tilanteestaan kertomuksen, jossa ei tarvitse tyytyä kulttuurisesti tarjottuun heikon asemaan, häviäjän identiteettiin. Tässä kerronnassa tulee siis näkyviin myös vastapuhe ja köyhyyteen liittyvien toiseuttavien mallitarinoiden vastustaminen, joihin liittyy olennaisesti köyhyyden kielteisistä määreistä poispuhuminen.

Eläkkeellä oleva 59-vuotias Inari kertoo, miten hän on oppinut arvostamaan pieniä asioita ja kaikista kokemuksistaan huolimatta pyrkinyt elämässään harmoniaan:

Kokemuksistani johtuen arvostan jokapäiväisiä pieniä hyviä asioita, katson huumorilla monia tilanteita, ja olosuhteistani huolimatta olen pyrkinyt luomaan ympärilleni kauneutta ja harmoniaa, se on suoranainen elinehtoni. Minulle on suotu myös rikas mielikuvitusmaailma, olen vuosien varrella keksinyt itse yhtä ja toista luovaa toimintaa, teen mm. luonnon materiaaleista kaikenlaista, ja tässä keski-ikässä minulla on alkanut syntyä koskettavia sävelmiä ja runoja, käyn esittämässä niitä eri tilaisuuksissa. Rahallisen tuen puuttuessa en ole silti saanut niitä vielä levyille asti. Kaiken kaikkiaan, henkiset arvot ovat minulle paljon aineellisia arvoja tärkeämpiä. (Inari, 59v)

Inarin kertomus oli kokonaisuudessaan pitkälti ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden värittävä. Se kuitenkin päättyy näihin edellä esitettyihin valoisiin näkymiin. Hän merkityksellistää elämänsä saamisen näkökulmasta, vaikka *rahallisen tuen puute* rajoittaakin yhä toimintaa. Tämän hän tekee nostamalla omaamansa henkiset arvot ja saavutukset merkityksenannon lähtökohdaksi. Näin ollen oma asema ei näyttäydy puutteellisena vaan päinvastoin rikkaana. Koettu köyhyys merkityksellistyy saamisena myös siksi, että koetuista vaikeuksista tulee lopulta resurssi: niiden ansiosta Inari arvostaa pieniäkin asioita. Kertomuksessa kyse on lopulta myös siitä, miten köyhyydestä voi selvitä tekemällä ja näkemällä asioita - pakonkin sanelemana - toisin. Kertomalla tarinaansa elämänmyönteisessä ja progressiivisessä muodossa, voi vaikeuksien keskelle tehdä tilaa toivolle ja myönteisille merkityksille. Tämän tilan tekeminen on osa toimijuutta, jonka kautta

kertojat voivat kenties kokea köyhyydestä huolimatta hallitsevansa elämäänsä ja olevansa siten vähemmän marginaalissa.

50-vuotias Ulla on työkyvyttömyyseläkkeellä oleva eron ja yksinhuoltajuuden kokenut nainen, joka kertoo miten hänen kohdallaan köyhyydestä on ollut lopulta enemmän hyötyä kuin haittaa:

Voiko köyhyyden kääntää menestykseksi?

Köyhyydestä on ollut minulle enemmän hyötyä kuin haittaa. Ymmärrän ihmisten ongelmia ja osaan auttaa, kun on paljon elämäkokemusta vaikeista tilanteista. (...) Joskus mietin, että näkyköhän elämäkokemukseni ulospäin, sillä usein ihmiset pysähtyvät kadulla juttelemaan minulle ja kertovat huoliensa. Olen myös oppinut paljon sairaan ihmisen sosiaaliturvasta ja auttanut monia ihmisiä sairastumisen aiheuttamissa ongelmatilanteissa. Se palaute, jonka olen saanut noilta ihmisiltä, on ollut rahapalkkaa arvokkaampaa. Olen voinut kokea elämäni mielekkääksi ja merkitykselliseksi. (Ulla, 50v)

Ulla kertoo onnistuneensa kääntämään mahdolliset menetykset ja luopumiset voitoiksi ja voimavaroiksi. Hän tekee tämän merkityksellistämällä ne asiantuntijuuden kasvuna. Köyhyys ja koetut vaikeudet tuottavat kertomuksessa lopulta myös sosiaalisia suhteita, minkä vuoksi köyhyyden kokeminen merkityksellistyy saamisena. Köyhyyden myötä elämään myös tulee asioita, joita ei voi välttämättä edes rahassa mitata. Köyhyydestä huolimatta ja osittain myös sen ansiosta voi siis olla mahdollista löytää arvostettu asema yhteisössä ja siten kokemus kuulumisesta. Kirjoituksen saamiseen viittaava kerronta onkin tulkittavissa vastapuheeksi oletuksille, joiden mukaan köyhyys olisi vain yksinäisyyttä ja luopumista. Ulla merkityksellistää asemansa sitä vastoin tavalla, jossa rakentuu vahvan toimijuuden ja oman elämän hallinnan kuvaus. Hänen kirjoituksensa päättyy seuraavaan sitaattiin, jossa todetaan, että köyhyyden ei tarvitse olla koko elämää hallitseva asia:

Ihminen on oman onnensa seppä

Köyhyyden ei kuitenkaan tarvitse olla ihmisen elämää hallitseva asia. Kekseliäisyys ja kova yrittäminen ovat avuja, jotka auttavat monesta tilanteesta. Asenne on kuitenkin kaikista tärkein, ei kannata jäädä tuleen makaamaan. Uskon, että ihmisen elämän rikkaus on enemmän kiinni tyytyväisyydestä ja hyvistä ihmissuhteista kuin ostovoimasta tai omaisuudesta. (Ulla, 50v)

Ullan kertomuksessa rikkaus saa rahaa laajemman sisällön. Hyvän elämän edellytykset liittyvät kyllä rikkauteen, mutta omaisuutta enemmän kyse on tyytyväisyydestä ja ihmissuhteista. Näin ollen köyhäkin voi olla rikas, jolloin köyhyyden ja varallisuuden perusteella tapahtuva eronteko rikotaan ja köyhän asema toisena kyseenalaistuu. Ullan mukaan ihminen onkin lopulta, kuten hän kyseisen

kappaleen otsikoi, *oman onnensa seppä*. Köyhälle tarjoutuu tässä vahva toimija-asema, joka tosin pitää sisällään myös vaatimuksen yrittämisestä ja oman elämän aktiivisesta muokkaamisesta. Toteamus, että *asenne ratkaisee*, viittaa lisäksi mahdollisuuteen merkityksellistää elämänsä ja paikkaansa toisin kuin muut olettavat tai toisin kuin usein tehdään. Kertomuksesta onkin luettavissa, kuinka hän vastustaa taloudellisiin lähtökohtiin perustuvaa elämän arvottamista eli tuottaa vastapuhetta. Tämän vastapuheen kautta vastustetaan siten lopulta köyhän aseman toiseuttamista.

Ullan lisäksi myös monet muut kirjoittajat kommentoivat omistamista ja rikkautta. Eräs keskeinen tapa on kirjoittaa siitä tämän tarinatyyppin raameissa. Tällöin rikkaudesta kerrotaan ennen kaikkea henkisenä eikä taloudellisenä resurssina, jonka ansiosta omakin asema on mahdollista merkityksellistää rikkaaksi. Näin köyhyydestä kertovat myös Tuulia ja Ritva:

Märkien lumihiutaleiden peittäessä mustan sateenvarjoni, seisoin isoäitini haudalla, kukkien värikirjon häikäistessä harmauden keskellä. Hänenkin nuoruuttaan oli varjostanut köyhyys, oman aikakautensa vaikutuksesta, jotenkin samoin tavoin, mutta kuitenkin niin erilailla. (...) Havahduin muistoistani ja ymmärsin hymyileväni, hyvät muistot saivat hymyilemään, olin unohtanut köyhyyteni ja tajusin olevani rikas, eletyn elämän hyvät ja onnelliset hetket olivat minun rikkauteni. Isoäitini oli jättänyt minulle suuren perinnön, henkisen rikkauten. (Tuulia, 36v)

Uskon, että nämä kurjuuden kokemukset ovat olleet minun uutta korkeakoulua ja sen läpikäytyäni omaan valmiuksiin mitkä auttavat minua rikkaaseen elämään. Tällaisessa toivossa elän. Se rikkaus on henkistä. (Ritva, 56v)

Kertojat merkityksellistävät köyhyiden myötä koetut asiat henkistä rikkautta kasvattaviksi. Tämä rikkaus on jopa sellaista, että sitä ei taloudellisessa mielessä rikas voi koskaan saavuttaa:

Tähän köyhyteen on ollut pakko sopeutua. Ehkä silti olen onnellisempi kuin upporikas. Olen saanut kerättyä sellaisia elämänrikkauksia joista rikas voi vain jäädä kuvittelemaan. Esim. kykyä joustaa, ymmärtää vaikeuksissa olevia, oppinut antamaan arvoa pienille asioille ja sopeutunut elämään olemattomalla kuukausi budjetilla vuodesta toiseen, ilman uusia hankintoja.

Totuus on silti se, että rahalla ei terveyttä saa, ehkä hetkeksi hyvän olon. Tietenkin se helpottaa ja antaa tunteen että olen yrittänyt vaalia hiukan itseäni. Arki tulee meille kaikille niin köyhille kuin rikkaille, viimeiselle matkalle ei voi ottaa mitään mukaan, vaikka omistaisi metsät ja maat ja mammonaa kasoittain. . .ne kaikki jää. (Sonja, 32v)

Edellisessä otteessa Sonja hyödyntää köyhien ja rikkaiden välistä erontekoa kerrontansa resurssina. Hän yhtäältä vahvistaa köyhien ja muiden välistä erontekoa ja toisaalta samankaltaistamalla hälventää sitä. Erontekoa vahvistetaan, kun Sonja asettaa köyhän arvokkaaseen asemaan, koska hän siten ylevöittää aseman, joka on yleensä alistettuna. Hän kuitenkin rikkoo asetelman, jossa köyhän

asema määrittyy puutteellisenä ja alempiarvoisena. Näin tekemällä Sonja kirjoittaa itselleen ja muille köyhille aseman, joka ei erilaisuudestaan huolimatta määrity vähempiarvoiseksi. Raha ei ole Sonjan kertomuksessa merkityksetöntä, mutta on olemassa asioita, joita sillä ei saa. Tällöin tulee näkyviin kuinka on asioita, jotka koskettavat yhtäläillä rikkaita ja köyhiä. Tämän samankaltaistamisen kautta tulee siten näkyväksi, miten saamiskerronnassa köyhän asema toisena voidaan kokonaisuudessaan kyseenalaistaa. Sonjan kertomuksessa on siten kyse toiseuden rajanvedosta ja sen vastustamisesta, mutta myös tuon koetun toiseuden merkityksellistämistä resurssina. Köyhyyden kokemisen vuoksi on ollut mahdollista oppia antamaan arvoa muillekin kuin materiaalisille asioille, ja siten ymmärtää mikä elämässä on lopulta tärkeää.

57-vuotias Leena kuvaa kirjoituksessaan niitä voimakkaita tunteita ja vaikeita tilanteita, joita sairastuminen, työttömyys, luopuminen ja eriarvoisuus tuottavat. Kaikesta tästä huolimatta Leena kertoo kuitenkin myös siitä, miten toivo ja kyky haaveilla ovat keskeisiä asioita:

Vaikka olen mielestäni köyhä, ja olen menettänyt paljon asioita, niin pienien asioiden merkitys on korostunut ja arvostan enemmän niitä päivittäisiä asioita, joita voin vielä toteuttaa. (...) Vaikka en pääse maalle voin istua parvekkeella lukemassa kirjaa tai vain katsella sinistä taivasta ja kaunista kesäistä luontoa. (...) Kaikesta huolimatta elämä on elämisen arvoista ja tunnen jokaisen uuden päivän uudeksi mahdollisuudeksi. (Leena, 57v)

Leena korostaa kertomuksessaan, miten elämästä voi tehdä mielekästä myös köyhyyden värityksessä arjessa. Isojen asioiden kohdalla elämää ei kenties voi hallita, minkä vuoksi Leena kertoo pienten asioiden merkityksen korostuvan. Saamiskerronnan kautta hän merkityksellistää asemansa vähemmän erilaiseksi tai vähemmän toiseksi, koska hän kertoo ahtaamassakin tilassa realisoituvasta toimijuudesta. Vaikka tila toimijuudelle on köyhyyden myötä kapeutunut, on siitä huolimatta mahdollista elää kyllin hyvää elämää. Hän merkityksellistää siten itsensä toimijaksi, vaikka joutuukin olemaan sitä kapeassa tilassa.

Heli kertoo puolestaan siitä, miten elää tässä hetkessä ja kykenee olemaan tilanteestaan huolimatta onnellinen:

Toki varojen puute joskus ottaa kovastikin päähän, mutta en halua enää jäädä odottamaan ”sitten joskus” päivää, jolloin voisin vasta alkaa elämään, ”kylläisyydessä ja helpolla” kuka ties. Sitä päivää ei ehkä koskaan tule. Minulle riittää jo nyt, että olen tässä. Ja mikä sitten on tämän ”olemisen” lisäksi välttämättömintä, punnitsen erikseen. Elämää voi kyllä elää mielestäni hitaammin ja niukastikin, mutta puutteessa ei tarvitse silloinkaan olla, jos vain on rohkeutta, kekseliäs ja uskallusta elää omalla tavalla.

En todellakaan tiennyt olevani taloudellisesti köyhä, mutta ei se tee minusta kaikilla tavoilla köyhää. Vaikka vähävaraisuus ja velkaantuminen ovat arkipäivääni, eivät ne silti estä minua elämästä. Pystyn olemaan onnellinen siitä. (Heli, 33v)

Helin kirjoituksessa tulee esiin vastapuhetta sille, että taloudellinen köyhyys määritteli elämää kokonaisvaltaisesti, sillä niukkuuden ei tarvitse merkitä Helin mukaan puutetta. Köyhyydestä huolimatta hän kertoo voivansa olla onnellinen. Heli vastustaa näin ollen köyhyyteen liitettyjä määreitä kurjuudesta, raivaten tilaa myönteiselle itsemäärittelylle ja elämäntarinalle. Koko kirjoituksen tasolla kyse onkin ”asenne ratkaisee” -tyyppisestä asemoitumisesta köyhyyteen, jossa korostuu oman toiminnan merkitys. Kirjoituksessa rakentuu näin ollen kaikesta huolimatta tilaa toimijuudelle, koska Heli kertoo omaan elämään vaikuttamisen olevan mahdollista.

Saamiskerronnassa on toisaalta kyse siitä, kuinka köyhyydestä kerrotaan kokemuksena, josta on koitunut vaikeuksien lisäksi myös hyviä asioita. Tämän lisäksi kerrotaan myös siitä, miten kaikesta huolimatta voi elää tyydyttävää ja onnellista elämää – elämässä kun on köyhyydestä huolimatta paljon hyvääkin. Näin kyse on ikään kuin luopumiskerronnan vastakohdasta ja jopa sen vastustamisesta, kuten seuraavassa:

Rahattomuudestani huolimatta yritän pitää itseäni liikkeellä. Käyn kirjastossa lukemassa lehtiä ja lainaamassa kirjoja iltojen ratoksi. Käyn työvoimatoimistossa katsomassa vapaita työpaikkoja, käyn lenkillä yksin ja ystävien kanssa. En halua erakoitua pieneen yksiöön, masentua, kyllästyä elämäni ja löytää itseäni vuosien kuluttua puiston penkiltä nukkumasta uusien viinalta haisevien ”ystävieni” seurasta. Olen nähnyt riittävästi esimerkkitapauksia elämänsä kyllästyneistä, luhistuneista ja päihteisiin retkahtaneista työttömistä ja velallisista. Rahasta ja sen puutteesta murehtiminen yksin kotisohvalla ei auta, vaan itse se on lähde liikkeelle etsimään ystäviä, töitä, jotain tekemistä; etsimään ihan mitä vain mikä kiinnostaa, ettei menetä otetta elämästä joka on tässä ja nyt. Joten ei muuta kuin lenkkarit jalkaan ja vaikka lenkille raikkaaseen syysilmaan! (Sanna, 25v)

Edellinen lainaus on 25-vuotiaan Sannan kirjoituksesta, jossa tulee hyvin esiin, kuinka köyhyyden ei tarvitse olla vain luopumista. Sanna esittää vastapuhetta sille, mitä on olla köyhä: köyhän ei tarvitse erakoitua, olla passiivinen tai alkoholisoitua. Kyse on siten köyhyyteen liitettävien määreiden vastustamisesta, koska hän kieltäytyy näistä määreistä ja asemoi itsensä toisenlaiseksi. Näin hän laajentaa köyhyyden merkityssisältöä. Hän tuottaa siihen tavallisiin ihmisiin liitettävää sisältöä, joka mahdollistaa itsestä kertomisen osaksi ”meitä”. Kertoja siis lieventää erontekoa köyhien ja muiden välillä. Ottaessaan kantaa tähän vahvaan kulttuuriseen kuvastoon, hän kuitenkin puhuu ikään kuin ”huonoille köyhille” ja tulee näin vahvistaneeksi tätä kuvastoa: hän onnistuu kyllä kirjoittamaan itsensä sisään reippaan ja aktiivisen köyhän asemaan, mutta samalla vahvistaa

erontekoa, jossa passiivinen tai alkoholisoitunut köyhä on ”huono” ja siten ulkopuolinen. Lainaus päättyykin reippauteen ja kuvaukseen siitä, kuinka elämässä voi onnistua jos vain haluaa, ja miten loppujen lopuksi kaikki on itsestä kiinni. Vahvan toimijuuden kirjoittaminen voi näin ollen tuoda tullessaan myös köyhyyttä yksilöllistävän näkökulman, joka pitää sisällään vaatimuksen toimia tietyllä, hyväksyttävällä tavalla. Kääntöpuolena tässä näkökulmassa on se, että jos kuitenkin toimii toisin (kuten erakoituu, passivoituu tai alkoholisoituu), on oma toisen asema ikään kuin ansaittu. Kertomuksessa heitä näin ollen toiseutetaan.

Saamiskerronnan analysointi ei olisi kuitenkaan riittävää, mikäli huomiota kiinnitettäisiin pääasiassa sen sisältämään vastapuheeseen tai toimijuutta esiin nostavaan kerrontaan. Tulee siis huomioida tämänkaltaisen tulkinnan kääntöpuolet. Erityisen hyvin se tulee näkyiin Sirkkan osuvalla muistutuksella:

Vaikken ole aineellista hyvää paljon saanutkaan, yritän astua vanhuuteen niin, että osaisin olla tyytyväinen omaan elämäni ja siihen, mitä olen aikaan saanut. En halua tulla myös henkisesti köyhäksi, niin että viettäisin viimeiset vuoteni katkerana ja kateellisena. Toisaalta, vanhuus, sen enempiä kuin köyhyyttä, ei automaattisesti jalosta ketään, päinvastoin ihmisen huonot ominaisuudet saattavat korostua! (Sirkka, 60v)

Sirkkakin kertoo pyrkimyksensä olla tyytyväinen siihen, mitä on saanut ja merkityksellistää asioita myönteisesti. Erityisen kiinnostavaa Sirkkan kirjoituksessa on kuitenkin lopussa esiin tuleva köyhyyden demystifointi. Tällä tarkoitan sitä, miten Sirkka kirjoittaa, ettei köyhyys automaattisesti jalosta ketään eli se ei itsessään tee kenestäkään hyvää ihmistä. Sirkka tuottaa näin vastapuhetta tässäkin tarinatyypissä rakentuvalle ajatukselle, että köyhyys tuottaisi henkisesti rikkaita ihmisiä. Vastustamalla köyhyyttä ihmistä jalostavana tekijänä, Sirkka deglorifioi siihen liitettyjä myönteisiä seurauksia ja tekee siitä arkisen, kipeänkin asian. Tämä on lisäksi nähdäkseni normaalitapa strategia, sillä kertoja kieltäytyy asettamasta köyhiä erilaiseen asemaan kuin muitakaan: olemme siis kaikki samanlaisia ihmisiä.

6.3 Tarinatyypin johtopäätökset

Tarinassa luopumisesta ja saamisesta tulee esiin, kuinka aineistossa rakentuu melko yhtenäinen kuva siitä, mitä luopuminen pitää sisällään ja millaisia asioita köyhyyden myötä puolestaan on mahdollista saada. Kyse oli ensinnäkin varsin konkreettisista asioista, kuten luopuminen elokuvissa tai kampaajalla käynneistä tai monipuolisesta ruokavaliosta. Kyse oli myös elintilan kaventumisesta

eli tilasta luopumista esimerkiksi pienen asunnon tai vähenevän matkustamisen kautta kuvattuna. Rahan puutteen vuoksi joutui joskus luopumaan myös sosiaalisesta kanssakäymisestä. Saamisen kohdalla kyse oli puolestaan usein henkisen rikkauden saavuttamisesta, pienten asioiden arvon näkemisestä ja kyvystä olla kaikesta huolimatta onnellinen. Kiinnostavaksi nousee ilmisällön lisäksi se, miten tässä tarinatyypissä kerrottiin toiseudesta, toimijuudesta ja siten köyhyydestä marginalisaation kautta tulkittuna.

Vaihtoehdottomuus ja pakkojen kuvaukset työnsivät kertojia syrjään, jossa luopumista joutui tekemään pakotettuna ja jossa omat valinta- ja toimimismahdollisuudet olivat rajoittuneita. Tällöin kertojat joutuivat pohtimaan, mikä itse asiassa on tarpeellista ja välttämätöntä tilanteessa, jossa on yhä vähemmän vaihtoehtoja ja valinnanvaraa. Tämän pohtimisen kautta nähtiin paikoin, miten elämässä on kaikesta huolimatta vaihtoehtoja tai kuinka elämä rajautuu yhä ahtaampiin raameihin. Kyse oli pitkälti oman aseman merkityksellistämisestä suhteessa muihin, olivat ne sitten toisia köyhiä tai paremmin toimeentulevia. Oma asema köyhänä rakentuikin usein sen mukaan, mistä itse joudutaan luopumaan ja toisaalta sen suhteesta siihen, mistä muut luopuvat (toiset köyhät tai työssäkäyvät). Kertojat siten ikään kuin määrittivät asemaansa köyhänä – mitä enemmästä joutuu luopumaan, sitä köyhemmäksi itsensä saattaa kokea. Tällöin kysymykseksi nousee, kuinka syrjään oma asema köyhyyden vuoksi määrittyy. Tarinassa luopumisesta ja saamisesta tulevatkin näkyviin toiseuden rajanvedot.

Luopumiskerronnan kautta asema köyhänä ja erilaisena vaikutti vahvistuvan. Tämä johtuu siitä, että erontekoa itsen ja muiden välillä käytetään resurssina, eikä itseä välttämättä edes yritetä kirjoittaa sisään johonkin meisyyteen tai normaaliuteen. Luopumiskerronnassa köyhyydelle tuotetaan tällöin sellaista sisältöä, jossa köyhän asema toisena on lähtökohta. Tämä toiseus ei ole toki kuitenkaan toivottavaa ja luopumisesta kerrotaankin regressiivisesti. Paikoin eroa muihin myös kavennettiin esimerkiksi kertomalla köyhillä olevan samankaltaiset tarpeet kuin muilla. Kun luopumiskerronnassa rakentui pääasiassa vahva eronteko meidän ja muiden välille, oli saamiskerronnassa yleisempää puolestaan tämänkaltaisen eronteon hälventäminen. Itseä ja muita köyhyyttä kokevia kirjoitettiin näin ollen osaksi yhteisyyttä, ja kerrottiin köyhien olevan sellaisia kuin muidenkin. Poikkeuksena tähän erontekojen hälventämiseen olivat kohdat, joissa köyhien asemaa ylevöitettiin, jolloin erontekoa siis vahvistettiin.

Tämä köyhien ylevöittäminen ja köyhyyden mystifiointi palvelee tulkintani mukaan kahta tarkoitusta. Ensinnäkin se mahdollistaa köyhyyttä kokevalle asiantuntija-aseman, joka mahdollistaa

ja sisältää paljon tilaa toimijuudelle. Tämä on yksilön näkökulmasta toki hyvä asia, koska vaikea elämäntilanne on tällöin mahdollista merkityksellistää myönteisesti ja tuottaa itselle myönteinen erityisasema kielteisesti määrittyneen sijaan. Yksilölle se voi olla keino selvitä kipeistä kokemuksista ikään kuin voittajana. Toinen, ja ikävämpi köyhyyden mystifioinnin seuraus on se, miten se palvelee keskiluokan (keskustan) omaatuntoa. Mikäli köyhyyteen liitetään kovin paljon jalostavia merkityksiä ja aitoutta tai toisaalta toimijuuden mahdollisuuksia, vähentää se köyhyyteen liittyvää yhteiskuntapoliittis-moraalista ulottuvuutta. Köyhyyttä ei kenties tarvitse tällöin niin raivoisesti pyrkiä poistamaan, koska se ei ole pelkkää kurjuutta.

Tarina luopumisesta ja saamisesta tuo lopulta esiin toisen köyhyyskirjoituksista analysoimani jännitteen, joka rakentuu nimensä mukaisesti luopumisen ja saamisen välille. Tuo jännite kertoo siitä, miten köyhyyden koetaan toisaalta vievän elämästä asioita, mutta myös tuovan niitä. Vaikka kertoja ei merkityksellistäisi tilannettaan luopumisena vaan saamisena, on oletus köyhyyteen liittyvästä luopumisesta kuitenkin läsnä. Tulkitsen tätä siten, että köyhyyden ja luopumisen välillä on kulttuurisessa ymmärryksessämme vahva yhteys toisiinsa, minkä vuoksi se tulee näkyviin myös köyhyyskirjoituksissa. Tämän vahvan yhteyden kautta tarjoutuu tapa merkityksellistää köyhyyttä, jota kuitenkin myös vastustetaan. Tämä vastustus liittyy tulkintani mukaan toimijuuteen. Luopumiskerronnassa köyhälle tarjoutuu nimittäin paikoin uhriin verrattavissa oleva asema, jossa joudutaan tekemään asioita, joita muut eivät tekisi tai luopumaan asioista, joista muut eivät luopuisi. Saamiskerronnan kohdalla tätä pakkoa kuitenkin myös vastustetaan ja mahdollistetaan asioiden merkityksellistäminen siten, että oman toimijuuden merkitys korostuu. Tällöin kertojat vastustavat köyhyyden merkityksellistämistä kurjuutena tai luopumisena ja tuovat esiin, kuinka he hankalissakin tilanteissa voivat kokea hallitsevansa elämää sekä elävänsä rikasta elämää. Saamiseen liittyen kerrotaankin, että on ymmärtänyt asioita, kasvanut, ja näin ollen kulkenut elämässä eteenpäin. Köyhyys tulee saamiskerronnassa tällöin merkityksellistettyä paitsi resurssina myös jalostumisena.

7 TARINA KUULUMISEN HAASTEISTA

Kolmas muodostamani tarinatyypin on nimeltään tarina kuulumisen haasteista. Se vie lukijan kahden edellisen tarinatyypin johdattamana köyhyyteen liittyvien marginalisaatiokysymysten ytimeen. Tarinatyypin jännite rakentuu metaforisen reunalla olemisen ja toisaalta kuulumisen välille. Reunoilla oleminen ja kuuluminen viittaavat siihen, miten kertojat merkityksellistävät

asemaansa yhteiskunnassa. Reunoilla olemiseen liittyvä regressiivinen kerronta viittaa jostakin jaetusta poikkeamiseen, ja sen merkityksellistämiseen esimerkiksi sivullisuuden tai osattomuuden kautta. Tällöin köyhyys työntää kertojaa kauemmas tavoiteltavasta, kauemmas normaalista ja siten etäämmälle symbolisesta keskustasta. Kuulumiseen viittaava progressiivinen kerronta tuo puolestaan esiin, kuinka kertojat kiinnittyivät asioihin ja ihmisiin, joiden avulla saattoi kokea kuulumista ja jatkuvuutta. Tarinatyypin jännite tuo esiin, miten köyhyyttä kokevat keskustelevat omasta kuulumisestaan ja merkityksellistävät elämäänsä suhteessa tarjolla oleviin mallitarinoin ja käsityksiin hyvästä elämästä. Tarina kuulumisen haasteista kokoaa näin ollen kahden edellisen tarinatyypin toiseuteen ja toimijuuteen liittyvät näkökohdat siten, että näkyviin tulee köyhyiden kokemisen yhteys marginalisaatioon.

Keskustasta kirjoittaessani viittaan kirjoituksista lukemaani konstruktion hyvästä ja toivottavasta elämästä sekä kulttuurisiin käsityksiin normaalista ja sen rajoista. Keskusta edustaa näin ollen niitä normeja ja odotuksia, joita vasten kirjoittajat kokemuksia omasta elämästään ja köyhyydestä peilaavat ja joita he hyödyntävät kerrontansa resurssina. Keskusta viittaa siten lopulta sellaiseen kuviteltuun yhteisyyteen, jota kenties tavoitellaan, pelätään, kritisoidaan tai pyritään avaamaan myös muille kuin niille, jotka täyttävät oletetut kuulumisen kriteerit. Kyse on siis siitä, millaisina kertojat näkevät asemansa tässä yhteiskunnassa ja lopulta siitä, millaisena tämä yhteiskunta näyttää köyhyyttä kokevien yksinasuvien naisten näkökulmasta katsottuna.

7.1 Reunoilla olemista

Reunoilla olemiseen viittaavassa regressiivisessä kerronnassa kuvataan mahdollisuuksien puutteita, elämän vaihtoehtottomuutta, toiseuden kokemista ja sivullisuutta suhteessa normaalielämänkulkuun. Reunoilla olemisesta kerrotaan esimerkiksi työnteon ja työttömyyden kautta, sosiaaliseen elämään liittyvien teemojen kautta sekä kulutukseen viitaten. Tällaisessa kerronnassa on keskeisesti kyse toiseuden kokemuksen rakentumisesta, jonka kuvaaminen on yleensä paikannettavissa vertailujen kautta. Vertailua tehdään suhteessa omaan aiempaan tilanteeseen tai esimerkiksi työssäkäyviin, ystäviin tai yhteiskunnassa meneillään olevaan nousukauteen. Tämän avulla kuvataan sitä, missä ja mitä itse ei olla tai mitä itsellä ei ole. Oma tilanne merkityksellistetään näin ollen puutteellisena ja vajaan, siis toisena. Kerronnassa korostuu lisäksi joutumisen sekä vaihtoehtottomuuden kuvaukset, minkä vuoksi köyhyiden myötä omaa toimijuutta merkityksellistetään rajoittuneeksi, paikoin jopa mahdottomaksi.

Seuraavassa aineistonäytteessä reunalla oloaan kuvaa 47-vuotias eläkkeellä oleva Liisa, joka kirjoituksensa alussa kertoo olevansa köyhyyden perikuva. Liisa kertoo vahvasta toiseuden kokemuksesta ja sijoittaa itsensä yhteiskunnan alaluokkaan, jonka arki on kaukana hyvinvointivaltion juhlapuheista:

Kun laman jälkeisessä Suomessa varat pantiin uusjakoön, eriarvoisuus lisääntyi. Joillekin jaettiin hyvät kortit, toiset eivät päässeet edes pelipöytään. Nyky-yhteiskunta on jakautunut menestyjiin, sinnittelijöihin ja putoajiin. Itse kuuluun siihen putoajien alaluokkaan, jonka elämäntavan mallinna on köyhyyskulutuksen kirpputori ja leipäjono sekä pysyvä riippuvuus katoavan hyvinvointivaltion yhä harvemmista kollektiivisista ja yhä yleisemmistä harkinnanvaraisista tukien muodoista. Rahapula, maksamaton kännykkälasku, tyhjä jääkaappi, lääkelasku, hoitojono ja paha olo ovat meikäläiselle jokapäiväisiä sanoja. Näitä sanoja hyvinvointivaltion juhlapuheissa ei käytetä. (Liisa, 47v)

Liisan kirjoituksessa on kiinnostava metafora laman jälkeisestä tilanteesta. Hän vertaa varojen uusjakoa pelitilanteeseen, jossa jotkut eli ”toiset” eivät päässeet edes pelipöytään, koska *alaluokkaan* kuuluvat eivät päässeet osalliseksi taloudellisen hyvinvoinnin jaosta. Tässä hän kuvaa alaluokan eli toiseksi määrittyvien toimijuutta tai oikeammin sen mahdottomuutta. Liisa kuvaa siis mahdottomuutta osallistua ja näin ollen mahdottomuutta vaikuttaa. Pelipöytävertaus kutsuu tulkintaan mukaan myös sattuman: on sattuman kauppaa millaiset kortit kukin saa, joka viittaa siihen, että asema yhteiskunnassa on osin sattumanvaraista. Näin ollen sijoittuminen marginaaliin ja reunalle eli tässä putoajaksi, on oman vaikutuspiirin ulottumattomissa. Liisa kertoo kuitenkin myös kuulumisesta, vaikka se onkin kuulumista tuohon epäonnisten *putoajien alaluokkaan*.

Reunalla olemisen kuvaaminen liittyy sisällöllisesti muun muassa sosiaalisiin suhteisiin, kuten parisuhteeseen. Parisuhteesta puhuttaessa tulee esiin, että parisuhde helpottaisi elämää taloudellisesta näkökulmasta, koska yhdessä erilaiset menoerät jakautuvat. Yksinasuminen ja -eläminen on näin ollen epätaloudellista. Seuraavassa 59-vuotias leskeksi jäänyt Helmi kertoo tämän lisäksi siitä, kuinka kukaan ei ymmärrä hänen tilannettaan, koska ystävätkin elävät niin erilaista elämää:

Tuntuu, että kukaan ei ymmärrä että joku voi olla näin rahaton. Ystävät sanoo: ”Mikä sun on ollessa, oma talo, yksin elät, saat työttömyyskorvausta, eihän sulla paljon kulu!” Hyvähän niiden on sanoa, kun on puoliset, molemmat tienaa, on aina tienanneet. Olen kai katkera. (Helmi, 59v)

Helmin kertomuksessa yhdistyvät siis yksinasumisen ja köyhyyden merkitykset. Hän on tilanteensa kanssa yksin, eikä koe että kukaan häntä oikein ymmärtäisi. Hän kertoo olevansa sivussa ystäviensä

kaltaisesta elämäntilanteesta, ja kuinka on siitä hieman katkera. Kyse on osaltaan siis siitä, miten vaikean kokemuksen jakaminen voisi helpottaa ja tuottaa kenties yhteenkuulumisen tunnetta. Lopulta kyse on siis reunoilla olemiseen liittyvästä näkymättömyydestä – siellä olevien tilanteita ei nähdä, heitä ei ymmärretä.

Yksinasumiseen liittyvät haasteet tulivat esiin myös muissa kirjoituksissa. Seuraavassa Raija-Liisa kuvaa asemaansa yksinasujana vertaamalla tilannettaan yksinhuoltajien ja lapsiperheiden asemaan. Tässä vertailussa yksinasuvat työttömät tai Raija-Liisan mukaan yksinäiset, ovat lyötyjen asemassa ja siten ikään kuin reunojen reunalla:

Tästä seuraavaan asiaan, joka ei juurikaan tule esiin, on yksin asuvan työttömän toimeentulo. Yksinäisellä on kaikki samat kulut kuin perheillä ja yhdessä asuvilla ihmisillä, sillä erotuksella että hän maksaa ne kaikki yksin. (...) Tämä on suuri epäkohta ja toivonkin että tästä heräisi enemmän keskustelua. Me yksinäiset taidamme olla ”lyötyjä”, harva kehtaa ”valittaa” samalla palstalla missä puhutaan yh-äitien ja lapsiperheiden toimeentulo-ongelmista. (Raija-Liisa, keski-ikäinen)

Raija-Liisa kertoo asemastaan, joka sijoittuu ikään kuin kahdella tavalla reunalle: hän sijoittaa itsensä ensinnäkin toimeentulo-ongelmia kohtaavien joukkoon, joka sijoittuu pois toivottavasta ja tavoiteltavasta yhteisyydestä. Lisäksi hän sijoittaa itsensä myös tuossa reunoille sijoittuvien joukossa sivullisen asemaan, kuvaamalla asemaansa *lyötynä*. Hän kertoo kokevansa, että yksinasuvat ovat kaikkein huonoimmassa asemassa. Vaikka hän merkityksellistää asemansa näin syrjässä olevaksi, on hän samalla kuitenkin myös sisällä. Raija-Liisa liittää itsensä nimittäin yksinäisten ”meisyyteen”. Hän ei enää edusta vain itseään, vaan puhuu tuon *lyötyjen* ihmisryhmän puolesta. Hän käyttää tämän ryhmän jäsenenä ääntään ja pyrkii muutokseen. Kerronta saa tästä jaetusta toiseudesta voimaa.

Yksinasumisesta ja siihen liittyvästä yksinelämisestä kerrotaan myös muussa kuin taloudellisessa merkityksessä. Tällöin korostuu ulkopuolisuuden rakentuminen suhteessa kulttuuriseen mallitarinaan normaalielämäkulusta. Tähän kulttuuriseen mallitarinaan liittyy jossain vaiheessa elämää vakiintuminen ja aloilleen asettuminen, joka tapahtuu nimenomaan yhdessä jonkun toisen kanssa. Olisi kuitenkin yleistävää sanoa, että tutkimani naiset eivät olisi eläneet tätä normaalielämäkulkua, sillä monella on takanaan ero ja monella on myös jo kotoa poismuuttaneita lapsia. Näin on myös seuraavan kertojan, eli 59-vuotiaan Inarin kohdalla. Hän kuvaa kirjoituksessaan epäonnistunutta puolisovalintaansa ja vertaa nykyistä tilannettaan ystäviensä

tilanteisiin. Inarin heikko taloudellinen tilanne langettaa varjonsa myös sosiaalisiin suhteisiin. Köyhyyden ja sosiaalisten suhteiden kuvaaminen kulkevatkin Inarin kertomuksessa käsi kädessä:

Siinä vaiheessa, seitsemänkymmentäluvulla, monien ystävättärieni kohdalla taloudellinen nousukausi oli jo täydessä vauhdissa. He olivat osanneet valita aviomiehen, joka huolehti perheestä, heillä oli omistusasunto, auto, kesämökki jne.

Omalla kohdallani nousukausi ei toteutunut, en löytänyt hyvää elämäkumppania, en pystynyt hankkimaan omaa kotia. Asun yksin vuokralla pienessä parvekkeettomassa kerrostaloasunnossa, saan pienen eläkkeen ja asumistuen, joilla tulen kituuttamalla toimeen. Minulla ei ole televisiota, lehtiä en tilaa, kuuntelen radiota. Yksi haaveeni on ollut pieni kesäpaikka, mutta koska en ole uskaltanut ottaa lainaa, en ole sitä saanut. Suuresti rakastamani luonto on onneksi vielä ilmaista, ja lähiluontoon pääsen kävellen. Ihmettelen joskus ihmisiä, joilla on kesämökki, mutta eivät vahingossakaan pyydä yksinäistä ihmistä luokseen nauttimaan luonnosta. Oli kesä taikka talvi, köyhä, yksinäinen ihminen joutuu olemaan aina kerrostaloasunnossaan. Köyhyys, yksinäisyys ja syrjäytyneisyys kulkevat usein käsi kädessä. (Inari, 59v)

Hän kuvaa sivuun jäämistä ja yksinäisyyttä. Inari kertoo myös joutumisesta, joka viittaa pakkoon ja vähäisiin vaihtoehtoihin. Näin hän merkityksellistää omaa toimijuuden tilaansa kaventuneeksi. Hänellä on ollut haaveita, mutta vielä enemmän tuntuu olevan asioita, joita hänellä ei ole tai joita hän joutuu seuraamaan sivusta. Köyhyyteen ja yksinasumiseen liittyy siis Inarin kohdalla olennaisesti myös yksinäisyys.

Naiset kertovat konkreettisesta kanssakäymisen vähydestä muiden ihmisten kanssa, mutta myös yksinäisyyteen liittyvästä osattomuudesta. Tällöin kertoja jää syrjään sellaisesta, josta haluaisi olla osallinen, mikä tekee reunalla olon kokemuksesta entistä voimakkaamman. Kristiinan joulun liittyvässä kuvauksessa köyhyys ja yksinäisyys kohtaavat. Niukkuuden kuvaukset yhdessä yksinäisyyden kuvauksen kanssa luovat kuvan ulkopuolisuudesta. Nämä kohdat ovat hänen kirjoituksessaan pysähtyneitä hetkiä, joka viittaa niiden merkityksellisyyteen muuten reippaan kuvaustyylin keskellä. Joulun on perinteisesti yhdessäolon aikaa, mutta Kristiina viettää sen kuitenkin yksin maailman epäoikeudenmukaisuutta itkien:

Vuokran hoidin aina ennen muita menoja ja siispä en voinut säästää muussa kuin ruuassa. Palkanmaksu oli kuun viimeinen päivä, ennen joulua pidin viikon kaalikeittokuurin, että rahat riittäisivät kuun loppuun asti. Jouluna ostin punaisella hintalapulla ollutta korppukinkkua ja porkkanalaatikkoa jouluateriaksi ja jälkiruuaksi suklaalevyn. Ystävät laittoivat joulukortteja ja lahjoja, tiesivät minun olevan yksin. Olin otettu saamastani huomiosta, mutta kyllä meni jouluaatto itkiessä maailman epäoikeudenmukaisuutta ja eriarvoisuutta. Itse olin laittanut tarkan harkinnan jälkeen yhden joulukortin, omalle mummolleni. (Kristiina, 44v)

Kristiina kertoo myös, että taloudellinen niukkuus hankaloittaa uusien ihmissuhteiden luomista. Hän kertoo säästäneensä rahaa kävelemällä työmatkat bussilla kulkemisen sijaan, ja päässeensä näin viettämään iltaa ravintolaan, jossa tapaa mukavan miehen:

Jostain syystä tämän kaverin kanssa oli paljon puhuttavaa, ajatusmaailman samanlaisuus ja molempien epäonnistuneet edelliset elämät yhdistivät sen verran, että uskalsin pyytää häntä yökahville. Kahvin jälkeen hänen oli aika palata kotiinsa. Siinä lähtösuukkoa vaihdettaessa, hän sanoi kysyvästi " Me ei sitten enää vissiin nähdä?" johon vastasin, että "...eihän sitä koskaan tiedä, mutta minä käyn tosi harvoin ravintolassa, kun ei yksinkertaisesti ole ylimääräistä rahaa... (...) Hän katsoi merkitsevästi ja näin mustan nahkatakkin selkämyksen poistuvan rappukäytävään. (Kristiina, 44v)

Tämä näkymä on hyvin toisenlainen kuin se median välittämä ”sinkkukuvasto”, joka sisältää muodikkaita vaatteita ja ravintoloissa kiertämistä – siis elämää, joka edellyttää paljon rahaa. Kristiina kertoo, että häntä melkein puistattaa ravintoloiden kalliit juomat ja sisäänpääsymaksut. Esimerkissä hän kertoo siitä, miten köyhyys ulottuu ihmissuhteiden muodostamiseen ja hankaloittaa omalla tavallaan parisuhteen muodostamista. Ihmisten tapaaminen ravintoloissa kun edellyttää juuri sitä, mistä hänellä on puutetta eli rahaa. Kristiinan mahdollisuudet elää elämäänsä kuten haluaisi, ovat rajoitetut, eikä toisin toimimisen mahdollisuuksista paljoa puhuta. Reunalle ajaututtuaan voi sieltä olla vaikeaa päästä pois. Tilannetta voikin kuvata kierteenä eli reunalle johtavana ja siellä pitävänä prosessina.

Niukan taloudellisen tilanteen kerrotaan hankaloittavan paitsi uusien suhteiden muodostamista, myös vanhojen ylläpitämistä, kuten Helenan kohdalla. Hän kuvaa, kuinka köyhyyden myötä sosiaalinen elämä on hiljentynyt:

Minusta on tullut erakko. Sosiaalinen olin joskus ennen. Ystäviä olisi montakin. Mutta niin hyviä ystäviä minulla ei ole, että voisin tarjota vain lautasellisen kaurapuuroa ja omatekoisen sämpylän. (Helena, 65v)

Vähävaraisuus syö näin ollen monen kertomuksessa pohjaa mahdollisuuksilta muodostaa sekä ylläpitää sosiaalisia suhteita eli asioilta, jotka voisivat olla keskeisessä roolissa selviytymistä tukemassa. Helmi kuvaakin kertomuksessaan kulutuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen yhteenkietoutumista:

Tunnen itseni toisen luokan kansalaiseksi, kun mihinkään ei ole rahaa. Paljon hauskoja tapahtumia jää väliin kun ei ole rahaa edes pääsymaksuun ja kaikkialle maksaa. Toiset kyselevät lähdetkö risteilylle, taas olisi halpa matka. Lähdetkö Tuuriin ostoksille? (Mitä minä siellä teen, tulee vaan paha mieli katsella tavaroita, kun ei voi mitään ostaa) Tai joku kysyy: Lähdetkö

kiertämään alennusmyyntejä. (Mitä minä sielläkään tekisin kun vuosiin on ainoat ostospaikat olleet kirpputoreja). Millä lähdän mihinkään kun ainoalla vitosella on ostettava pari maitopurkkia ja postimerkki tähän kirjeeseen. (Helmi, 59v)

Helmillä ei ole varaa lähteä muiden kanssa ostoksille ja hän tuntee itsensä tämän vuoksi toisen luokan kansalaiseksi. Hän kertoo kokevansa näin ulkopuolisuutta kulutuksen kautta määrittävästä olemisesta ja ajanvietosta, koska hän joutuu kieltäytymään ystäviensä ehdotuksista ja jäämään näin ollen sivuun. Helmillä ei ole mahdollisuutta osallistua, joten hänen mahdollisuutensa toimijuuteen ovat taloudellisista syistä rajoittuneet. Sama pätee myös 19-vuotiaan Lindan tilanteeseen:

Iltaisin itkin useasti varattomuuttani. Teki kipeää joka kerta, kun kaverit lähtivät porukalla jonnekin enkä itse voinut lähteä mukaan. Oli tuskaa tuntea se, mitä ei koskaan olisi halunnut itselleen tapahtuvan. Itkin, koska pelkäsin, että loppuelämäni on tällaista. (Linda, 19v)

Köyhyden kerrotaan vaikuttavan sosiaaliin suhteisiin siis keskeisesti kulutuksen kautta: ei voi lähteä yhdessä ostoksille, ei voi mennä paikkoihin joissa tapaa uusia ihmisiä, ei ole mitään tarjota vieraille, eikä voi tehdä asioita, jotka edellyttävät rahaa. Kulutukseen liittyy kuitenkin myös toisenlaista kerrontaa. Seuraavassa 65-vuotias Helena nimittäin hämmästelee tavaramääriä ja ihmettelee mihin sitä kaikkea tarvitaan. Helenan kertomuksessa sivussa oleminen merkityksellistyy näin ollen myös näköalapaikkana, koska kertoja näkee tavaran ja tarpeiden määrän epäsuhtaan:

Kauhuissani kuljin taas kaupassa. Hyllykaupalla, kymmeniä metrejä, pelkkiä erilaisia jugurtteja ja viilejä ja vanukkaita. Hyllykaupalla salaattikastikkeita ja säilykkeitä. Lihaosastoa en edes katsonut. Kuka tätä kaikkea tarvitsee? Kuka voi tarvita? Tässä maailmassa kuusituhatta lasta kuolee nälkään joka ikinen päivä. (Helena, 65v)

Sosiaalisten suhteiden ja kulutuksen lisäksi reunoilla olemiseen viittaava kerronta liittyy hyvin usein työhön ja työttömyyteen. Aineistossani on niin eläkeläisiä, opiskelijoita, työtä tekeviä kuin työttömiä. Työllä on toki taloudellinen ulottuvuus, sillä takaahan palkkatyö yleensä paremman toimeentulon kuin esimerkiksi työttömyyskorvaus, opintotuki, eläke tai toimeentulotuki. Tämän lisäksi työllä on myös muita keskeisiä merkityksiä. Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee nimittäin vahva työn eetos, minkä vuoksi työttömyys tai työmarkkinoiden ulkopuolella oleminen voi olla hyvin marginalisoiva kokemus. Työttömyyden kuvaukseen liittyy kenties juuri tätä taustaa vasten paikoin vahvaa toimijuuden kuvausta, kuten Raija-Liisan kirjoituksessa. Siinä hän kertoo aktiivisesta työhausta, mutta toisaalta myös siitä, kuinka työnsaanti voi olla todella vaikeaa:

Työnhaku on kovaa työtä, yleisesti luullaan että kyllä sitä löytyy kunhan hakee, tämä ei valitettavasti ole totta. Vaatimukset ovat mitä kovimmat nykyään, ja on jo hyvä jos edes pääsee

haastatteluun. Paikkaa kohden saattaa olla lähemmäs sata hakijaa, siinä on aika vaikea tulla valituksi varsinkin kun on nainen ja keski-ikäinen ja kun koulutusta ei juurikaan ole. Opiskelisin mielelläni, mutta se on kallista eikä oppisopimukseen pääse ellei ensin ole sitä työpaikkaa. Ja eiköhän ole aika luonnollista että itsetunto ei voi hyvin kun kerta toisensa jälkeen tulee kieltävä vastaus, kyllä siitä masentuu vahvempikin ihminen. (Raija-Liisa, keski-ikäinen)

Raija-Liisan kertomuksessa korostuu mahdollisuuksien kanssa ristiriidassa oleva toimijuuden kuvaus. Hän kertoo yrittävänsä kovasti saada töitä, mutta työmarkkinat suhteessa kertojan ikään, koulutukseen ja sukupuoleen näyttävät yhteesopimattomilta. Työttömyys merkityksellistyy täten rakenteellisena ongelmana, eikä esimerkiksi Raija-Liisan omana syynä. Näin ollen hän rakentaa itselleen mahdollisuuden myönteiseen asemaan, työttömiin yleisesti liitettävistä oletuksista huolimatta. Raija-Liisan kertomuksesta esiin nostamani lainaus edustaa kerrontaa, jossa vastustetaan työttömiin liitettäviä määreitä ja oletuksia, kuten laiskuutta ja passiivisuutta. Hän siis kommentoi työttömän kulttuurista kuvastoa. Vastapuheen lisäksi Raija-Liisan kirjoituksessa kyse on toisesta tiedosta. Hän kirjoittaa työnhakijan näkökulmasta ja kertoo ikään kuin asian todellisen laidan, vastustaen *yleisiä luuloja*. Vaikka Raija-Liisan asema sijoittuu siis reunalle ja syrjään, hän kuitenkin käyttää tuota asemaa hyväkseen ja kertoo miltä asiat sieltä tarkasteltuna itse asiassa näyttävät.

Työttömyys on kuitenkin yksi keskeinen syrjässä olemisen kokemuksesta aiheuttava asia. Seuraava ote alkaa vahvalla toiseuden kuvauksella, jossa työttömyydestä tulee ikään kuin osa minuutta:

Työtön, työtön, työtön...On vuosi 2004. On vaikea tottua kirjoittamaan tätä joka päivä listalle. Se on tehokas keino muistuttaa siitä, että en ole enää yhteiskunnan virallisissa, hyväksytyissä rattaissa mukana. En ole tarvittu henkilö. Mikään toiminta tai suunnitelma ei ole minulle tarkoitettu. Olen olemassa ryhmässä, joka on ongelma yhteiskunnalle. Ongelma mikä on kiusallinen ja yhteiskunnan olisi ratkaistava se sivistyneesti, jotta näyttäisi hyvältä. Se on kuitenkin paha kiviriippa veneessä, joka menee globaalilla merellä kohti "rahakasta elämää". Jokainen sana kirjoitettuna vie tämän ajatuksen syvemmälle ja syvemmälle ja sitä on vaikeampi poistaa. Tämä toistuu jokainen päivä, en saa sitä unohtaa. Ajatus valtaa minut kokonaan. Selvitäkseni minun on todistettava entistä enemmän muille, varsinkin ja hakiessani töitä, miten erinomainen olen. Niiden, joilla on töitä, ei tarvitse tätä tehdä. Tiedän, että jos meidät kaikki pantaisiin samalle lähtöviivalle, suurin osa jäisi jälkeeni siinä kilpajuoksussa. Mutta, kun otsaani on lyöty työttömän leima, minulla ei ole arvoa. Tilanne on sama kuin aikaisemmin ja ehkä vieläkin naisten kohdalla, jotka pyrkivät korkeille paikoille. On jatkuvasti todistettava olevan parempi kuin miehet. (Ritva, 56v)

Ritva vertaa itseään työssäkäyviin yleensä sekä miehiin, ja kuvaa, kuinka ei ole enää mukana yhteiskunnan hyväksytyissä rattaissa, kuinka hän ei ole enää tarvittu henkilö. Kyse on asemasta yhteiskunnassa, ja erityisesti työn merkityksestä tuon aseman määrittymisessä. Ritva kertoo ylimääräisyyden kokemisesta, minkä vuoksi on todistettava erinomaisuuttaan voidakseen kuulua

johonkin. Työ kuitenkin pelastaisi Ritvan tältä ulkopuolisuuden kokemukselta, jota hän toisaalla kuvaa yhteiskunnan alakastissa olemisena. Myös Raija-Liisan kohdalla työ näyttäytyy köyhyydestä vapauttavana tekijänä, joka ikään kuin pelastaisi hänet turvalliseen yhteisyyteen:

Työpaikka josta saisi riittävän toimeentulon on unelmani, en vain ole vielä sitä saavuttanut. En todellakaan nauti olemisesta ”yhteiskunnan loisena”. Ehkäpä se vielä onnistuu, jonain päivänä. (Raija-Liisa, keski-ikäinen)

Näin ei ole kuitenkaan kaikkien kohdalla, sillä työ ei nimittäin välttämättä pelasta toiseuden kokemiselta. 39-vuotiaan Merjan kertomuksessa tulee esiin ero huonosti käyttäytyvästä puolisoista sekä omien lasten huostaanotto. Hän kertoo olevansa nykyään töissä keittiö- ja kotipalvelussa, ja kuvaa epäoikeudenmukaisuuden kokemustaan suhteessa siivottavien kotien omistajiin:

Keittiöpuhat oli siunaus sinänsä sillä siten todella sain syödäkseni, toisaalta kirous koska minulta siten vietiin viimeisetkin oman elämän auktoriteetin rippeet. Toisten koteja siivotessani ihmettelin mikä oikein oikeuttaa heidät verovähennyksiin ja ehjiin seiniin ja ikkunoihin. (Merja, 39v)

Kodin kuvauksen ja vertailun kautta Merja merkityksellistää tilanteensa eheyden sijaan jollain tapaa rikkinäiseksi. Työnteon kautta tulee siten näkyväksi toiseuden kokeminen, jossa ehjä koti symboloi ikään kuin ehjää elämäntarinaa. Tutkimukseni alussa äänessä oli Tuulia, jonka toiseuden kuvaus tuli samoin esiin työnteon kautta. Muiden vielä nukkuessa hän jakoi sanomalehtiä:

Kun lehdet olivat autossa niin eteenpäin, onneksi jakelualueeni oli rauhallista omakotialuetta jonka pystyin jakamaan osittain autolla ja osittain kävellen, mutta tällaisina öinä olisin mieluiten nukkunut jossakin niistä kauniista omakotitaloista, joiden ikkunoita peitti sälekaihtimet tai rullaverhot merkkinä siitä, että sisällä nukuttiin rauhallista unta, vain jostakin saattoi paistaa himmeä valon kajo. Toisinaan nousivat kyyneleet silmiini ja mietin, millaista olisi elää oikeaa perhe-elämää. (Tuulia, 36v)

Tuulia kuvaa koskettavasti osattomuuttaan. Hän kertoo kuinka ei elä *oikeaa perhe-elämää*, ei voi nukkua rauhallista unta, eikä olla osallinen sellaisessa elämässä, jota haluaisi. Sen sijaan hän asuu yksin kissansa kanssa, ja joutuu raatamaan vähäisillä yöunilla saadakseen velkansa maksettua ja selvitäkseen. Kuten Tuulian kertomuksessa tulee toisaalla ilmi, saattoi työnteoko olla raatamista, minkä vuoksi hän on usein hyvin väsynyt. Tätä kovaa työnteokoä kuvataan usein suhteessa muihin, minkä vuoksi kokemus ulkopuolisuudesta ja toiseudesta korostuu. Tuulia kertoo, kuinka hän lähti siivoamaan muiden istuessa terassilla tai pakatessa piknik-koreja rannalle lähtöä varten. Näin ollen työn tekeminen silloin kun muut ovat nukkumassa tai viikonloppua viettämässä, liittyy sivussa

olemisen kuvaukseen. Kertajat ovat tällöin syrjässä normaalielämäkulusta ajankäytön näkökulmasta kuvattuna.

Kuten on tullut esille, myös syrjässä olemisen kuvauksissa on kuulumisen paikkoja. Lisäksi usein reunallakin ollessaan kertajat kirjoittavat itseään sisään edes johonkin asemaan, jossa on vaihtoehtoja ja toivoa, toivottomuuden ja ulkopuolisuuden sijaan. Tällöin kyse on siitä, että kertoja ikään kuin sinnittelee pysyäkseen kiinni jossain, kuten normaaliksi ymmärretyssä elämäkulussa. Tätä kautta pyritään olemaan osa yhteisyyttä. Usein tällaiset esimerkit liittyvät työhön ja työttömyyteen, kuten aiemmin esiin tullut Raija-Liisan kuvaus aktiivisesta työhausta tai toisaalta Tuulian raataminen *palauttaakseen itsensä moitteettomaksi kansalaiseksi*. Veloissa eläminen ja laskujen kanssa kamppailu ei ole sitä, mitä Tuulia elämältään haluaa tai mihin hän on aiemmin tottunut. 58-vuotias Marja kertoo puolestaan siitä, kuinka hän kekseliäästi sisustaa kotiaan ja valmistaa omin käsin asioita, joita muut ostavat valmiina kaupoista. Hänelle oli joku joskus sanonut, että *ei uskoisi, kun katsoo nättiä pientä kotiasi ja sinua päällepäin, että olet työtön*. Marjasta *tuollainen palaute tuntuu hyvältä tietenkkin, mutta lohtu on pientä, kun tietää mitä se on selkärangalta vaatinut*. Vaikka tuttavan kommentti periaatteessa ilahduttaa, kuvaa Marja kuitenkin sitä, miten valtavan työ- ja aikamäärän takana tämä ikään kuin täydestä meneminen on. Vaikka hän onnistuu menemään täydestä, ei se poista tunnetta siitä, ettei ole samalla viivalla työssäkävien kanssa. Marjan tilannetta kuulumisen suhteen kuvaakin nähdäkseni ambivalenssi.

Marjan tilanteen ambivalenssi liittyy reunalla olemisen ja kuulumisen problematiikkaan myös yleisemmällä tasolla. Ne suhteet, joiden kautta omaa asemaa merkityksellistetään nimittäin elävät ja muuttuvat, minkä vuoksi tilanne on usein liikkeessä olevan kaltainen. Välissä olemista sekä liikkumista ulkopuolisuuden ja kuulumisen välillä tai rajamailla kuvataan usein sinnittelyn, tai kuten seuraava kertoja, venymisen kautta. Metaforisesti kyse on otteen lipsumisesta tai sen höllentymistä, ja kertojan pyrkimyksestä kaikesta huolimatta pitää kiinni ja tavoitteesta kuulua yhteisyyteen, normaaliuuteen. Tällöin kirjoituksessa leijuu ikään kuin uhka siitä, että kaikki ei onnistukaan, että tippuu ulos tai ajautuu syrjään. Tällaisissa kuvauksissa vaihtoehdottomuus tilanteena on olemassa, mutta sitä vastaan taistellaan ja pyritään löytämään reittejä selvitä ja siten reittejä kuulua. 33-vuotias Heli kuvaa tätä epävarmuutta ja selviytymisen edellyttämää venymistä. Hän kertoo laittavansa jopa perheen perustamisen sivuun:

Opinnot voisivat kestää viisikin vuotta ja lainaan voisin turvautua vasta myöhemmin. Näin ajattelin, ettei mikään niukkuus ja laskenta voisi olla turhaa puuhaa. En tohtinut ajatella edes

omaa perhettä. Se olisi ajankohtaista sitten vasta ”joskus”, kun elämä ”vakiintuisi”. Velkaantuminen yhä epävarmassa elämäntilanteessa oli suuri pelkotekijä ja kannusti ”venymään äärimmilleen” sekä henkisesti että fyysisesti. Ajattelin selviäväni niukkuuden avulla. (Heli, 33v)

Köyhyydestä kerrotaan siis syrjässä olemisen näkökulmasta hyvin monenlaisin keinoin ja erilaisiin teemoihin liittyen. Kuva ei olisi kuitenkaan täydellinen ilman reunalla olemiseen ja ulkopuolisuuteen liittyvää vastapuolta eli kuulumiseen viittaavaa kerrontaa, johon paneudun seuraavaksi.

7.2 Kuulumista

Kuulumiseen viittaavan progressiivisen kerronnan kautta rakentuu kuulumisen mahdollisuuksia erilaisiin keskusteluihin. Tämä tulee pääasiassa esiin kertojien sijoittaessa itsensä osaksi jotakin tai joitakin. Kuulumiskerronta on usein mahdollista paikantaa kohdista, joissa naiset kertovat selviytymisestään. Sisällöllisesti kuulumiskerronta liittyy työnteon lisäksi ennen kaikkea sosiaalisiin suhteisiin ja siten toisten ihmisten merkityksellisyyteen – oli kyse sitten tuen saamisesta tai samankaltaisesta elämäntilanteesta. Kuuluminen saattaa olla myös symbolisempaa, kuten osallisuutta normaalielämäkulusta esimerkiksi normaalin arjen kuvauksen kautta. Myös mielekäs tekeminen voi mahdollistaa kuulumisen kokemista, kuten myös ympäristö. Lopulta usein kyse on myös toivosta, jonka vuoksi voi kokea jatkuvuutta ja siten kertoa nousujohteista elämäntarinaa. Määrällisesti kuulumisesta kerrotaan aineistossa huomattavasti vähemmän kuin reunoilla olemisesta, joka näkyy näin ollen myös analyysiluvun painottumisena regressiiviseen kerrontaan.

Kuuluminen liittyy ensinnäkin työhön. Kuten jo tarinatyyppin regressiivisessä kerronnassa tuli esiin, oli palkkatyö sellainen asia, joka voisi pelastaa toiseuden kokemiselta. Näin usein onkin. Raija-Liisan kertomuksessa tulee esiin pienipalkkaisenkin työn merkitys kokemukselle osallisuudesta ja yhteenkuulumisesta:

Olin töissä puoli vuotta kunnes työt loppuivat. Sain tavoitepalkkaa joten palkka oli hyvin pieni. En voinut silloinkaan ostaa kuin muutaman vaatekappaleen. Olin toki tyytyväinen, päinvastoin kuin meistä työttömistä yleensä luullaan noin 1000€ kuukausipalkka bruttona oli, sen lisäksi että tunsin että minulla on oikeus olla olemassa kun hankin oman elantoni, riittävä ja hieman enemmän kuin päiväraha. Maksoin mielelläni veroa, olin ylpeä siitä että osallistuin näin yhteiskunnan ylläpitoon. (Raija-Liisa, keski-ikäinen)

Raija-Liisa kokee, että hänellä on oikeus olla olemassa osallistuessaan yhteiskunnan ylläpitoon veroja maksamalla. Tämän käänköpuolena on kuitenkin se, että ollessaan työttömänä, tämä

olemassaolon oikeutus kyseenalaistuu tai hankaloituu. Lainauksessa on lisäksi kiinnostavasti vastapuhetta kohdassa *päinvastoin kuin meistä työttömistä yleensä luullaan*. Kertoja puhuu työttömiin liitettäviä oletuksia vastaan, joista tässä viitataan implisiittisesti oletukseen, että työttömät vieroksuivat työntekoa. Raija-Liisa kumoaa tämän oletuksen alleviivaamalla, kuinka tärkeää työnteko tai pienikin ansiotulo itse asiassa hänelle olisi. Puhuessaan *meistä työttömistä*, hän asemoituu yhteyteen muiden työttömien kanssa ja puolustaa paitsi omaa, myös muiden työttömien asemaa. Kirjoituksen kuulumiseen viittaavasta kerronnasta tulee näin ollen esiin työn ja kuulumisen kokemisen välinen ambivalenssi. Tavallaan työ pelastaa ulkopuolisuudelta ja oikeuttaa oman olemassaolon. Samaan aikaan kertoja kuitenkin identifioituu työttömäksi ja kertoo oikeudestaan kuulua myös tästä asemasta käsin. Kertoja siten ikään kuin normaalistaa työttömän kategorian, ja kertoo työttömiä osaksi ”meitä”.

Muiden ihmisten merkityksellisyys on toinen keskeinen kuulumiskerrontaan liittyvä teema. Tämä saattaa tarkoittaa köyhyyttä jaettuna kokemuksena, jolloin kuuluminen liittyy köyhyiden kokemuksen jakamiseen muiden vastaavankaltaisessa tilanteessa olevien kanssa. Edellä olevassa esimerkissä Raija-Liisa liitti itsensä työttömien joukkoon. Seuraavassa Linda kokee puolestaan yhteenkuuluvuutta muiden vastaavassa tilanteessa olevien opiskelijoiden kanssa, minkä ansiosta oma olo ei ole niin poikkeava vaan mahdollisesti vähemmän ulkopuolinen:

On toinen fysiikan tunti. Opettaja pitää nimenhuutoa ja kyselee samalla, kenellä on kirja ja mistä se on hommattu. Minä sain kirjan lainaan eräältä ystävältä. Hän peri siitä vuokraa, pienen askin tupakkaa. Ostin sen, totta kai, ettei tarvitsisi ostaa kuitenkaan lähes kolmenkymmenen euron oppikirjaa. Muutamalla muullakin on lainakirja, tuntuu hyvältä, ettei tarvi olla ainoa jolle vanhemmat ei maksa kaikkea. (Linda, 19v)

Kuulumiseen viittaa myös Lindan kuvaus sosiaalisesta kanssakäymisestä läheisten ja ystävien kanssa. Sosiaalinen tuki saattaakin olla olennainen osa kuulumisen tunteen muodostumista, kuten Lindalla, joka kertoo selviävänsä saamansa tuen ansiosta:

Välillä ystäväni antavat minulle rahaa, jotta saan ruokaa kissalleni. Hävettää ottaa, mutta on pakko. He eivät tee sitä pilkatakseeni minua, vaan sydämestään – koska he välittävät minusta aidosti. Kerran jopa yhden kaverin äiti sanoi, että ”silloin kun sinulla on rahat loppunut ja jääkaappi tyhjä, niin soita meille, niin voimme vaikka hakea sinut meille syömään”. (Linda, 19v)

Lindalla on ihmisiä, jotka välittävät ja tarjoavat apuaan, mutta häntä kuitenkin hävettää ottaa apua vastaan. Asetelma viittaa itsenäisyyden ja riippuvuuden väliseen jännitteeseen. Esimerkissä tuleekin hyvin näkyviin, kuinka köyhyyskertomusten jännitteet liittyvät toisiinsa. 60-vuotias Sirkka viittaa kirjoituksessaan Lindan tavoin jaettuun köyhyyteen, mutta toisella tapaa:

Pullojen kerääjät ja roskisten penkojathan meilläkin on keskuudessamme. En luokittelle heitä luusereiksi. Minusta he ovat esimerkkejä yritteliäistä ihmisistä. Itseni luokittelisin selviytyjäksi, menestyjäksi minusta ei sen sijaan ollut. (Sirkka, 60v)

Sirkka kuvaa laajennettua kuulumisen piiriä, jossa kaikilla on paikka - myös pullojen kerääjillä. Itsensä hän merkityksellistää tässä piirissä selviytyjäksi, siis sisälle ja lähemmäs keskustaa. Sirkkakin puhuu nähdäkseni köyhyyteen kulttuurisesti liitettäviä merkityksiä vastaan kirjoittamalla yritteliäisyydestä. Tämän kuvauksen avulla hän laajentaa köyhyyteen liitettävää merkityskirjoa. Hän näin ollen hälventää erontekoa köyhien ja muiden välillä, ja yhdistää köyhän asemaan niitä positiivisia merkityksiä, jotka sitä vastoin usein liittyvät juurikin ”muihin”, kuten työssäkäyviin ja paremmin toimeentuleviin.

Seuraavassa esimerkissä tulee esiin jo tutuksi tullut teema köyhyyden aiheuttamasta sosiaalisen elämän hiljenemisestä. Ritva kuitenkin kertoo löytävänsä naapuripariskunnasta seuraa. Hän siis löytää kuulumisen paikan jaetun kiinnostuksenkohteen kautta:

Kaikkeen sosiaaliseen toimintaan olisi tarvinnut jonkin verran rahaa, joten sekin hiljeni. Ystävällisestä naapuripariskunnasta, sotaveteraaneja, tuli henkireikä. Istuimme usein iltaisin saunan jälkeen heidän pöydän ääressä teetä juoden ja keskustellen lukemistamme kirjoista. Se tuntui hyvältä. (Ritva, 56v)

Oletin aluksi, että kirjoituksissa olisi ollut enemmän kuvauksia esimerkiksi järjestötoimintaan osallistumisesta, koska ajattelin sen olevan merkityksellistä yhteenkuulumisen ja osallisuuden kannalta. Tällaisesta mainittiin kuitenkin vain harvoin. Monessa kirjoituksessa kerrottiin kuitenkin leipäjonoista tai saadusta ruoka- tai vaateavusta. Näiden yhteydessä ei kuitenkaan ollut puhetta kuulumisen kokemisesta, päinvastoin. Seuraavassa onkin siis jokseenkin harvinainen aineistossani esiintyvä kuvaus siitä, kuinka eläkkeellä oleva Kerttu osallistuu järjestettyyn toimintaan. Siihenkin liittyy kuitenkin omat ongelmansa:

Onneksi on syksy käsillä. Alkaa eläkeläistoiminta. Siellä on mukavaa käydä. On retkiä ja teatteria, mutta on jäsenmaksut ja kahvimaksut. Tänä päivänä saa olla pussi levällään joka paikassa mihin meneekin. Mutta sekin on selvää, että mitään toimintaa ei voi olla ilman rahaa. (Kerttu, eläkeläinen³¹)

³¹ Tämän kertojan kohdalla ikä ei ollut pääteltävissä tekstistä eikä taustatiedoista.

Kertomuksessa aktiivinen vanhuus muodostuu tärkeäksi asiaksi. Tätä aktiivisuutta Kerttu haluaisi toteuttaa mahdollisimman monipuolisella tavalla, mutta taloudelliset rajoitteet eivät kuitenkaan aina anna tähän mahdollisuutta. Eläkeläistoimintaan osallistuminen on kuitenkin eräs yhteenkuulumisen areena. Kuulumiskerronta ei kuitenkaan aina edellytä viittauksia muihin ihmisiin. Esimerkiksi kuvaukset luonnon merkityksellisyydestä saattoivat olla viitteitä kuulumisen kokemisesta. Paitsi että ulkoilu on ilmaista, saattaa metsissä samoilu lisäksi tuottaa vaikeina hetkinä mielenrauhaa. Näin konkreettinen fyysinen ympäristö saattaa edustaa kuulumisen kontekstia. Sen avulla selviää - luonto on avoin kaikille:

Tärkeimmät tukijani olivat metsä ja meri. Silloin kuin luulin joutuvani luovuttamaan, sain mielenrauhan metsässä samoilemalla ja voimaa meren aalloista. (Tuulia, 36v)

Kuulumiseen viitataan myös kuvauksilla normaalista elämästä, jossa arki rakentuu tavallisille asioille eli samoille asioille kuin muillakin. Näin itseä ja omaa niukkuuden määrittämää elämää kuvataan tavallisena ja normaalina. Tätä kautta kuvataan siis kuulumista ja osallisuutta normaalielämänkulkuun. Elämästä kertominen normaalielämänkulkua noudattaen, viittaa nähdäkseni siihen, miten kokemus jaetusta elämäntavasta yhdistää. Se on asia, joka voi siten tuottaa kokemuksen osallisuudesta. Seuraavassa on ote Tuulian kertomuksesta ja siitä, kuinka hän joutuu lopettamaan työnteon terveydellisistä syistä. Tämä on hänelle vaikea ja jopa tuskainen asia. Vähitellen hän kuitenkin sopeutuu ja kertoo saavansa otteen *normaalista elämästä*:

Työstä luopumisen tuska alkoi helpottaa ja vähitellen sain otteen normaalista elämästä. Hiljalleen aloin pistämään kotona paikkoja kuntoon, siivoamista oli aivan riittävästi. Jalkani muistutti levon tarpeesta jos innostuin rehkimään liikaa. Kotitöiden alkaessa tympiä, lähdin merenrannalle ilmaiseen taidenäyttelyyni tai menin kirjastoon lukemaan lehtiä ja lainaamaan pinon romaaneita. Ilmaista ajankulua kyllä keksi kuin käytti hieman mielikuvitustansa. (Tuulia, 36v)

Tuulia löytää kuulumisen paikkoja näin ollen myös muusta kuin työstä, joka oli aiemmin niin kovin merkityksellinen osa elämää. Hän kuvaa kodin laittamista normaalielämään viitaten. Kodin lisäksi kertomuksessa näkyy luonnon sekä muun tekemisen tärkeä merkitys. Tuulia kuvaa elämää, johon sisältyy vaihtoehtoja ja erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Nämä ovat asioita, jotka liittyvät kenties kertojan viittaamaan normaaliin elämään, ja siten osoitus siitä, kuinka hänenkin on näin ollen mahdollista sitä toteuttaa, vaikkei tee enää palkkatöitä. Näiden normaalien ja tavallisten asioiden tekeminen kuvaa tulkintani mukaan kuulumista. Tekemisen tärkeää merkitystä kuvaa myös Ritva:

Koirat ja kissat pitivät minut elämässä. Keskeneräisen väitöskirjan työstäminen antoi kuvitelman, että olen vielä mukana jossain tärkeässä yhteiskunnan toiminnassa. Elämäni täyttyi kuitenkin antoisista asioista. Aloin lukea paljon romaaneja – lähinnä selviytymistarinoita ja hoidin puutarhaa. (Ritva, 56v)

Ritvan kertomuksessa lemmikkien ja lukemisen lisäksi väitöskirjan tekeminen tuottaa yhteenkuulumisen kokemuksen eli tunteen siitä, että on mukana yhteiskunnan toiminnassa. Tähän vaikuttaa varmasti myös se, että väitöskirjan tekeminen on yhteiskunnallisesti arvostettua toimintaa. Yhteenkuulumisen kannalta kiintoisaa oli myös toivon kuvaamisen merkitys. Katson, että toivo on usein ikään kuin side, joka pitää kertojaa kiinni jossakin yhteisyydessä ja mahdollistaa jatkuvuuden tunteen rakentumisen. Tämä saattaa olla toivo työpaikasta, toivo opiskelupaikasta tai toisaalta toivo omasta jaksamisesta. Niin kauan kuin on toivoa, on siten ehkä olemassa myös mahdollisuus olla osallinen.

7.3 Tarinatyypin johtopäätökset

Tarina kuulumisen haasteista sisältää reunoilla olon ja kuulumisen välille muodostuvan jännitteen, joka pitää kertojia otteessaan. Tällöin köyhyys voi tuoda tullessaan kokemuksen reunalla olosta ja toiseudesta. Kertomuksissa saatetaan jopa suoraan sijoittautua yhteiskunnan alakastiin, putoajiin, lyötyihin tai yhteiskunnalle ongelmalliseen ryhmään. Vaikka itseä ei sijoitettaisi jonkin yhteisyyden ulkopuolelle, tämä toiseuden uhka oli kuitenkin usein läsnä. Tarinatyypissä työnteke tai työttömyys oli monessa kertomuksessa keskeisessä roolissa, kuten myös viittaukset muihin ihmisiin. Köyhyys tuotti toisena olemisen paikkoja, joista kerrottiin, joissa oltiin tai joihin pelättiin joutuvan. Näitä toisen asemia kuitenkin merkityksellistettiin myös normaaleiksi. Tällöin kertojat kommentoivat esimerkiksi kulttuurisesti tuttua työttömän tai köyhän kuvastoa, ja antoivat niille uudenlaisia tai laajempia merkityksiä.

Reunoilta käsin elämä näyttäytyi pakkojen ja vaihtoehdottomuuden sävyttämänä eli kertojat olivat sivussa ja ulkona tahtomattaan. Reunoilla olemiseen viittaavassa kerronnassa tulee siten esiin, kuinka kertojien tilanteita määrittävät vähäiset vaihtoehdot ja jopa vaihtoehdottomuus, aivan kuten on tullut esiin jo kahden aiemman tarinatyypin kohdalla. Köyhyyden myötä kertojien mahdollisuudet elää kuten muut tai kuten haluaisi, kapenivat jolloin joutui elämään toisen asemassa ja jopa ulkopuolisena. Tähän syrjässä olemiseen liittyi usein myös kokemus yksinäisyydestä ja yksinolosta, jolloin muu yhteiskunta tuntui kulkevan eteenpäin toista rataa.

Kuulumiseen liittyvä kerronta viittasi puolestaan osallisuuden kokemiseen. Se sisälsi viittauksia muihin ihmisiin, jotka olivat joko samankaltaisessa tilanteessa olevia tai toisaalta läheisiä, kuten perhettä tai ystäviä. Kun tätä tarkastelee reunalla olemisen kerrontaan liittyvää yksinäisyyskuvausta vasten voi todeta, että yksinäisyys tai vastaavasti sosiaalisten suhteiden tarjoama tuki ja yhteenkuuluvuuden tunne ovat hyvin keskeisessä roolissa koetussa köyhydessä. Köyhyys merkitsee monesti osattomuutta ajalle tyypillisestä kulutuskulttuurista, jolloin entistä tärkeämpään rooliin nousevat immateriaaliset tekijät, joiden kautta kokea yhteenkuuluvuutta. Tarinatyyppin regressiivisessä kerronnassa tuli esiin kuitenkin se, miten usein myös sosiaalista kanssakäymistä jollain tavalla määrittelee raha ja sen suomat tekemisen mahdollisuudet. Niukassa rahatilanteessa kyseessä on kuitenkin ennemminkin tekemisen mahdottomuudet.

Marginalisaation näkökulmasta tarkasteltuna tämä tarinatyyppi kertoo lopulta seuraavia asioita koetusta köyhydestä. Köyhyden kokemisen myötä monet kertojat merkityksellistivät asemaansa yhteiskunnan syrjään ja reunoille. Näiden asemien kohdalla korostui toiseuden kokeminen, vaihtoehdottomuus tai vähäiset vaihtoehdot, sekä näihin liittyvät ongelmalliset tai rajoittuneet toimijuuden kuvaukset. Toisaalta reunoilla olemiseen viittaavassa kerronnassa myös vastustettiin oletusta passiivisuudesta. Kuulumisesta kerrottaessa kuvattiin puolestaan aktiivista toimijuutta, mutta myös sitä, kuinka vähäisistä vaihtoehdoista huolimatta elämässä saattoi olla mielekkyyttä ja kuulumisen tunnetta tuottavaa jakamista. Kuulumiseen liittyvän kerronnan myötä tulee esiin, että köyhydestä huolimatta kerrottiin mahdollisuuksista toimia - myös toisin – sekä mahdollisuuksista merkityksellistää elämää haluamallaan tavalla.

Tämän tarinatyyppin kautta tulee lopulta kirkkaimmin näkyviin köyhyden liittyminen marginalisaatioon sekä sen mukanaan tuomat toiseuden ja toimijuuden ulottuvuudet. Köyhyys ajaa näitä yksinasuvia naisia reunoille ja asemiin, joissa joutuu kokemaan olevansa toinen tai jopa ulkopuolinen. Kuuluminen ja selviäminen edellyttävät paikoin sinnittelyä, vastapuhetta tai oman aseman merkityksellistämistä toisin kuin millaisia mahdollisuuksia näyttäisi olevan tarjolla. Köyhyyteen liittyy kokemus toiseudesta ja kun se yhdistyy yksinasumiseen, joutuu usein tekemään entistä enemmän töitä kokeakseen kuulumista ja löytääkseen elämään mielekkyyttä. Naisten kertomuksista ei kuitenkaan rakentunut kuvaa, jossa he kertoisivat asemistaan sääliteltävinä toisina, päinvastoin. He kyllä kertoivat siitä, miten elämä, entiset puoliset, työnantajat tai yhteiskunta on kohdellut kaltoin. Mutta he kertovat paljon ja usein myös siitä, miten he näistä vaikeuksista selviävät ja miten asioita tulisi tehdä toisin, ettei näihin tilanteisiin joutuisi ajautumaan. He vaativat muutosta, kertovat epäoikeudenmukaisuuksista ja toisaalta myös merkityksellistävät omaa arkeaan

ja paikkaansa myös muun kuin köyhyyden kautta. Reunalla oleminen onkin vain harvoin kokonaisvaltaista ja totaalista, joskaan sekään ei ole mahdotonta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Keskustelua tuloksista

Tutkimuksen tavoitteena on ollut saada köyhyyttä kokevien oma ääni kuulluksi (vrt. Lister 2004, 166–168). Tätä kautta köyhyyttä kokevien yksinasuvien naisten asema voi tulla paitsi paremmin huomioiduksi, myös paremmin ymmärretyksi. Tutkimuksessa tärkeää on ollut se, miten köyhyyttä kokevat naiset ajattelevat köyhyyden vaikuttavan heidän elämäänsä tämän yhteiskunnan jäsenenä. Köyhyyttä kokevien naisten kirjoitusten avulla on ollut mahdollista saada tietää, miten heidät nähdään, millaisia asemia heille tarjoutuu ja miten he itse näkevät edustamansa kategorian. Lopulta kyse on siitä, kuinka heille tarjoutuvat asemat ovat paitsi kokemuksellisia niin pitkälti myös yhteiskunnallisia ja kulttuurisia. (Huttunen 2002, 36–37.) Kirjoitusten avulla on piirtynyt kuva siitä, millaisia jännitteitä köyhyys kertojien elämiin tuo ja miten he neuvottelevat heille tarjoutuvista asemista käsin kuulumisesta, toiseudesta ja toimijuudesta. Tätä kautta, Tuula Helnettä (2002) mukailen, reunoille ja reunoilta katsomalla voi kirikkaammin nähdä miltä keskus näyttää. Kertoessaan elämästään tässä yhteiskunnassa he kertovat myös tästä yhteiskunnasta itsestään.

Tutkimuksen alussa esitin tutkimustehtäväkseni selvittää, *millaisia ovat yksinasuvien naisten kokemukset köyhyydestä marginalisaation kautta tulkittuna*. Marginalisaationäkökulman myötä analyysissa olennaiseksi nousi se, *miten köyhyyskirjoituksissa kerrottiin toiseudesta ja toimijuudesta*. Olen näin ollen analyysissani eritellyt köyhyyden mukanaan tuomaa toiseuden ja toimijuuden problematiikkaa, ja näin tekemällä pyrkinyt tarkentamaan, mitä köyhyyden kokeminen kertojille merkitsee. Analyysissa selvitin *miten köyhyyskokemukset jäsenyivät narratiivisesti*. Nämä kerrotut köyhyyskokemukset jäsenyivät kolmeksi erilaiseksi tarinatyyppiä, joista kussakin muodostui regressiivisen ja progressiivisen kerronnan välille rakentuva jännite. Tämä kertomuksista paikantamani jännitteisyys on keskeisessä roolissa tutkimustulosten yleisemmän tason merkitysten pohdinnassa.

Tarina itsenäisyyden ihanteista tuo esiin, kuinka köyhyyden kerrotaan tuottavan elämään tilanteita ja asemia, joissa tarjolla on vain vähän vaihtoehtoja. Köyhyys tuottaa siten asemia, joissa mahdollisuudet toimia haluamallaan tai kulttuurisesti arvostettavalla tavalla ovat kaventuneet.

Tällöin etäisyys tavoiteltavasta, haluttavasta ja normaaliksi määrittyvästä elämästä kasvaa. Marginalisaation näkökulmasta tulkittuna tarina itsenäisyyden ihanteista kertoo, miten köyhyyden myötä kokemus toimijuudesta ongelmallistuu. Tällöin kerrottiin elämän ennakoinnin vaikeutumisesta sekä vähenevistä mahdollisuuksista tehdä valintoja ja siten vaikuttaa oman elämän kulkuun. Elämäntilanteen vaikeutuminen saattoi lopulta tuottaa kokemuksen täysivaltaisuuden menettämisestä. Tarina itsenäisyyden ihanteista osoittaa, miten köyhyyden koetaan liittyvän vahvasti mahdollisuuksiin päättää omasta elämästään.

Tarinatyypissä tulee näkyviin ristipaine, jonka köyhyyttä kokevat joutuvat kohtaamaan: monet elämän ideaalit, haaveet ja välttämättömyydet joudutaan sovittamaan yhteen usein mahdottomilta tai epäoikeudenmukaisilta tuntuvien reunaehtojen kanssa. Tässä kuitenkin myös onnistuttiin, sillä kertomuksissa kerrottiin myös siitä, että elämää koettiin hallittavan hankalista olosuhteista huolimatta. Tutkimuksessa tuli esimerkiksi esiin, miten jotkut valitsivat mieluummin taloudellisen niukkuuden kuin riippuvuuden puolisoistaan tai epäsäännöllisestä työstä. Tällaiset valinnat voivat liittyä siihen, että valitessaan niukemman mutta esimerkiksi puolisoista riippumattoman elämän, voi olla enemmän valtaa oman rahankäytön suhteen ja siten mahdollisuus kokea olevansa itsenäinen (Dean & Taylor-Gooby 1992, 164). Tämänkaltaisissa valinnoissa astutaan kuitenkin ulos jatkuvuutta ylläpitävistä sosiaalisista suhteista (kuten parisuhteesta tai työpaikasta), minkä vuoksi voi menettää yhteisön, jossa kokea yhteenkuulumista (Hoggett 2001, 51). Tämän vuoksi nämä valinnat, vaikka ovatkin rohkeita ja itsenäistymiseen liittyviä, sisältävät myös riskejä.

Kertomuksissa rakentuva itsenäisyyden ja itsellisuuden tavoittelu kertoo lopulta yleisemminkin siitä, millaisten arvojen ja oletusten varaan käsitys hyvästä elämästä rakentuu. Eräs keskeisimpiä oli ihanne itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta. Tälle ihanteelle löytää helposti kaikupohjaa myös kertomusten ulkopuolelta. Se liittyy nimittäin selvästi individualistiseen ideologiaan, jonka mukaan ihanteellinen yksilö on autonominen ja vapaa. Ihanne mukailee liberalismista juontavaa ihmiskäsitystä, jossa yksilö on muista riippumaton. Muiden tarvitseminen ei sinänsä kuitenkaan aiheuta häpeää vaan kyse on siitä millaisia merkityksiä tuohon tarvitsevuuteen liittyy. Esimerkiksi yksityiselämässä riippuvuus voi sitoa toisia yhteen kun taas julkisella tasolla siihen liittyy helposti häpeää, joka tulee näkyviin esimerkiksi sosiaaliturvan kohdalla. (Sennett 2004, 107–108 ja 121.) Yksilön kannalta selviäminen vaikeasta tilanteesta on kunnia-asia. Samalla kuitenkin se, että ei selviä ja että joutuu olemaan toisista riippuvainen, voi olla nöyryyttävää. Tämän nöyryytyksen kokemisessa tulee Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 25) mukaan esiin kulttuurisesti vahvan itsellistä pärjäämistä korostavan ihanteen kääntöpuoli.

Riippuvuuteen liittyvä alemmuuden tunne yhdistyy Richard Sennettin mukaan käsitykseen aikuisuudesta, joka tuli esiin myös tekemässäni analyysissä. Aikuisen kohdalla riippuvuus edustaa kuitenkin keskeneräisyyttä, kun se lapsen kohdalla on puolestaan normaalia. (Sennett 2004, 108–109.) Riippuvuus yhteiskunnan, perheen tai tuttavien tuesta voi saada siten lapsen kaltaiseen asemaan yhdistyviä merkityksiä. Köyhyyteen liittyvä riippuvuuden kokeminen, sen kommentointi ja sitä vastaan puhuminen oli kertomuksissa keskeisesti läsnä. Tätä ei pidä tulkita siten, että köyhyys tuottaisi vain autettavan toisen asemia, koska riippuvuuden ja itsenäisyyden kokeminen vaihteli kertojien välillä. Olennaista on kuitenkin ymmärtää, kuinka keskeisesti riippuvuuden ja itsenäisyyden välistä pohdintaa kertomuksissa käytiin. Tästä johtuen katsonkin aiheelliseksi kysyä, kuinka luoda sellaiset yhteiskunnalliset puitteet, joissa voitaisiin tukea ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, miten ja millaiseksi heidän riippuvuutensa muodostuu (vrt. Mäntysaari 2007, 127)? Kyse olisi tällöin sellaisten mahdollisuuksien luomisesta, joissa niukkuudessakin elämää voisi ennakoita, hallita sekä tehdä valintoja ja omaa elämää koskevia päätöksiä. Haastavaa tämä voi olla sen vuoksi, että aikaamme kuvastaa valinnanmahdollisuuksien kasvaminen, oli kyse sitten työelämästä, ihmissuhteista, koulutuksesta tai itsensä kehittämisestä (Hoikkala & Roos 2000, 21).

Hoikkalan ja Roosin (2000, 17) mukaan tietty omillaan pärjäämisen eetos on tunkeutunut koko hyvinvointipoliittiseen järjestelmään. Tällä he viittaavat siihen, kuinka tukimuotoihin liitetään yhä enemmän yksilöllistäviä ehtoja sekä vastikkeellisuutta. Tällainen yhteiskuntapolitiikka, jota rakennetaan lisäksi yhä selkeämmin riippumattoman yksilön ideaalin varaan, ja jossa korostetaan valinnanavapautta, sisältää kuitenkin riippuvuutta asiantuntijoista ”oikean elämäntavan” määrittelijöinä (Hirvilampi & Laatu 2008, 31). Tämänkin vuoksi olisi tärkeää mahdollistaa toinen tieto, joka paitsi haastaa myös täydentää virallista tietoa (Hänninen & Karjalainen & Lahti 2005).

Tarina luopumisesta ja saamisesta kertoo puolestaan köyhyyden kokemiseen liittyvästä jännitteestä, jossa oma asema köyhänä merkityksellistyy sen mukaan, mistä joudutaan luopumaan ja sen mukaan mitä puolestaan saadaan tai mitä itsellä köyhyydestä huolimatta on. Köyhyys tuottaa pakottavia tilanteita, joissa kertojat kuvaavat tekevänsä valintoja sen suhteen, mistä vielä voisi luopua. Samalla määrittellään sitä, minkä koetaan olevan elämässä välttämätöntä ja tarpeellista. Yleisemmällä tasolla tarkasteltuna tämä tarinatyyppejä ja siinä rakentuva jännite yhdistyvät nähdäkseni kulutukseen ja oman aseman määrittämiseen sen kautta. Luopumisen ja saamisen välistä jännitettä voisikin verrata Bardyn (2007, 247) kuvaamaan jälkiteollisen aikakauden ”jännitteiden jännitteeseen”, jossa käydään kamppailua siitä, miten taloudellisiin kysymyksiin suhtaudutaan. Kyse on siitä, kuinka

kulttuurimme on hyvin kaupallistunut, josta osoituksena on rahan ja tavaran välisten suhteiden tunkeutuminen sellaisille elämän osa-alueille, joille niillä ei ollut ennen asiaa. Tämän vuoksi raha saa hyvin keskeisen aseman yhteiskunnallisissa suhteissa sekä ”kollektiivisissa arvorakenteissa”. Toisaalta tämä kaupallistuminen on synnyttänyt myös vastavoimia, joihin liittyvät ei-materialistiset siirtymät kohti henkisyyttä ja hiljentymistä, ja joihin usein yhdistyvät aitouden diskurssit sekä eksistentiaalisten peruskokemusten arvostus. (Hoikkala & Roos 2000, 26.)

Tutkimissani kirjoituksissa tämä jännitteisyys tuli kiinnostavalla tavalla esiin yksilön näkökulmasta kulutuksen kautta. Mahdollisuus kokea osallisuutta yhteiskunnassa, jossa kulutuksella on hyvin keskeinen rooli niin ajanvieton, identiteetin kuin statuksen rakentamisen kannalta tulee köyhyyden kokemisen myötä haasteelliseksi. Luopumisesta kerrotaan ikään kuin häviämisenä sellaisessa kamppailussa, jossa voittajia ovat tarpeitaan vapaasti valitsevat, monilla eri tavoilla tyydyttävät ja hyvin toimeentulevat ihmiset. Kontrasti on suuri, kun tätä tarinatyyppiä tulkitsee suhteessa jatkuvasti uusia tarpeita luovaan mainosten maailmaan. Kirjoituksissa kyse onkin suhteellisesta köyhyydestä, joka merkityksellistyy suhteessa ympärillä olevien elintason ja käsityksiin hyvästä elämästä. Mitä enemmän hyvälle elämälle tuotetaan sisältöä, joka on saavutettavissa kulutuksen kautta, sitä marginaalisempaan asemaan köyhyyden myötä voi ajautua.

Kun köyhyyden myötä keinot osallisuuteen kulutuksen kautta vähenevät, voikin olla että huolenpitomoraalin mukaiset tavat tuottaa elämään mielekkyyttä korostuvat. Tällöin tarkoituksena on vaalia sitä, mitä ei voi laittaa kaupan (Jacobs 1992; ref. Bardy 2007, 247). Kun köyhyydestä kerrottaessa asioita merkityksellistettiin saamisena, nousivat sellaiset asiat ja elämän ulottuvuudet tärkeiksi, joita ei voi kaupata tai mitata rahassa. Tällöin tulee nähtäväksi, kuinka elämässä on ikään kuin köyhyydeltä turvassa olevia saarekkeita, joissa voi kokea hallitsevansa elämänsä poissa epävarmuuden ja osattomuuden kokemisen varjosta. Tarinassa luopumisesta ja saamisesta tulee näkyviin kulttuurikritiikkiä, sillä näiden saarekkeiden arvo merkityksellistyi arvokkaaksi ja sellaiseksi, joiden arvon voi nähdä vasta ymmärrettyään mikä elämässä on lopulta merkityksellistä. Näin ollen tässä tarinatyyppissä köyhyys näyttää paljastavan yhteiskunnan järjettömyyden, eikä lapsen asemassa enää olekaan köyhyyttä kokevat vaan muut.

Ruth Lister (2004, 122–123) toteaa, että stigmatisoitujen identiteettien kohdalla voi olla tärkeää, että on oikeus olla erilainen. Tarina kuulumisen haasteista kertoo kuitenkin siitä, kuinka köyhyyden kohdalla tulisi sen sijaan voida kokea oikeudekseen olla samanlainen. Kokemus toiseudesta ja ulkopuolisuudesta rakentui ennen kaikkea erilaisuuden kokemisen kautta, joka tuli keskeisesti esiin

vertailemalla ja merkityksellistämällä omaa elämää suhteessa käsitykseen normaalielämäkulusta sekä siinä toteutettavista asioista. Jälleen keskeiseen rooliin nousi kulutus sekä sen merkityksellisyys sosiaalisten suhteiden ylläpidossa ja muodostamisessa. Oma sivullisuuden kokeminen oli siten kiinteässä suhteessa yhteiskuntaan, jossa sitä elettiin todeksi. Tämä sivullisuuden tematiikka liittyy nähdäkseni osaltaan vertaisuuden kokemisen merkityksellisyyteen, joka tuli esiin myös Kortteisen ja Tuomikosken (1998) työttömyystutkimuksessa. Vertaisuuden kokeminen, joka juontaa juurensa vertaisuutta korostavasta kulttuurista, nousi hyvin keskeiseen rooliin työttömien kertomuksissa. Kyse on siitä, kuinka vertaisuuden kokeminen on työttömäksi jäämisen myötä koetuksella (emt., 25–26 ja 175). Samoin on köyhyyden kohdalla, sillä köyhyyden myötä kokemus tasavertaisuudesta ongelmallistuu, vaihdellen kuitenkin sen mukaan mistä vertailukohtia haetaan. Mikäli oma vertaisuus kiistetään, merkityksellistyy oma asema pitkälti toiseksi ja reunoille, jopa ulkopuoliseksi (vrt. Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 28).

Sivullisuus liittyi köyhyyskertomuksissa myös kokemukseen näkymättömyydestä sekä siihen, kuinka kertojat kokivat olevansa tilanteensa kanssa yksin. Tämä yksinäisyys voi hyvin liittyä myös yksinasumiseen, sillä yksinasuvilla ei ole välttämättä mahdollisuutta jakaa vaikeita asioita päivittäisessä kanssakäymisessään samalla todennäköisyydellä kuin sellaisten, jotka asuvat muiden kanssa. Kortteisen ja Tuomikosken tutkimuksessa perheellisten oli työttömyyden alkuvaiheissa helpompi löytää elämälle merkitystä, kuin niiden jotka asuivat yksin. Yksinasuvilla ei nimittäin välttämättä ollut kotona sellaisia asioita, joiden kautta voisi kokea olevansa tarpeellinen (Kortteinen ja Tuomikoski 1998, 70). Köyhyyteen mahdollisesti liittyvän häpeän voi helpommin voittaa, jos on sellainen luottamuksellinen ja turvallinen side, jonka varassa sitä käsitellä (vrt. emt., 67). Osassa oman tutkimuksen kirjoituksia oli vahvoja yksinäisyyden kuvauksia, minkä vuoksi tutkimukseni perusteella voi todeta, että yksinasuminen voi voimistaa köyhän kokemusta syrjässä olemisesta, mikäli hänellä ei ole ketään kenen kanssa kokemuksiaan jakaa. Tilanne on köyhyyttä kokevan kannalta ristiriitainen, jos suhteita, joista voisi saada tukea ja joissa jakaa kokemuksiaan, ylläpidetään tavoilla, jotka edellyttävät kuitenkin rahaa.

Kuulumisen ja reunoilla olemisen välille rakentuvaan jännitteeseen tiivistyy lopulta jotain hyvin olennaista köyhyyden kokemiseen liittyvää kipua. Tässä jännitteessä yhdistyy kahden edellisen sisältö yleisemmällä tasolla, ja siinä tulee esiin, kuinka niin luopumisen ja saamisen sekä riippuvuuden ja itsenäisyyden väliset jännitteet kuvaavat lopulta sitä, miten köyhyys ajaa marginaaliin, tuottaa asemia toisena ja rajoittaa toimijuuden mahdollisuuksia. Kyse on konkreettisista vaikeuksista, mutta myös symbolisemman tason kysymyksistä, jolloin kyse on

itseäänärittelystä ja oman aseman merkityksellistämistä suhteessa tarjolla oleviin toisen asemiin ja muihin ihmisiin. Vielä viime vuosisadan alkupuolella, jolloin köyhyys oli merkittävästi yleisempää ja jolloin suurempi osa väestöstä oli samassa veneessä, ei köyhyyden kokeminen tuottanut välttämättä kokemusta erilaisuudesta ja ulkopuolisuudesta vaikka arjessa selviäminen haasteellista olikin (Heikkilä 2000, 169). 2000-luvulla tilanne on tutkimukseni perusteella pitkälti toisenlainen. Yhteiskunnan vaurastuminen, ja tuon vaurauden yhä epätasaisempi jakautuminen vaikuttaa olennaisesti köyhyyden kokemiseen. Se ajaa köyhyyttä kokevia syrjään, tuottaa kokemuksia toiseudesta, epäonnistumisesta sekä sivuun jäämisestä.

8.2 Lopuksi

Tutkimukseni avulla on ollut mahdollista paremmin ymmärtää koettua köyhyyttä. Tämän lisäksi tutkimuksellani on annettavaa myös menetelmällisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Soveltamani narratiivinen tutkimusmenetelmä, jossa jaottelin kerrontaa sen suuntautuneisuuden mukaan, osoittautui hyvin yhteensopivaksi marginalisaationäkökulman kanssa. Menetelmä mahdollisti marginalisaatioon liittyvän suhteellisuuden, liikkeen ja vaihtelun sisällyttämisen analyysiin. Voin siis suositella menetelmää jatkossa tehtäviin tutkimuksiin, joissa ilmiötä tutkitaan marginalisaation näkökulmasta. Erityisen kiinnostavaksi osoittautui lisäksi huomioni siitä, kuinka regressiivisen ja progressiivisen kerronnan tarkastelu rinnakkain toi esiin jännitteitä, jotka kertovat jotain yleisempää tutkittavasta ilmiöstä. Tämä mahdollisti kulttuurisen ja yhteiskunnallisen tason esiin nostamisen ihmisten arkielämää ja omia kokemuksia koskettavasta aineistosta. Tätä oivallusta olisi kiinnostavaa testata toisenlaisen aineiston tai kohderyhmän kohdalla, sillä se voisi hyvin avata uudenlaisia mahdollisuuksia yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämiselle ja kulttuurisen näkökulman lukemiselle aineistosta.

Menetelmällisten huomioiden lisäksi tutkimuksella ja analyysissä tekemilläni päätelmillä on nähdäkseni annettavaa niin sosiaalipolitiikan kuin sosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalityössä ollaan usein tekemisissä eri tavoin marginaalisissa asemissa elävien ihmisten kanssa ja työskennellään erilaisten sosiaalisten ongelmien parissa. Köyhyys on eräs hyvin keskeinen asia, joka voi muodostua oleelliseksi monissa eri elämäntilanteissa (Mäntysaari 2007, 115–120). Kyse voi olla ”pelkästä” heikosta taloudellisesta tilanteesta tai toisaalta tilanteesta, jossa köyhyys liittyy yhteen muiden ongelmien kanssa joko niiden syynä tai seurauksena. Tämän vuoksi sen ymmärtäminen, millaisia jännitteitä köyhyys elämään tuottaa, on myös sosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna

erittäin tärkeää. Tämä tutkimus voi näin ollen auttaa sosiaalityötä tekeviä ja tutkivia paremmin ymmärtämään ja siten myös kohtaamaan ihmisiä, joita köyhyys tavalla tai toisella koskettaa. Analyysissa esiin tulleet tulkinnat siitä, miten köyhyyttä kokevat tekivät tilaa toimijuudelle ja myönteiselle itsemäärittelylle vaikeissakin tilanteissa, voivat olla hyödyllisiä myös sosiaalityön kohtaamisissa rakennettavien merkitysten kannalta (Juhila 2006).

Vaikka kieli ja nimeäminen ovat erittäin tärkeitä asioita, ja on tärkeää, että köyhyyttä kokevat voivat itse määrittellä sekä kertoa elämistään, on kuitenkin hyvä korostaa, että nimeämisen politiikka ei ole ainoa asia, joka vaikuttaa köyhyyteen. Rinnalle tarvitaan nimittäin myös sellaista uudelleenjaon politiikka, jossa otetaan huomioon köyhyydessä elävät sosiaalisina toimijoina ja tunnustetaan heidän toimijuutensa (Lister 2004, 122–123). Riittävä taloudellinen toimeentulo on eräs keskeisimpiä hyvinvoinnin perusedellytyksiä, minkä vuoksi tässä uudelleenjaossa tulisikin taata riittävä elintaso erilaisissa elämäntilanteissa oleville ihmisille (Räsänen 2003, 33). Pelkästään rahalla ei kuitenkaan kaikkia köyhyyteen liittyviä ongelmia ratkaista. Eriarvoisuutta tulee jossain määrin aina olemaan, vaikka hyvinvointivaltion avulla pyrittäisiinkin luomaan tasa-arvoa tukevia rakenteita (Mäntysaari 2007, 125–126). Olennaiseksi muodostuu tällöin se, kuinka eriarvoisuudesta kärsiviä voitaisiin kuitenkin tukea elämänhallinnan saavuttamisessa ja täysivaltaisuuden tavoittelemisessa. Elämänhallinnassa kyse on paitsi yksilöllisistä kyvyistä, myös yhteiskunnallisista oloista minkä vuoksi kysymys on olennaisella tavalla myös yhteiskuntapoliittinen.

Köyhyyskirjoituksissa rakentuvat jännitteet kertovat lopulta jotain yleisempää siitä yhteiskunnasta, jossa elämme ja jossa ne on kerrottu. Analyysini perusteella tuo yhteiskunta edellyttää ideaalitalanteessa riippumattomuutta ja itsenäisyyttä. Siinä ihannoidaan itsellisyyttä ja omillaan pärjäämistä. Siinä yhteiskunnassa tuotetaan jatkuvasti uusia tarpeita, joiden täyttäminen tai täyttämättä jättäminen määrittää asemaasi. Se yhteiskunta on ulossulkeva, jossa ideaalisesta ja toivottavasta normaalielämäkulusta poikkeaminen luo hädän ulkopuolelle jäämisestä. Ovatko nämä yksinasuvien naisten köyhyyskertomuksissa rakentuvat jännitteet siis jollain tapaa aikaamme ja yhteiskuntaamme kuvaavia, siten että ne näkyisivät myös jonkin muun ryhmän tai jonkin muun kuin köyhyyden kautta tukittuna? Tulisivatko samankaltaiset asiat olennaisiksi, jos kertojina olisivat miehet tai yksinhuoltajat? Entä onko eroja siinä, miten ikä tai vaikka asuinpaikka vaikuttaa köyhyyden kokemiseen? Kaiken kaikkiaan jatkotutkimusta suomalaisesta koetusta köyhyydestä tarvitaan merkittävästi lisää, sillä tällaisten arkikokemusta avulla voidaan paremmin vastata eriarvoisuuteen liittyviin kysymyksiin sekä tuottaa parempi kokonaiskuva ilmiöistä ja ongelmista,

joille haetaan järjestelmätason ratkaisuja ja joiden kanssa tullaan tekemisiin myös arkisemmissä kohtaamisissa (vrt. Bardy 2007, 248).

Nyt 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla on taloudellinen nousukausi jälleen melko dramaattisesti taittunut ja Suomen talous syöksynyt laskuun globaalin talouskriisin myötä. Jälleen on otsikoihin noussut uutisia kasvavasta työttömyydestä irtisanomisineen ja lomautuksineen. Myös köyhyydestä on alettu keskustella enemmän, kun yhä useampi jakaa pelon sen kohtaamisesta. Nähtäväksi jää, millaisia arpia tämä lama jättää sosiaalipoliittiseen järjestelmään, yhteiskuntaan ja köyhyyttä kokeviin tuon yhteiskunnan jäseninä. Tuleva vuosi 2010 on Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuosi, ja Suomessa kansalliseksi teemaksi on nostettu kysymys ”Kuka kuuntelee köyhää”. Teemavuotena järjestettävissä tapahtumissa ja hankkeissa on tavoitteena antaa puheenvuoro köyhille ja syrjäytyneille sekä heidän kanssaan työskenteleville vapaaehtoistyöntekijöille, järjestöille ja sosiaalityöntekijöille.³² Toivonkin, että tämä tutkimus on osa sellaista kehityskulkua, jossa köyhyyttä kokevien omat näkemykset ja kertomukset tulevat yhä paremmin kuulluiksi. Lisäksi toivon, että tämän tutkimuksen avulla olen voinut nostaa tarkastelun keskiöön unohdetun ihmisryhmän, ja tehnyt mahdolliseksi paremmin ymmärtää, mistä koetussa köyhyydessä voi olla kyse erityisesti yksinasuvien naisten kohdalla.

³² Sosiaali- ja terveysministeriön internetsivuilta on luettavissa teemavuoden tarkemmat sisällöt ja tavoitteet. http://www.stm.fi/kansainvaliset_asiat/eu/teemavuosi_2010

LÄHTEET

I. Painetut lähteet

Abrahamson, Peter (1996) Social exclusion in Europe: old wine in new bottles? *Družboslovne razprave* XI 19–29, 119–36.

Ahonen, Tuula-Maria (2007) Koulutetut köyhät kertovat arjestaan. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5, 576–577.

Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Alcock, Pete (1997) *Understanding poverty*. Basingstoke: Macmillan.

Anttonen, Anneli (1994) Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*, 203–226. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli (1997) *Feminismi ja sosiaalipolitiikka: miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere: Tampere University Press.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoitukset 2006. Elektroninen aineisto FSD2413. Meri Larivaara & Anna-Maria Isola & Juha Mikkonen. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, 2009. Saatavana sähköisesti osoitteesta:

<http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/FSD2413/meF2413.html#>, viitattu 15.11.2009.

Asunnot ja asuinolot 2008. Tilastokeskus. Saatavana sähköisesti osoitteesta:

http://tilastokeskus.fi/til/asas/2008/asas_2008_2009-05-26_tie_001.html, viitattu 22.11.2009.

Bardy, Marjatta (2007) Mitä meille ja meissä tapahtuu? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Väaryyskirja*, 241–253. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

- Bauman, Zygmunt (1998) *Postmodernity and its discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Burr, Vivien (1995) *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Dean, Howard & Taylor-Gooby, Peter (1992) *Dependency culture: the explosion of the myth*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Elliot, Jane (2005) *Using narrative in social research. Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- European Commission (2006) *Gender inequalities in the risks of poverty and social exclusion for disadvantaged groups in thirty European countries*. Luxembourg: Office for official publications of the European communities.
- Falk, Pasi (1992) *Modern Oralities: a cultural typology of the consuming body*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia, 227. Helsinki: University of Helsinki.
- Forsberg, Hannele (2002) *Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta*. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*, 107–110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Gergen, Kenneth J. (1994) *Realities and relationships: Soundings in social construction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gergen, Kenneth J. (1998) *Narrative, moral identity and historical consciousness: a social constructionist account*. Saatavana sähköisesti osoitteesta www.swarthmore.edu/SocSci/kgergen1/web/page.phtml?id=manuscripts&hf=1, viitattu 13.11.2008. Teksti on englanninkielinen versio artikkelista: *Erzählung, moralische Identität und historisches Bewusstsein. Eine sozialkonstruktivistische Darstellung*. Teoksessa J. Straub (toim.) (1998) *Identität und historisches*. Frankfurt: Bewusstsein Suhrkamp.

Gergen, Kenneth J. & Gergen, Mary M. (1983) Narratives of the self. Teoksessa Theodore R. Sarbin & Karl E. Scheibe (toim.) *Studies in social identity*, 254–273. New York: Praeger Publishers.

Goffman, Erving (1968) *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Harmondsworth: Penguin.

Gordon, Tuula (1994) *Single women. On the margins?* Basingstoke: Macmillan.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 702.

Hanmer, Jalna & Hearn, Jeff (1999) Gender and welfare research. Teoksessa Fiona Williams & Jennie Popay & Ann Oakley (toim.) *Welfare Research – a critical review*, 106–130. Lontoo: UCL Press.

Heikkilä, Matti (2000) Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*, 167–181. Helsinki: Gaudeamus.

Heikkilä, Matti & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (1994) Kokemuksia nälästä. Teoksessa Matti Heikkilä & Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Osmo Kontula & Kaj Koskela (toim.) *Nälkä*, 59–120. Helsinki: Stakes Raportteja 153.

Heikkinen, Hannu L. T. (2007) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 142–158. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Helne, Tuula (1994) Erään muodin tarina – 1980-luvun suomalaisesta syrjäytymiskeskustelusta. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*, 32–50. Helsinki: Gaudeamus.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.

Helne, Tuula & Laatu, Markku (2007) ”Hyvinvointipolitiikka” ja sen vääryydet. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja, 9–40. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hirvilammi, Tuuli & Laatu, Markku (2008) Johdanto. Teoksessa Tuuli Hirvilammi & Markku Laatu (toim.) Toinen vääryyskirja – lähikuvia sosiaalisista epäkohdista, 9–38. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hoggett, Paul (2001) Agency, rationality and social policy. *Journal of social policy* 30:1, 37–56.

Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (2000) Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) 2000-luvun elämä – sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta, 9–31. Helsinki: Gaudeamus.

Honkasalo, Marja-Liisa (2004) "Elämä on ahasta täällä" - Otteita maailmasta, joka ei pidä kiinni. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) Arki satuttaa – Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä, 51–81. Tampere: Vastapaino.

Honkasalo, Marja-Liisa (2008) Reikä sydämessä: sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa. Tampere: Vastapaino.

Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (2004) Esipuhe. Teoksessa Marja - Liisa Honkasalo & Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) Arki satuttaa – Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä, 7–10. Tampere: Vastapaino.

Hurme, Raija & Pesonen, Maritta & Syväoja, Olli (1996) Englanti – Suomi suursanakirja. English-finnish general dictionary. Helsinki: WSOY.

Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 861. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Hyvärinen, Matti (1997) Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eeva Peltonen & Anni Vilkkonen (toim.) Liikkuva erot – sukupuoli elämäkertatutkimuksessa, 311–336. Tampere: Vastapaino.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.) (1994) Kirjeitä nälästä. Helsinki: Stakes.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) (2005) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.

Isola, Anna-Maria & Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.) (2007) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Helsinki: Avain.

Jacobs, Jane (1992) Systems of survival. A dialogue on the moral foundations of commerce and politics. New York: Random House.

Jokinen, Arja (2000) Narratiivit muutostyön resursseina. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta, 131–165. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (2004) Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta, 74–97. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta, 9–19. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Eeva (2005) Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Juhila Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta, 20–32. Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun poliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (1996) Eri menetelmät - eri tulokset? Köyhyyden monimuotoisuus. Teoksessa Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio (toim.) Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa, 11–67. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkimuksia 65. Helsinki: Stakes.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2003) Moniulotteisen köyhyyden trendit 1990-luvulla. Teoksessa Olli Kangas (toim.) Laman varjo ja nousun huumo, 49–91. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Helsinki: Kela.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2005) Köyhyyden teoria ja käytäntö. Teoksessa Juho Saari (toim.) Köyhyyspolitiikka: johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen, 28–62. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Karisto, Antti (1998) Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka, 54–75. Helsinki: Gaudeamus.

Kauppinen, Timo M. & Karvonen, Sakari (2008) Nuorten aikuisten toimeentulo-ongelmat. Teoksessa Pasi Moisio & Sakari Karvonen & Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008, 76–94. Helsinki: Stakes.

Kautto, Mikko & Parpo, Antti & Sallila, Seppo (2006) Huono-osaisuus eriarvoistuvan tulokehityksen Suomessa. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006, 236–262. Helsinki: Stakes.

Kiili, Johanna (1999) Kulutusta marginaalissa vai marginaalia kulutuksessa? Pienituloisten yksinhuoltajaäitien kulutustottumukset. *Janus* 2:7, 116–132.

Kontula, Osmo & Koskela, Kaj (1994) Ketkä Suomessa kokevat nälkää ja mistä syystä? Teoksessa Matti Heikkilä & Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Osmo Kontula & Kaj Koskela (toim.) Nälkä, 39–57. Stakes Raportteja 153. Helsinki: Stakes.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Julkaistu yhteistyössä STAKESin ja Kansaneläkelaitoksen kanssa. Helsinki: Tammi.

Koski, Leena & Tedre, Silva (2009) Naiset yliopistouralla – Ikä ja aika toimijuuden ehtoina. Teoksessa Hanna Ojala & Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa, 231–253. Tampere: Vastapaino.

Kuivalainen, Susan (2004) Missä määrin toimeentulotuki poistaa köyhyyttä? Yhteiskuntapolitiikka: 69: 6, 583–593.

Kuivalainen, Susan & Airio, Ilpo & Hiilamo, Heikki & Niemelä, Mikko (2005) Suomalainen Köyhyyspolitiikka. Teoksessa Juho Saari (toim.) Köyhyyspolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen, 63–120. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuusi, Pekka (1961) 60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. Helsinki: WSOY.

Lieblich, Amia & Tuval- Mashiach, Rivka & Zilbert, Tamar (1998) Narrative research: reading, analysis and interpretation. Thousand Oaks: Sage.

Lister, Ruth (2004) Poverty. Cambridge: Polity press.

Miettinen, Sonja (2006) Eron aika: tyttärien kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 4. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Mikkonen, Juha & Typpö, Aija (toim) (2009) Rikas runo - sanoja köyhyydestä. Helsinki: Avain.

Moisio, Pasi (2004) Köyhyyden pitkittäinen rakenne. Tilapäis-, toistuvais- ja pitkäaikaisköyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69:3, 341–359.

Moisio, Pasi (2008) Köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Pasi Moisio & Sakari Karvonen & Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2008*, 256–274. Helsinki: Stakes.

Mäkinen, Arja (2008) Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 1349. Tampere: Tampere University Press.

Mäntysaari, Mikko (2007) Syrjiikö sosiaalityö. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*, 115–132. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Ojala, Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa: feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala & Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*, 13–38. Tampere: Vastapaino.

Penttilä, Irmeli & Kangas, Olli & Nordberg, Leif & Ritakallio, Veli-Matti (2003) Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Pickering, Michael (2001) *Stereotyping: the politics of representation*. Basingstoke: Palgrave.

Pohjola, Anneli (1994) Näemme köyhyyden, mutta emme köyhiä. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*, 191–211. Helsinki: Gaudeamus.

Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen & Lauta Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. *Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*, 56–73.

Raunio, Kyösti (2006) *Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Repo, Katja (1996) Naisten köyhyys: esimerkkinä Iso – Britannia. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Raportteja 189. Helsinki: Stakes.

Repo, Katja (2003) Perheen sisäisen rahatalouden jännitteitä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä, 64–85. Helsinki: Gaudeamus.

Riessman, Catherine Kohler (1993) Narrative analysis. Qualitative research methods series 30. Newbury Park: Sage.

Ritakallio, Veli-Matti (1991) Köyhyys ei tule yksin. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailta. Sosiaali- ja terveyshallitus tutkimuksia 11. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Ritakallio, Veli-Matti (1994a) Köyhyys Suomessa 1981–1990. Tutkimus tulonsiirtojen vaikutuksista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkimuksia 39. Helsinki: Stakes.

Ritakallio, Veli-Matti (1994b) Köyhyyden muuttunut kuva Suomessa 1966–90. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos, 169–190. Helsinki: Gaudeamus.

Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.

Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) Väkiältä – seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraisen juhlakirja, 531–550. Helsinki: Talentum.

Roos, J.P. (1987) Suomalainen elämä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ruspini, Elisabetta (1998) Women and poverty dynamics. Journal of European social policy 8: 4, 291–316.

Räsänen, Pekka (2003) Eksistentiaalinen ja ontologinen epävarmuus. Teoksessa Olli Kangas (toim.) Laman varjo ja nousun huuma, 23–48. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72. Helsinki: Kela.

Saari, Juho (2005) Köyhyyspolitiikka. Teoksessa Juho Saari (toim.) Köyhyyspolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen, 7–27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Saastamoinen, Mikko (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Jari Eskola (toim.) Hegelistä Harréen, narratiivista nudistiin, 165–192. Kuopion yliopiston selvityksiä E, Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Sennett, Richard (2004) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Suomentanut Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.

Simpura, Jussi & Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Heikkilä, Matti (2008) Uudet ja vanhat sosiaaliset ongelmat. Teoksessa Pasi Moisio & Sakari Karvonen & Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008, 250–254. Helsinki: Stakes.

Stark, Eija (2002) Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä. Yhteiskuntapolitiikka 67:6, 513–522.

Taira, Teemu (2006) Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Townsend, Peter (1979) Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living. Harmondsworth: Penguin books.

Tulonjakotilasto 2006: Pienituloisuus iän, sosioekonomisen aseman, elinvaiheen, työllisyyden ja sukupuolen mukaan. Tilastokeskus. Saatavana sähköisesti osoitteesta http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2006/tjt_2006_2008-05-16_kat_004.html, viitattu 9.11.2009.

Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Williams, Fiona & Popay, Jennie (1999) Balancing polarities: Developing a new framework for welfare research. Teoksessa Fiona Williams & Jennie Popay & Ann Oakley (toim.) Welfare Research – a critical review, 156–183. Lontoo: UCL Press.

Williams, Fiona & Popay, Jennie & Oakley, Ann (1999) Changing paradigms of welfare. Teoksessa Fiona Williams & Jennie Popay & Ann Oakley (toim.) Welfare Research – a critical review, 2–16. Lontoo: UCL Press.

II. Painamattomat lähteet

Hietaluoma, Juhana (2007) Yksin asuvien hyvinvointi: tutkimus yksin asuvien elintasosta, yhteisyyssuhteista ja itsensä toteuttamisesta vuonna 2005. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Turku: Turun Yliopisto.

Lindroos, Inka (2008) Yksinasuvien köyhien selviytyminen: merkityksellisyyttä ja tulevaisuusodotuksia. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalipolitiikka. Helsinki: Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Nihti, Hanna-Kaisa (2008) Aina on jaksettava. Köyhyys yksinhuoltajaäitien arjessa. Sosiaalityön sivuaineen laudaturtutkielma. Helsinki: Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

Ruokonen Reetta (2007) Perheiden kokemuksia köyhyydestä. Nälkää, häpeää ja selviytymistä. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipsykologia. Helsinki: Sosiaalipsykologian laitos, Helsingin yliopisto.

Stark, Eija (2001) Taakse jäänyttä, mukana kulkevaa. Agraariköyhyyden kulttuuriset mallit omaelämäkertojen valossa. Pro gradu –tutkielma. Folkloristiikka. Helsinki: Kulttuurien tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.

Taipale Pekka (2008) Kuvia miehen köyhyydestä - miesten tarinoita pula-ajan ja nykypäivän köyhyydestä. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalityö. Helsinki: Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.

LIITTEET

LIITE 1: KILPAILUKUTSU

Kilpailu-ilmoitus (kevät 2006)

Tiede, taide ja köyhä kansa ry järjestää kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten omia kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Kirjoituskilpailun tavoite on kiinnittää huomiota Suomen köyhiin ja lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä. Osa kirjoituksista julkaistaan verkkokirjana ja mahdollisesti painetussa muodossa.

Palkitsemme parhaat kirjoitukset:

1. palkinto 500 €
2. palkinto 300 €
3. palkinto 100 €

Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti siitä, miten köyhyys tuli elämäsi ja mitä keinoja käytät pärjätäksesi arjessa. Voit kirjoittaa niin kuin kertoisit elämästäsi läheiselle ystävälle.

Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat. Kirjoituksesi voi olla tyyliltään omaelämäkerrallinen tarina, essee, runo tai novelli. Emme halua rajoittaa luovuuttasi. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.

Kirjoitusohjeet

- Kirjoita koneella tai siististi ja selkeästi käsin.
- Kirjoita tavallisille A4 arkeille ja vain toiselle puolelle paperia.
- Jätä vasempaan reunaan nelisen senttiä tyhjää tilaa.
- Kirjoituksen enimmäislaajuus on noin 20 sivua.
- Kirjoita alkuun erilliselle sivulle nimesi, ikäsi, osoitteesi ja puhelinnumerosi. Näitä tietoja käytetään vain mahdollista palkinnon luovutusta koskevaa yhteydenottoa varten. Takaamme täyden tietosuojan eikä henkilötietoja luovuteta ulkopuolisille.
- Kirjoituksessa voit esiintyä nimimerkillä tai halutessasi omalla nimelläsi. Jos kirjoitat nimimerkillä lähetä kuitenkin nimesi ja osoitteesi meille vaikkapa erillisessä kirjekuoressa ja viittaa siinä nimimerkkiisi. Näin voimme luovuttaa sinulle mahdollisen palkinnon.
- Voit kirjoittaa myös sähköpostiviestinä. Kirjoita silloin viestin alkuun omat tietosi edellä olevan ohjeen mukaan ja liitä pitkät tekstit liitetiedostoina.
- Kirjoituskilpailuun osallistuminen tarkoittaa myös suostumusta kirjoituksen julkaisemiseen.
- Kilpailutekstejä saatetaan käyttää myös tutkimustarkoituksiin.
- Kirjoituksia ei palauteta, joten ota itse itsellesi kopio.

Lähetä kirjoituksesi 15.9.2006 mennessä osoitteeseen:

Anna-Maria Ruuhonen

PL 18

00014 Helsingin yliopisto

tai sähköpostina: kilpailu@koyhyyskirjoitukset.org